

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KARAKOÇAN İLÇESİNDEKİ HALK
İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Gülşen DALHANÇER

Yüksek Lisans Tezi

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2025

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KARAKOÇAN İLÇESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tez Yazarı

Gülşen DALHANÇER

Danışman

Prof. Dr. Sami KILIÇ

HAZİRAN 2025

ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	Karakoçan İlçesindeki Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi
Yazarı:	Gülşen DALHANÇER
Tez Öneri Tarihi:	28.05.2025
Savunma Tarihi:	13.06.2025

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda ~~OYBİRLİĞİ~~/OYÇOKLUĞU ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: **Prof. Dr. Sami KILIÇ**
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Başkan: **Prof. Dr. Abdülkadir KIYAK**
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye: **Prof. Dr. Sami KILIÇ**
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye: **Doç. Dr. Hüsamettin KARATAŞ**
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet AKSIN
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**KARAKOÇAN İLÇESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ**” Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’nin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

13.06.2025

Gülşen DALHANÇER

ÖN SÖZ

Kadim medeniyetlerin beşiği Anadolu, asırlar boyunca farklı inanç sistemlerine ev sahipliği yapmış, bu durum zengin bir kültürel mirasın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplumların derinliklerinde kök salan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşan halk inanışları ise bu mirasın en değerli parçalarından biridir. Bu inanışlar, sadece geçmişin bir yankısı olmakla kalmayıp, aynı zamanda bireyin ve toplumun dünyaya bakışını, yaşamla kurduğu bağı, doğa ve insan ilişkilerini anlamamızı sağlayan önemli göstergelerdir.

İnsanlık tarihi boyunca, toplumlar çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmak ve sosyal düzeni devam ettirmek amacıyla çeşitli inanışlar geliştirmişlerdir. Bu inanışlar, bir toplumun kültürünü ve dini yaşantısını yansıtmaktadır. Halk inanışları kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bulundukları coğrafyanın kültürel yapısını etkileyen halk inanışları, toplumların değer yargılarını ve dünya görüşlerini şekillendirmiştir. Elazığ'ın Karakoçan ilçesi Anadolu'nun zengin kültürel mozaiki içerisinde kendine özgü bir yere sahiptir. Bölgenin coğrafi konumu, tarihi süreçler ve farklı kültürlerle etkileşimi, burada kendine özgü halk inanışlarının filizlenmesine olanak tanımıştır. Bu çalışmamızda Karakoçan ilçesindeki halk inanışları tespit edilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmamızın amacı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, geniş bir kültüre sahip olan Karakoçan ilçesinin halk inanışlarının ortaya koymak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

“Karakoçan İlçesindeki Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık olan girişte çalışmanın amacı, önemi ve problemleri yanı sıra kavramsal çerçevede Karakoçan ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Karakoçan'daki Geçiş Dönemleriyle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” isimli ikinci başlıkta doğum evlenme, ölüm ve sünnet ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve bu inanışlar Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü başlıkta ise tabiatla ilgili Halk inanışlarından; yağmur, ağaç, orman, su, ateş, hayvanlarla ilgili inanışlar yanı sıra ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırma konumun seçiminden başlayarak, bilgi birikimi ve deneyimleriyle beni yönlendirip yolumu aydınlatan, danışmam hocam Prof. Dr. Sami KILIÇ'a, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem ve babama, desteğinden dolayı Nuray KESER'e, biricik kızım Lina'ya ve eşim Cemal Umut Dalhançer'e teşekkür ederim. Bu çalışmayı hazırlarken bilgi verme hususunda yardımlarını esirgemeyen Karakoçan halkına gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Gülşen DALHANÇER

Elazığ-2025

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VI
EKLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı, Önemi, Problemi	4
1.2. Metot ve Kaynaklar	5
2. KARAKOÇAN'DAKİ GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRMESİ	6
2.1. Doğumla İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	6
2.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları	7
2.1.2. Doğum Esnasındaki Halk İnanışları.....	11
2.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları	12
2.1.4. Doğum ile İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi	15
2.2. Sünnet ile İlgili Halk İnanışları.....	19
2.2.1. Sünnet ile İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi	21
2.3. Evlilikle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi.....	22
2.3.1. Evlilik Öncesi Halk İnanışları	23
2.3.2. Evlilik Esnasındaki Halk İnanışları.....	28
2.3.3. Evlilik Sonrası Halk İnanışları	29
2.3.4. Evlilikle İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi.....	30
2.4. Ölümle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	36
2.4.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları	36
2.4.2. Ölüm Esnasındaki Halk İnanışları	38
2.4.3. Ölüm Sonrası Halk İnanışları.....	40
2.4.4. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi	44
3. KARAKOÇAN'DAKİ TABİATLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRMESİ	49
3.1. Yağmur Duası İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	49
3.2. Ağaç, Orman İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	50
3.3. Hayvanlar İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi.....	51
3.4. Su İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	52
3.5. Ateş İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	53
3.6. Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi	54
5. SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59
EKLER.....	63
ÖZ GEÇMİŞ	1

ÖZET

KARAKOÇAN İLÇESİNDEKİ HALK İNANISLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Gülşen DALHANÇER

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Dinler Tarihi Programı

Haziran, 2025, Sayfa: VIII + 79

İnsanlık tarihi boyunca, toplumlar çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmak ve sosyal düzeni devam ettirmek amacıyla çeşitli inanışlar geliştirmişlerdir. Bu inanışlar, bir toplumun kültürünü ve dini yaşantısını yansıtmaktadır. Halk inanışları kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bulundukları coğrafyanın kültürel yapısını etkileyen halk inanışları, toplumların değer yargılarını ve dünya görüşlerini şekillendirmiştir. Bu çalışmamızda Karakoçan ilçesindeki halk inanışları tespit edilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmamızın amacı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, geniş bir kültüre sahip olan Karakoçan ilçesinin halk inanışlarının ortaya koymak ve gelecek nesillere aktarmaktır. “Karakoçan İlçesindeki Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık olan girişte çalışmanın amacı, önemi ve problemleri yanı sıra kavramsal çerçevede Karakoçan ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Karakoçan’daki Geçiş Dönemleriyle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” isimli ikinci başlıkta doğum evlenme, ölüm ve sünnet ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve bu inanışlar Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü başlıkta ise tabiatla ilgili Halk inanışlarından; yağmur, ağaç, orman, su, ateş, hayvanlarla ilgili inanışlar yanı sıra ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden saha araştırmasına dayanmaktadır. Analiz kısımlarında ise dokümantasyon tekniğinden faydalanılmış olup deskriptif ve fenomenolojik metot kullanılarak yazıya geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karakoçan, Dinler Tarihi, Geçiş Dönemleri, Tabiatla ilgili inanışlar

ABSTRACT

Folk Beliefs In Karakoçan District And Its Evaluation

Gölşen DALHANÇER

Master's Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Institute of Social Sciences

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES

History of Religions Program

June 2025, Pages: VIII + 79

Throughout human history, societies have developed various beliefs in order to make sense of the world around them and maintain social order. These beliefs reflect the culture and religious life of a society. Folk beliefs have survived until today by being passed down from generation to generation. Folk beliefs, which affect the cultural structure of the geography they are located in, have shaped the value judgments and worldviews of societies. In this study, folk beliefs in Karakoçan district have been determined and evaluated. The aim of our study is to reveal the folk beliefs of Karakoçan district, which has hosted many civilizations and has a wide culture, and to pass them on to future generations. Our study titled “Folk Beliefs and Evaluation in Karakoçan District” consists of three titles. In the first title, the introduction, the purpose, importance and problems of the study, as well as general information about Karakoçan district within a conceptual framework are given. In the second title titled “Folk Beliefs and Evaluation Related to Transition Periods in Karakoçan”, beliefs related to birth, marriage, death and circumcision were presented and these beliefs were evaluated in terms of the History of Religions. In the third title, beliefs related to nature; beliefs related to rain, trees, forests, water, fire, animals as well as beliefs related to places of pilgrimage were presented and evaluated in terms of the History of Religions. The data of the study is based on field research, which is a qualitative research method. In the analysis sections, the documentation technique was used and written using descriptive and phenomenological methods.

Key Words: Karakoçan, History of Religions, Transition Periods, Beliefs about Nature

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1: Karakocan ilçesi haritası.....	65
Foto 2: Karakocan ilçesi karayolları haritası	65
Foto 3: Çoribori Ziyaret.....	66
Foto 4: Pir Cemal ABDAL türbesi.....	67
Foto 5. Vadideki ağaç	67
Foto 6. Ebegümeçi otu	68
Foto 7. Karakocan ilçesi görüntüsü.....	68
Foto 8. Karakocan Golan Kaplıcaları.....	69
Foto 9. Karakocan Peri Suyu	69
Foto 10. Kuşçu Çayı	70
Foto 11. Özlüce Barajı	70
Foto 12. Özlüce Barajısonrası görüntü.....	71
Foto 13. Güzel Baba Türbesi	71
Foto 14. Güzel Baba Türbesi	72
Foto 15. Seyit İbrahim Türbesi	73
Foto 16. Seyit İbrahim Türbesinin İçten Görüntüsü.....	73
Foto 17. Sünnet olacak çocuğa özel kıyafetlerin giydirilmesi	74
Foto 18. Bindallı giyen kadın.....	75
Foto 19. Gelin arabası	76
Foto 20. Geline erkek kardeşi tarafından kırmızı kuşak bağlanması	76
Foto 21. Kız tarafında yapılan kına eğlencesi	77
Foto 22. Düğün ve sünnet öncesi yemek hazırlıkları	77
Foto 23. Çocuklarının erkek olması için yeni evlenen çiftin kucağına erkek çocuk verilmesi	78
Foto 24. Defin işlemi	79
Foto 25. Mezarlık.....	79

EKLER LİSTESİ

Ek 1-Kaynak Kişiler	63
Ek 2- Karakoçan İle İlgili Fotoğraflar.....	65

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
b.	: bin
Çev.	: Çevirmen
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dü.	: Düzenleyen
F.Ü.	: Fırat Üniversitesi
Foto.	: Fotoğraf
Hız.	: Hazreti
K.K.	: Kaynak Kişi
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TR	: Türkiye
Ünv.	: Üniversite
vb.	: ve benzeri
Bkz.	: Bakınız

1. GİRİŞ

İlçenin en eski yerleşim yeri, Osmanlı döneminde Ohi Bucağı'na bağlı olan tepe köyüdür. İlçedeki arkeolojik kazılarda, çanak-çömlek ve süs eşyalarının yer aldığı mezarlara rastlanmış, bu da bölgenin geçmişte farklı kültür ve toplulukların yerleşim yeri olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Dolayısıyla, burası üst üste gelen farklı dönemlerin izlerini taşıyan bir höyük üzerine kurulmuş bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzdeki Kalecik Köyü ve çevresi, özellikle Baraj Gölü altında kalan kısmı ve Çan yolu mevkiinde yer alan Değirmen Dere etrafı, Roma dönemine ait kaya mezarları ile dikkat çekmektedir. İlk çağlarda Urartular ve Hititlerin bu bölgeye hakim oldukları anlaşılmaktadır, ancak onlara ait belirgin eserler günümüze ulaşmamıştır. İlçe, Urartuların egemenliğinin ardından sırasıyla Medler, Persler ve Romalılar tarafından yönetilmiştir. Roma döneminde stratejik önemi olan bu bölge, Doğu Roma ve Sasaniler arasında bir tampon bölge olarak kullanılmıştır. Karakoçan ilçesinde ve çevresindeki köylerde, etnik ve kültürel çeşitlilik nedeniyle farklı ırk ve kökenden insanların bir arada yaşamış olmaları, bu bölgenin hoşgörü içinde bir arada var olabilmesini sağlamıştır. Süryaniler, Keldaniler, Rumlar ve diğer gruplar arasında hoşgörü temelli bir yaşam tarzı benimsenmiş olmalıdır. Tarihçi Ali Kemali, "Erzincan Tarihi" adlı eserinde, Halife Hz. Ömer döneminde, komutan Halid bin Velid tarafından Kiğı ve dolayısıyla Karakoçan'ın fethedildiğinden bahsetmektedir. Arap-Bizans, Arap-İran ve Arap-Türk savaşları nedeniyle Karakoçan ve çevresi, bu çatışmalardan önemli ölçüde etkilenmiştir. 1107 yılında Selçuklu Komutanı Türkmen Çubuk Bey, Harput, Palu, Çemişgezek, Arapkir ve Eğin'i kuşatarak Karakoçan'ı da ele geçirmiştir. "Doğu illeri ve Varto Tarihi" adlı eserde, Karakoçan çevresindeki aşiretlerin Horasan'dan geldiği ve Hormek aşiretinin Harzem Türkleri'nden olduğu ifade edilmektedir. Karakoçan ve çevresi, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat döneminde Selçuklu topraklarına katılmış, ardından Anadolu'nun Moğol istilası sonucu Selçuklu egemenliğinden çıkmış ve Buldukani Beyleri'nin yönetimine girmiştir. Sonraki dönemde Akkoyunlular'ın hakimiyetine girmiş, daha sonra Safeviler'in egemenliğine geçmiştir. Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim zamanında ise Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir (URL_1).

Karakoçan ilçesi, Elazığ iline bağlı olup, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır ve Munzur silsilesinin alçaldığı Elazığ-Bingöl sınırları içindedir (bkz. foto 1,2). İlçenin arazi yapısı dağlık olmasına rağmen, ilçe merkezi oldukça düz bir ova görüntüsü sergilemektedir. Bazı yerlerde küçük düzlüklere rastlanılmakla birlikte, bu alanlar genellikle otlak olarak kullanılmaktadır. Peri Çayı, ilçenin Tunceli ile olan sınırını belirlemektedir. Vadinin çoğunluğunda meşe ormanları yer almakta olup, bu bölge hayvancılıkla geçimini sağlayan insanlarla yoğunlaşmaktadır. Karakoçan ilçesi, Elazığ ili'nin kuzeydoğusunda konumlanırken, doğusunda Bingöl ili, kuzeyinde ise aynı ilin Yayladere ve Kiğı ilçeleri yer almaktadır. Kuzeybatısında Tunceli ilinin Nazimiye ilçesi, batısında Mazgirt ilçesi ve güneyinde ise Elazığ ili'ne bağlı Kovancılar ilçesi bulunmaktadır. İlçenin şekli, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan dikdörtgen bir ova şeklinde olup, yüzölçümü 1085 km²'dir. İlçe merkezi denizden 1090 metre yüksekliktedir (URL_2).

İlçe merkezi ile Başyurt bucağı arasındaki arazi genel olarak ova iken, Çan bucağındaki arazi ise daha çok engebeli ve dağlık yapıya sahiptir. İlçenin doğusunda Kuruca Dağı (2372 m.) ve Kızıldağ (1538 m.), batısında Tor Dağı (1615 m.), Celo Dağı (1594 m.) ve Mezragazi Dağı (1450 m.) gibi önemli dağlar bulunmaktadır (URL_2). Karakoçan ilçesinde genellikle karasal iklim hakimdir. Kışlar soğuk ve kar yağışlı geçerken, yazlar sıcak ve kurak olmaktadır. Yağışlar en çok ilkbahar mevsiminde görülmektedir ve karın yerde kalma süresi ortalama bir ay kadar sürmektedir.

Gece ile gündüz, yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkları oldukça belirgindir. Temmuz ayı ortalama 35 °C, Ağustos ise 30 °C civarında sıcaklıklarla en sıcak aylardır. Ocak ayında ortalama sıcaklık -15 °C, Şubat ayında ise -20 °C ile en soğuk aylardır. Karakoçan ilçesinin yıllık ortalama yağış miktarı 382 mm olup, son yıllarda yağış miktarında azalma gözlemlenmektedir ve bu durum küresel ısınmanın bir etkisi olarak değerlendirilmektedir (URL_3).

Karakoçan ilçesinin yüzölçümü 1085 km² olup, il merkezine 104 km mesafededir. İlçe sınırları içinde Peri Çayı üzerinde Özlüce ve Kalecik Barajları yer almaktadır (bkz. foto 9,11,12). İlçedeki anıtsal kültür varlıkları arasında Ziyaret Tepesi ve Urartu Kaya Mezarı önemli yer tutmaktadır. Turizm açısından da oldukça zengin olan Karakoçan ilçesi, batısındaki Yoğun Ağaç Köyü'nde yer alan Peri Çayı kıyısındaki Golan Kaplıcaları ile ünlüdür (bkz. foto 8). Bu kaplıcalar, romatizma, kırık-çıkık, kadın hastalıkları ve cilt hastalıklarının tedavisine iyi gelmektedir. Golan Kaplıcaları, sunduğu muazzam manzara ile aynı zamanda dinlenme ve eğlence amacıyla tercih edilmektedir. İlçe, zengin madeni su kaynaklarıyla da tanınmaktadır. Ayrıca Karakoçan'da Garip Baba, Pir Cemal Abdal Hazretleri, Güzel Baba ve Sefkar Baba (Seyyid İbrahim) gibi türbeler sıkça ziyaret edilmektedir (bkz. foto 4,13,14,15,16), (URL_4).

Karakoçan ilçesi ve bağlı köyleri, coğrafi konumu itibariyle stratejik bir öneme sahip olup, bu önem özellikle 1. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ülke savunmasında belirgin bir rol oynamıştır. 1. Dünya Savaşı yıllarında, Rus Ordusu, o dönemdeki Kiğı, günümüzde ise Karakoçan sınırlarına kadar ilerlemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun 2. Ordusu, Çanakkale Savaşları'nın kahramanı olarak tanınan bir birlik, Ruslarla savaşmak amacıyla doğuya gönderilmiştir. Bu ordu, karargahını Palu'nun Sekarat Köyü'ne kurmuş ve kurmay başkanlığını, o zamanlar Karakoçan'a bağlı Leğan (Başyurt) Bucağı'ndaki Mahmutlu Köyü'nde bulunan komutan Mustafa Kemal Paşa ile İsmet (İnönü) Bey yürütmüştür. Ordunun bir kısmı ise Karakoçan'ın sırtlarını yasladığı yüksek tepelerde konumlanmıştır. 1. Dünya Savaşı sonrası, Anadolu'da kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden birisi olan "Vilayet-i Şarkıyye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin Erzurum şubesinin başkanlığına, Karakoçan'ın Keklik Köyü'nden olan Avukat Hüseyin Avni ULAŞ Bey getirilmiş ve son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Erzurum Milletvekili olarak katılmıştır (URL_2).

1936-1937 yıllarında Türkiye'deki idari düzenlemeyle Kiğı İlçesi'nin Çan Nahiyesi ve Palu'nun Ohi Nahiyesi birleştirilerek Karakoçan adı altında bir ilçe haline getirilmiş ve Elazığ iline bağlanmıştır. Karakoçan ismi, köken olarak günümüzde de varlığını sürdüren Karakoçan Köyü'nden alınmıştır. O dönemin bölge müfettişi Abdullah Paşa, ilçe merkezi olarak düşünülen bu köyü bir bahar günü ziyaret etmiş ve iklim koşulları ve ulaşım açısından daha zorlu olan bu köy yerine, her bakımdan daha uygun olan Ohi Bucağı'na bağlı Tepe Köyü'nü tercih ederek bu köyü ilçe merkezi yapmıştır (URL_2). Böylece Karakoçan ismi, hem bu köyün adını hem de ilçeyi simgeler hale gelmiştir. Zamanla Gahmut (Yeşilbelen), Zelğider (Sarıbaşak), Leğan (Başyurt) ve çevre köyler, Kiğı, Mazgirt, Nazimiye, Palu, Varto gibi ilçelerden gelen göçlerle birleşerek bugünkü Karakoçan halkını oluşturmuşlardır (URL_2).

Karakoçan, Cumhuriyet dönemi ilçelerindendir ve 1936 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçenin merkezinde ve çevresinde, tarihi açıdan önemli yerleşim birimlerine rastlanmamakta olup, bu nedenle tarihi kaynaklar oldukça sınırlıdır. İlçenin bilinen en eski yerleşim alanı, Osmanlı Dönemi'nde Ohi Bucağı'na bağlı olan Tepe Köyü'dür. Karakoçan ve çevresine yerleşen halk, komşularındaki Rumlar, Keldaniler, Süryaniler ve diğer etnik gruplarla birlikte yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1107 yılında Selçuklu Komutanı Türkmen Çubuk Bey, Harput, Palu, Çemişgezek, Arapkir ve Eğin bölgelerini kuşatarak Karakoçan ve çevresini de kendi hakimiyetine almıştır.

“Doğu illeri ve Varto Tarihi” adlı eserinde, Karakoçan çevresindeki aşiretlerin kökeninin Horasan’dan geldiği, Hormek aşiretinin ise Harzem Türkleri’ne dayandığı ifade edilmektedir. Karsını (Bazlama) Köyü ve çevresindeki köylere yerleşenlerin Karsan Aşiretinden oldukları ve bu adın Kuman Kıpçak dilinden türediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Okçular (Okçıyan) Köyü’nde yer alan Mezar-ı Selçuk’un, köyün yaşlılarına göre Okçu Yusuf’un Selçuklu öncü kuvvetlerinden biri olduğu ve bunun Kırklar Hikâyesi’nde anlatıldığı söylenmektedir. Karakoçan ve çevresi, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaadin Keykubat döneminde Selçuklu topraklarına dahil olmuş, ardından Anadolu’nun Moğol istilası ile Selçuklu hakimiyetinden çıkmış ve Buldukani Beyleri’nin yönetimine geçmiştir. Daha sonra Akkoyunlular ve Safeviler’in egemenliği altına giren bölge, Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır (URL_2).

Karakoçan halkının geçim kaynakları, coğrafi yapıları gereği büyük ölçüde hayvancılıkla ilişkilidir. Düz alanlarda tarım yapılırken, daha engebeli ve verimsiz topraklarda ise hayvancılık faaliyetleri ön planda olmaktadır. Ancak en önemli gelir kaynağı, yurt dışında çalışan akrabaların veya aile bireylerinin sağladığı maddi desteklerdir. Kırsal alandaki ana geçim kaynağı hayvancılık olup, tarım ikinci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, köylerdeki göç hareketliliği nedeniyle hayvancılık giderek azalmakta ve 1980’li yıllardan sonra yaylacılık yerine günübirlik yaylacılık popülerleşmiştir. Karakoçan yakınlarındaki köylerde birçok besi ahır bulunmaktadır, bunlar yerel ekonomi açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Sulama amacıyla akarsular üzerinde göletler inşa edilmiştir. İlçenin içme suyu ise Gaz Dağı eteklerinden temin edilmekte olup, bu durum Karakoçan’a büyük bir avantaj sağlamaktadır. İlçedeki yeraltı su seviyeleri, özellikle Karakoçan ve Başyurt Ovalarında yüksektir. Ayrıca, elektrik üretimi amacıyla bazı barajlar inşa edilmiştir. Peri Suyu üzerinde Özlüce Barajı mevcutken, Kanatlı, Seyrantepe ve Pembelik Barajları ile birlikte, Peri Suyu üzerindeki diğer barajların inşaatları da sürmektedir. İlçede çeşitli kültürel etkinlikler düzenlenmektedir; bunlar arasında “Karakoçan Bal Festivali”, Sarıcan’da düzenlenen “Sarıcan Kültür ve Sanat Festivali” ve “Peri Suyu Festivali” yer almaktadır. Peri Suyu Vadisi’nde, Yoğunağaç Köyü yakınlarında yer alan Golan Kaplıcaları ise ilçeye 25 km uzaklıktadır. Bu kaplıcalarda suyun sıcaklığı 42°C olup, saniyede 5 litre su kaynamaktadır. Peri Çayı’nın güney kıyısındaki bir havuzda toplanan sıcak su, halk tarafından tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Çevre illerden gelen ziyaretçiler, 24 odalı konaklama tesislerinde kalabilmektedir. Ayrıca, burada dinlenme amacıyla kamelyalar ve yiyecek-içecek ihtiyacını karşılayan küçük bir bakkal da mevcuttur. Golan Kaplıcaları, alternatif tıp ve sağlık turizmi açısından büyük bir öneme sahip olup, birçok hastalığın tedavisinde faydalı olmaktadır.

Golan Kaplıcaları, her yıl binlerce ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Yaz aylarında özellikle yurt dışında ikamet eden Karakoçanlı işçilerin memleketlerine dönüş yapmaları ile birlikte ilçenin nüfusu önemli ölçüde artış göstermektedir. Bu dönemde ilçeye gelenlerin çoğunluğu özel araçlarıyla seyahat etmektedir. Bu durum şehir merkezindeki araç trafiğinde belirgin bir yoğunluk yaratmaktadır. Karakoçan’da son yıllarda hızlı bir kentleşme eğilimi gözlemlenmektedir. Gurbetçilerin önemli bir kısmının yatırım tercihini Karakoçan’dan yana kullanması, ilçenin kısa sürede büyümesine vesile olmaktadır.

İlçede günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik küçük işletmelerden başlayarak büyük çaplı toptancılara, süpermarket zincirlerine, sebze ve meyve komisyoncularına, oto sanayi esnafına kadar geniş yelpazeye yayılan canlı bir ticaret yapısı bulunmaktadır. Bu ticari hareketlilikte, Avrupa’da çalışan işçilerin ailelerine sağladıkları maddi katkıların etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Gurbetçilerin ilçeye yaptığı yatırımlar, Karakoçan'ın ekonomik ve yapısal gelişimine doğrudan katkı sunmaktadır (URL_5).

Karakoçan'da hayvancılığa dayalı çeşitli sanayi tesisleri faaliyet göstermektedir. Süt ve süt ürünleri fabrikaları, yem ve un imalatı yapan işletmeler ile et işleme tesisleri ilçede öne çıkan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Bu tesislerin büyük bölümü birinci sınıf kaliteye sahip olup, geniş çaplı pazarlama ağları ile dikkat çekmektedir. Örneğin, süt işleme tesisleri Karakoçan başta olmak üzere Kovancılar, Elâzığ ve Bingöl'den temin edilen sütleri toplayarak işleyip pazarlamaktadır. Et ürünleri fabrikasında üretilen mamuller ise İstanbul, Ankara, Adana, İzmir ve Elâzığ gibi büyük şehirlerde satışa sunulmaktadır (URL_5).

2021 yılı verilerine göre Karakoçan ilçesinin toplam nüfusu 28.436'dır. Bu nüfusun 14.227'sini erkekler, 14.209'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Oransal olarak değerlendirildiğinde, erkek nüfus %50,03; kadın nüfus ise %49,97 oranındadır. Türkiye genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi amacıyla yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE) kapsamında, 2022 yılı sonuçlarına göre Karakoçan ilçesi 973 ilçe arasında 621. sırada yer almaktadır (URL_5).

Sonuç olarak, sahip olduğu doğal yapısı ve toplumsal dokusuyla Karakoçan ilçesi, Elâzığ'ın diğer ilçelerinden ayrılmakta ve çevresindeki geniş coğrafyayı etkilemektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan halk, yaşam kalitesini artırmak ve eğitim ile teknoloji gibi imkânlardan yararlanabilmek adına merkez yerleşimlere göç etmektedir. Bununla birlikte, yurt dışında ikamet eden Karakoçanlı gurbetçilerin ilçeye yönelik düzenli destekleri, Karakoçan'ın sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini sürekli ileriye taşımaktadır (URL_5).

Karakoçan'da yıl boyunca düzenlenen çeşitli kültürel etkinlikler halkın sosyal hayatına canlılık katmaktadır. Bu festivallerden biri olan Bal Festivali, her yıl düzenli şekilde gerçekleştirilmekte ve bal üreticileri ile halkın bir araya geldiği bir buluşma ortamı sunmaktadır. Sarıcan Beldesi'nde organize edilen Sarıcan Kültür ve Sanat Festivali, bölgenin sanatsal ve kültürel yönünü öne çıkarmaktadır. İlçede gerçekleştirilen bir diğer etkinlik ise, Okçular Köyü Derneği tarafından 2009 yılında başlatılan ve geleneksel hâle gelen Peri Suyu Festivalidir. Ayrıca Pamuklu Köyü'nde organize edilen yaz festivali, Karakoçan'ın kültürel etkinlik takvimi içerisinde önemli bir yere sahip olmaktadır (URL_6).

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi ve Problemi

Araştırmamızın konusu Karakoçan ilçesindeki halk inanışları ve bu inanışların değerlendirilmesini içermektedir. Araştırmamızı gerçekleştirirken ilçenin dini ve kültürel yapısı sözlü kaynaklar ve yazılı kaynaklarla incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda geçiş dönemleri ve tabiatla ilgili halk inanışları ve uygulamaları araştırmamızın konusu olmuştur.

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, bu kadim bölgede varlığını sürdüren halk inanışlarını gün yüzüne çıkarmak, sözlü olarak nesilden nesile aktarılan halk inanışlarını yazılı hale getirip gelecek nesillere aktarmak ve bölge halkının yaşantılarına bir nebze olsun ışık tutabilmektir. Çalışmamız gerçekleştirilirken, bölgenin tarihi, kültürel ve dini yapısı; gerek yazılı, gerekse de sözlü kaynaklar vasıtasıyla incelenmeye çalışılmıştır. Bölgenin tarihi geçmişiyle ilgili yazılı kaynaklar mevcut olmasına rağmen, kültürel ve dini yapısıyla ilgili yazılı kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu açıdan konu ele alınırken sözlü kaynaklara sıklıkla yer verilmiş, daha çok değerlendirme aşamasında yazılı kaynaklara başvurulmuştur. Çalışmamız, objektif ve bilimsel veriler ışığında yazıya geçirilmiştir. Dolayısıyla çalışmamız, hem Karakoçan ve çevresinde yaşanan

halk inanışlarını ortaya çıkarmakta hem de bu inanışların gelecek kuşaklarca da bilinmesine katkı sağlamaktadır. Çalışmamız Türk halk inanışlarının ortaya konulması ve Türk kültürüne katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

1.2. Metot ve Kaynaklar

Karakoçan İlçesindeki Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık olan girişte çalışmanın amacı, önemi ve problemleri yanı sıra kavramsal çerçevede Karakoçan ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Karakoçan’daki Geçiş Dönemleriyle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi” isimli ikinci başlıkta doğum evlenme, ölüm ve sünnet ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve bu inanışlar Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü başlıkta ise tabiatla ilgili Halk inanışlarından; yağmur, ağaç, orman, su, ateş, hayvanlarla ilgili inanışlar yanı sıra ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar ortaya konulmuş ve Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmıyla çalışmamız sonlandırılmıştır.

Araştırmanın çalışma gurubu, Karakoçan ilçesinde yaşayan ve halk inanışları hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülen bireylerden oluşmaktadır. Belirlemede yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve yöreyle olan bağ gibi demografik özelliklerin çeşitliliğine dikkat edilmiştir. Katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılarak, halk inanışları, bu inanışların uygulanış biçimleri, kişisel deneyimler ve inanışların günlük yaşamdaki etkileri hakkında detaylı bilgi toplanmıştır. Görüşmeler, önceden belirlenmiş bir soru formu çerçevesinde, ancak katılımcıların serbestçe ifade etmelerine olanak tanıyacak esneklikte yürütülmüştür. Karakoçan ilçesinde halk inanışlarının gözlemlendiği (örneğin türbe ziyaretleri, bazı ritüeller) ortamlarda katılımcı gözlem ve doğrudan gözlem teknikleri kullanılmıştır. Bu gözlemler, inanışların sosyal ve kültürel bağlamını anlamaya yardımcı olmuştur.

Karakoçan ilçesindeki halk inanışları ve değerlendirilmesi adlı çalışmamız nitel araştırma yöntemlerinden saha çalışmasıyla şekillenmiştir. Bu bağlamda elde edilen verilerin çoğu yöre halkıyla yapılan mülakat ve gözlemler sonucunda elde edilmiştir. Analiz kısımlarında ise dokümantasyon tekniğinden faydalanılmış olup deskriptif ve fenomenolojik metot kullanılarak yazıya geçirilmiştir. İlçede yer alan birçok köye gidilerek kaynak olan kişilerden derinlemesine veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler yüz yüze görüşmelerle kayıt altına alınmıştır. Fakat kaynak kişiler, isimlerinin açığa çıkarılmasını istemediklerinden dolayı, isimlerinin baş harfleri ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılmıştır. Çalışmamızda K.K. (Kaynak Kişi) şeklinde gösterilmiştir.

Tezimizin ilk bölümünde Karakoçan ilçesi hakkında bilgi verilirken web sitelerinden yararlanılmıştır. Karakoçan İlçesindeki Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi kapsamında Sedat Veyis Örnek’in “Türk Halk Bilimi”, Ali Selçuk’un “Tahtacılar”, Harun Güngör- Ünver Günay’ın “Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi”, Abdülkadir İnan’ın “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, İbrahim Kafesoğlu’nun “Türk Milli Kültürü”, Pertev Naili Boratov’ın “ 100 soruda Türk Folkloru” , Rıfat Araz’ın “Harput’ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği” ve ismini burada zikretmediğimiz fakat çalışmamıza kaynak olan birçok esere başvurulmuştur. Burada zikretmediğimiz kaynakları kaynakçada zikredilmiştir.

2. KARAKOÇAN İLÇESİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Doğumla İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Türk toplum yapısında aile, toplumsal örgütlenmenin en temel birimini oluşturmaktadır. Atalara duyulan saygı ve atalar kültürünün etkisiyle aile kavramı kutsal bir yapıya bürünmüş, bu nedenle “baba ocağı” tabiri kullanılmıştır. Bu kutsiyetin doğal bir uzantısı olarak doğum olayı ve soyun devamı büyük bir önem taşımaktadır (Polat, 2005, s. 61).

İnsan yaşamında üç temel geçiş evresi yer almaktadır. Bu dönemler doğum, evlenme ve ölüm süreci olarak sıralanmaktadır. Her bir geçiş, kendi içinde belirli aşamalara ve bölümlere ayrılmakta; bu aşamalar, çeşitli inanç sistemleri, gelenekler, görenekler, dinsel ritüeller ve büyüsel uygulamalarla şekillenmektedir. Söz konusu uygulamalar, bireyin yeni bir statüye geçişini toplum nezdinde kabul ettirmek, bu geçişi kutlamak ve aynı zamanda geçiş sürecinde karşılaşılabilecek olumsuz etkilerden bireyi korumak amacı taşımaktadır. Zira halk inanışlarına göre, kişi bu tür geçiş anlarında dış etkilere karşı daha savunmasız bir hale gelmektedir (Veyis, 1979: 131). Bu sebeple, aileler bu dönemlerde zararlı etkileri ortadan kaldırmak ya da etkilerini azaltmak için çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Bu yönüyle geçiş ritüelleri yalnızca bireyi değil, çevresindeki toplumsal yapıyı da doğrudan etkilemektedir.

Geçiş dönemlerine özgü geleneksel uygulamalar, halk kültürünün ana yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu dönemlere ait tören, âdet ve inanç kümeleri bir yörenin kültürel mirasını tanımlamaktadır. Bu mirasın korunması ve geleceğe aktarılması adına doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemlerinin sistematik biçimde incelenmesi gerekli görülmektedir. Söz konusu uygulamalar, yerel farklılıklar taşısa da temel hatlarıyla evrensel özellikler göstermektedir (Veyis, 1979: 131).

Geçiş dönemlerinin ilki olarak kabul edilen doğum, insan neslinin devamlılığı açısından zorunlu bir biyolojik gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum, her toplumda sevinçle karşılanmakta ve bu sevinç dinsel ve geleneksel bazı uygulamalarla ifade edilmektedir. Ancak doğuma ilişkin inançlar ve pratikler, toplumdan topluma hatta aynı toplum içerisindeki farklı yöreler arasında dahi değişiklik göstermektedir. İnsanlık tarihinin dini deneyimleriyle şekillenen ritüel ve inanç sistemleri, özellikle doğum sürecinde daha yoğun biçimde ortaya çıkmaktadır (Sarıkçıoğlu, 2002, s. 1).

Çocuğun dünyaya gelişi, biyolojik yönüyle evrensel bir olay olsa da, sosyal kabulle tamamlanmadığı sürece tam anlamıyla birey statüsü kazanmamaktadır. Doğumun ardından gerçekleştirilen dini törenler, geleneksel uygulamalar ve ritüel içerikli işlemler aracılığıyla çocuk toplumsal düzlemde kabul görmekte ve bir kimliğe kavuşmaktadır (Eliade, 1991, s. 161).

Karakoçan ilçesi ve çevresinde doğum, sıradan bir biyolojik olaydan ziyade kutsal bir süreç olarak değerlendirilmekte ve bu sürece dair çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. İlçede günümüzde de varlığını sürdüren bu uygulamaların, eski dönemlerdeki canlılığını büyük ölçüde koruduğu gözlemlenmektedir. Bu ritüellerin temelinde, doğum sonrası bireyin kırılgan ve korunmaya muhtaç olduğu düşüncesi yer almakta; bireyin olumsuz etkilerle karşılaşmaması için çeşitli koruyucu işlemler gerçekleştirilmektedir (Örnek, 2000, s. 131).

Anadolu kültüründe “Çocuk, ailenin ocağını tütürür” anlayışı hâkimdir. Bu nedenle yeni doğan her çocuk, yalnızca ailesini değil, geniş akraba ve topluluk çevresini de sevince boğmaktadır (Azar, 2014, s. 268). Karakoçan ilçesinde de bu anlayış doğrultusunda yeni doğan çocuklar, “nur

topu”, “ay yüzlü”, “ay parçası” ya da “altıntop” gibi ifadelerle sevinçle karşılanmakta ve değerli görülmektedir.

Geçmiş dönemlerde Karakoçan’ın özellikle kırsal bölgelerinde çocuk sahibi olmak, sadece duygusal değil aynı zamanda ekonomik gerekçelerle de önemsenmektedir. Ailede erkek çocukların çokluğu, tarla ve bahçe işlerinin ya da hayvancılıkla ilgili sorumlulukların daha rahat yürütülmesini sağlamaktadır. Kız çocukları ise ev içi işlerde annelerine yardımcı olmaları yönüyle değerli sayılmaktadır. Bu bağlamda, çocuk sayısının fazlalığı, hem iş gücünü artırmakta hem de işlerin daha az maliyetle yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu durum, doğumun kırsal yaşamda ne denli önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Geçmiş dönemlerde çocukların ilerleyen yaşlarda aile ekonomisine katkı sağlayacak bir iş gücü olarak görülmesi, onların varlığını önemli kılmıştır. Ancak özellikle bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinde çocuklar, aile bütçesi üzerinde ciddi masraflara yol açmaktadır. Buna rağmen yaşanan ekonomik yetersizlikler, halk arasında yaygın olan “Rızkıyla gelir, Allah rızkını verir” şeklindeki inançla gölgelenmekte ve çocuk sahibi olmak teşvik edilmektedir. Karakoçan ilçesi ve çevresinde bu anlayışın derin dini temellerle desteklendiği ve Hz. Muhammed’in “Ben mahşerde ümmetimin çokluğuyla övüneceğim” hadisine atıf yapılarak çok çocuk sahibi olmak dinî bir fazilet olarak yorumlanmaktadır.

Bu düşünce yapısının etkisiyle Karakoçan’da kadının toplumsal statüsü de çoğunlukla doğurganlık üzerinden değerlendirilmekte, kadın aileye çocuk kazandırdığı ölçüde değer görmektedir. Bu bağlamda, çocuk sahibi olamayan kadınların hem aile içinde hem de sosyal çevrede dışlandığı ve değersizleştirildiği durumlar yaşanmaktadır.

Karakoçan yöresine ait doğumla ilgili inanç ve uygulamalar, üç temel aşama çerçevesinde şekillenmektedir. Bu aşamalar; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Her bir evre kendi içinde özgün ritüelleri barındırmakta, bazı uygulamalar ise farklı kültürel çevrelerde ortak benzerlikler göstermektedir. Bu yapısıyla doğuma dair inanç sistemleri hem bireysel hem toplumsal düzlemde anlam kazanmaktadır.

2.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları

Doğum öncesi dönem, çiftlerin evlilik sürecinden evlat sahibi olmayı düşündüklerinden doğumun gerçekleşmesine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Doğumdan önce gerçekleştirilen uygulamaları; kısırlığı giderme, hamile kalma, aşerme ve gebelik esnasında anne adayının kaçınması gereken davranışlar olarak sıralayabiliriz.

Bütün toplumlarda kadının çocuk dünyaya getirmesi itibarını ve saygınlığını arttıran bir durum olarak kabul edilir. Özellikle Anadolu toplumunda çocuk dünyaya getiren kadın, çocuğu olmayan kadına göre daha itibarlı bir konuma sahiptir. Bu sebeple ailelerin çocuklu olması önemlidir. Gelişmiş toplumlarda çocuğu olmayan çiftlerin bu sıkıntılarından kurtulmak için çözümü daha çok tıbbi uygulamalarda ararken, kırsal kesimde dini ve büyüsel nitelikli pratikler ile halk hekimliği uygulamaları ön plana çıkmaktadır (Örnek, 2000, s. 132). Gelişmiş toplumlarda tıbbi tedavi yöntemlerinden sonuç alınamadığında halk inanışları ve uygulamalarına müracaat edilirken, kırsal kesimde halk hekimliği inanış ve uygulamalarından sonuç alınamadığında tıbbi tedavi yöntemlerine başvurulmaktadır. Dolayısıyla toplumları halk inanışları ve uygulamalarından tamamen koparmak mümkün gözükmemektedir.

Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Karakoçan ilçesinde de ailenin temelini oluşturan çocuk, ocağın tüttürülmesinin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilir. Çocuğu olmayan kadın “kısır”,

“meyvesiz ağaç”, “ocağı kör” ve “zürriyetsiz” olarak isimlendirilir. Özellikle geçmiş yıllarda kısır olan kadınlara bir kısım kısıtlamalar ön görülürdü. Bu manada, kısır kadınların özellikle çocuklara dokunmasına ve onları sevmesine izin verilmezdi. Zira dokunulan çocuğun da kısır olacağına inanılırdı.(K.K.1).

Karakoçan ilçesinde ailelerin, yeni evlenen çiftlerden bir an önce çocuk sahibi olmalarını istemeleri yaygın olan bir beklentidir. Yeni evlenen çiftlerin belli bir süre geçtikten sonra çocuklarının olmaması gerek aile gerek çevrelerce merakla birlikte dedikodu konusu olmaktadır. Bu durum, kadının kısır olup olmadığı tartışmalarını beraberinde getirmektedir (K.K.1, K.K.2). Yörede bir hastalık olarak kabul edilen kısırlığın daha çok kadına has bir durum olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla çiftlerin çocuk sahibi olması için yapılan pratik ve uygulamalar daha çok anne adayına yönelik olmaktadır. Yapılan uygulamalara rağmen kadının çocuğu olmazsa erkek kadını boşayabilir veya üstüne kuma getirebilir (K.K.3).

Günümüzde Karakoçan ilçesinde çocuk sahibi olamayan çiftler öncelikle çözümü tıbbi yollarda aramaktadırlar. Tıbbi yollarda çare bulamayan kadınlar kısırlığın giderilebilmesi için birçok yönteme başvurmaktadır. Bu yöntemler daha çok dinsel ve büyüsel nitelikte olanlar ile halk hekimliği kapsamında olanlar şeklindedir (K.K.1, K.K.2, K.K.3).

Karakoçan’da çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar dinsel bir uygulama olarak daha çok türbe ve ziyaret yerlerine başvurmaktadır. Karakoçan’da çocuğu olmayan kadınların gittikleri yerlerden birisi “Bağlı Ağaç” ziyaretidir. Kısır kadınlar buraya her hafta çarşamba günü (halk yöresinde kara çarşamba olarak adlandırılır) üç defa giderler, burada tavuk keserler, dileklerde bulunurlar ve dua ederler (K.K.4). Kısırlık için gidilen türbelerden biri de Karakoçan Yeşil Belen köyünde bulunan Garip Baba türbesidir. Âlim ve mutasavvıf birisi olduğu düşünülen bu zatın türbesi, çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir, burada adaklar adanır ve dua edilir (K.K.4, K.K.5).

Karakoçan’ın Tunceli sınırına yakın olan Çayırgülü köyü ve bu çevreye yakın Alevi köylerde çocuğu olmayan kadınlar Tunceli sınırları içerisinde bulunan Düzgün Baba türbesine giderler ve burada adak adayıp, mum yakıp dua ederler. Ziyaret sonrasında çocuğu olan kadın da yılda bir defa Düzgün Baba türbesine gidip kurban keser (K.K.5). Diğer bir türbe ise Karakoçan ilçesinin Çayırgülü köyünde bulunan Güzel Baba türbesidir. Güzel Baba yöre halkının saygısını ve sevgisini kazanmış bir kişiliğe sahiptir. Güzel Baba türbesinde on iki imamın fotoğrafları bulunur ve çevresi mesire alanı olarak kullanılır. Türbe ağaçlarla kaplıdır. Türbede ağaç kesmek günah olarak nitelendirilmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar türbeyi ziyaret edip yanlarında getirdikleri boş beşiği türbenin yanındaki demirlere asarlar sonrasında mum yakıp dua eder ve adaklarını adarlar. Daha sonra hamile kalıp çocuğu olan kadınlar yılbaşından bir hafta önce türbeyi ziyaret edip lokma dağıtır ve adaklarını gerçekleştirirler (K.K.5, K.K.6). Ziyaret edilen diğer bir türbe Demirdelen (Kafan) köyünde bulunan Seyit İbrahim (Sefkâr Baba) türbesidir. Karakoçan’da çocuğu olmayan kadınlar burayı ziyaret edip adakta bulunup dua ederler (K.K.3, K.K.4, K.K.5).

Darabesti (Vadideki Ağaç) Karakoçan ilçesinde bulunan yeni köyün üst kısmında yer alır (bkz. foto 5). Çocuğu olmayan kadınlar buraya gider ip bağlar, içlerinden dua ederler. Oradan geçerken bile sessiz olunur çünkü orada ses çıkarmanın kötülük getirebileceğine inanılır (K.K.2, K.K.5).

Karakoçan’ın genellikle alevi kesiminin ziyarette bulunduğu Pir Cemal Abdal türbesi de bulunmaktadır (bkz. foto 4). Çocuğu olmayan kadınlar türbeyi ziyaret edip adakta bulunmaktadır. Diğer bir ziyaret yeri ise Golan köyünde bulunan Çoribori ziyaret yeridir (bkz.

foto 3). Burayı genellikle Alevi kesim ziyaret etmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar buraya gelip horoz ya da tavuk kesip dağıtmaktadırlar (K.K.6).

Karakoçan'da çocuğu olmayan kadınların uyguladığı dini nitelikli uygulamalardan bir diğeri ise yörede saygı duyulan “hoca ya da şeyh” diye tabir edilen kişilere gidilip okutulması, dua istenmesi ve muska yazdırmasıdır (K.K.7). Yörede kısırlığı giderme bağlamında sihirselsel olarak yapılan uygulamalar, gelin arabasının ön tarafına oyuncak bebek konulması ile gelin ve damadın yatağının üzerinde çocuk bırakılmasıdır (K.K.6, K.K.7).

Karakoçan'da çocuğu olmayan kadınlar halk hekimliği uygulamalarına başvurur ve bu bağlamda birçok tedavi yöntemi denerler. Bu uygulamalardan birisi ebeğümeci (halk yöresinde tolluk otu) bitkisinin kaynatılıp hem suyunun içirilmesi hem de kaynatılan ebeğümecinin leğene koyularak çocuğu olmayan kadının bu buharın üstüne oturtup üstünde beklenmesidir (bkz. foto 6), (K.K.5, K.K.6, K.K.7). Diğer bir yöntem ise maydanoz kaynatılarak bir leğene konulur ve kadın bu buhara oturtturulur ve belli bir müddet bekletilir bu uygulamalardan sonra kadın soğuk suya girmemeli kendini sıcak tutmalıdır (K.K.8). Benzer bir tedavi yöntemi de samandır. Saman kaynatılarak benzer uygulama yapılmaktadır. Ayrıca yörede Bervo adıyla bilinen ot kaynatılarak çocuğu olmayan kadına içirilir (K.K.9). Bu manada bazı yörelerde soğan kabuğu kaynatılıp içirilmektedir (K.K.10). Halk hekimliği bağlamında yörede yapılan uygulamalardan bir diğeri çocuğu olmayan kadınların Golan Kaplıcasına gitmeleri ve burada sıcak suyla karınlarına masaj yaptırmalarıdır (bkz. foto 8), (K.K.7, K.K.8). Diğer bir uygulama ise çocuğu olmayan kadınların ilçedeki “Ocak”lara gitmesidir. Burada ocaklının efsunladığı yiyecekler ve su kadına yedirilir, içirilir (K.K.11). Eskiden yörede halk hekimliği bağlamında yapılan uygulamalardan birisi kısır kadınların yörede ebe olarak bilinen kadınlara gitmesi ve rahmini kontrol ettirmesidir. Ayrıca ebe tarafından hazırlanan bitkisel karışımlar kısır kadınlar tarafından gebe kalana kadar kullanılırdı. Genellikle tadı acı olan bir kısım bitkiler kaynatılıp buharı çıkınca kadından bu buharın üzerine oturması istenir ve kadının üzeri bezle hava almayacak şekilde örtülürdü. Bu buharın rahim kanallarını açacağı ve yumurtalıkların sağlıklı bir yapıya bürüneceği söylenir (K.K.9, K.K.10). Karakoçan ve yöresinde ayrıca çocuğu olmayan kadının sırtının ve göbeğinin ovalanmasından sonra ani bir hareketle belin yukarıya doğru çekilmesi, belin bağlanması, kısır olan kadının beline yakı vurulup sonradan şişe ile çekilmesi hamile kalabilmek için uygulanan diğer alternatif tedavi yöntemlerindendir (K.K.8, K.K.9).

Yörede, birkaç çocuğa sahip olup yeni çocuk istemeyen kadınlar için de bazı uygulamalar yapılmaktadır. Ağır eşyalar kaldırma, özel bölgelerine şiş kullanma ve yüksek yerlerden atlama bu uygulamalardan bazılarıdır (K.K.10, K.K.11). Şiddetli ve birdenbire korkmak da çocuğun olmamasına sebep olabildiği ifade edilir. Ancak günümüzde ilçede çocuk sahibi olmamak amacıyla korunmak için modern yöntemler tercih edilmektedir. Karakoçan yöresinde çocuk, Allah'ın insanlara verdiği bir nimet veya emanet olarak görüldüğünden ve çocuğu verenin Allah olduğu, alanın da ancak Allah olacağı inancından dolayı bebeğin kürtaj ile alınmasına asla rıza gösterilmez (K.K.8, K.K.9, K.K.10, K.K.11).

Karakoçan yöresinde, hamile olan kadına “gebe”, “iki canlı”, “guzlacı (kuzulayıcı)”, “yükklü” gibi isimler verilmektedir. Karakoçan ilçesinde kadın hamileliğini başlangıçta kimseye söylemez. Zira kadın bu haberi duyurmaya utanmaktadır. Hamilelik haberi belli bir süre sonra kaynana veya görümce vasıtasıyla aileye bildirilir. Hamile kişi karnının belli olmasından utandığı için kıyafetlerinin daha bol ve geniş olmasına özen gösterir. Eski dönemlerde gebe kadınların karnının belli olmasını engelleyen giysi olarak “barsınc” ya da “bervanig” adı verilen kıyafetler kullanılırdı.

Karnı belli olan kadın aile büyüklerinin yanına pek çıkmaz ve erkeklerin bulunduğu yerlerden geçmemeye dikkat ederdi. Özellikle eski dönemlerde gebe kadının hamileliği süresince annesinin yanına gitmesine ve annesinin de kızını ziyarete gelmesine izin verilmezdi. Ayrıca bu süreçte kadına yoğun bir şekilde özen gösterilip, ağır işlerde ve tarla işlerinde çalıştırılmaz. Özellikle ağaçtan meyve toplaması veya yüksek bir yere anne adayının uzanmaya çalışması çocuğun düşmesine sebebiyet vereceği için de anne bu hareketlerden kaçınmaktadır. Anne adayına kolay doğum yapması için bol bol yürüyüş yaptırılırdı (K.K.10, K.K.11).

Karakoçan ve çevresinde, hamilelik döneminde kadının beslenmesine dikkat etmesi gerektiğine inanıldığından özellikle ceviz, dut kurusu, pestil ve pekmez gibi ürünleri tüketmesi istenmektedir. Hamile kadının nar, üzüm gibi yiyecekleri tüketilmesi durumunda doğacak çocuğun yüzünün güzel olacağı, zeytin fazla tüketmesi durumunda ise gözlerinin zeytin gibi olacağı inancı hakimdir (K.K.12). Anneye gebelik boyunca ayva yedirildiği takdirde bebeğin güzel ve gamzeli olacağına inanılır. Hamilelik döneminde kadının yaptırdığı olumlu veya olumsuz durumların, doğan çocuğa sirayet ettiğine inanılır. Ayrıca, annenin maneviyatlı ortamlarda bulunması durumunda doğacak çocuğunun karakterli bir tabiata sahip olacağına inanılır. Bu dönemde anne çok Kur'an okursa doğan çocuk daha kolay Kur'an ezberleyeceğine ve ileriki yaşamında Kur'an ile hemhal olacağına inanılır. Anne adayının olumsuz davranışlarının da çocuğun hayatına yansıdığı, hatta çocukta kötü davranışların ortaya çıkacağına dair bir inanç vardır. Örneğin, gebelik sürecinde annenin başka biriyle dalga geçmesi durumunda, bu davranışın çocuğa da yansıtacağı kabul edilmektedir (K.K.11, K.K.12).

Karakoçan ve çevresinde hamile kadının erkek çocuk doğurması genel olarak istenilen bir durumdur. Bu uygulama ve inanışlar düğün esnasında başlamaktadır. Düğün esnasında gelinin kucağına bir oğlan çocuğu oturtulması uygulaması kısırlığı engellemeye yönelik olmasının yanı sıra doğacak bebeğin de erkek olmasını dilemek amacıyla yapılmaktadır (bkz. foto 23) . Erkek çocuğu beklentisi için hamile kadına bolca tatlı yiyecekler yedirilir. Zira diğer yerlerde olduğu gibi Karakoçan ve çevresinde de "Ye tatlıyı doğur atlıyı" anlayışı bulunmaktadır (K.K.13). Bu manada yapılan bir diğer uygulama ise hamile kadına küçük bir erkek çocuğun içtiği bardaktan su içirilmesidir (K.K.10).

Doğum öncesi dönemlerde tıbbi teknoloji yetersiz olduğu için çocuğun cinsiyetini tespit etmek için geçmişten gelen bazı uygulama ve inanışlara başvurulurdu. Günümüzde de bu yöntemlere az da olsa başvurulmaktadır. Bunlardan birisi hamile kadının haberi olmadan kafasına tuz konulur, eğer kadın burnunu kaşırsa erkek, başını kaşırsa (saçını kaşırsa) kız olacağına inanılır (K.K.11, K.K.12). Diğer bir yöntem ise kelle ve çene birbirinden ayrılır. Kellenin bir tarafında kıl, diğer tarafında sade kemik bulunur. Eğer kadın kıl olan kemiği seçerse doğacak çocuğun kız, eğer sade kemiği seçerse erkek olacağına inanılır (K.K.12). Hamile kadının karnı sivri olursa doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır, kadının karnı yuvarlak olursa da kız olacağına inanılır (K.K.13).

Karakoçan'da hamile kalan kadının doğum gerçekleşene kadar çocuğun karakterini, ahlakını, fiziksel yapısını, cinsiyetini ve zekâsının etkilendiğine inanılan bazı şeyleri yapması ve bazı şeylerden de sakınması gerekmektedir. Sakınması gerekenler arasında kuşburnu ağacı gelmektedir. Yörede "şılan" olarak isimlendirilen kuşburnu ağacın etrafında üç harflilerin (cinlerin) dolaştığına inanıldığından bebeğe bir zarar gelmemesi için hamile kadın bu ağaca yaklaştırmaz (K.K.14). Diğer bir sakınma kadının hamilelik sürecinde ciğer, dalak yememesi veya ciğer ve dalağa el sürmemesidir. Zira yörede hamile kadının ciğer ve dalak yediğinde veya bunları elleyip elini yıkamadan vücudunun her hangi bir yerine dokunursa çocukta da o dokunduğu yerde iz olacağına

inanılmaktadır (K.K.13, K.K.14). Başka bir sakınma ise hamile kadın hamileliği süresince türbe ve ziyaret yerlerine gitmemesidir. Şayet türbe ziyareti yapılacaksa hamile kadının elini bir yere değdirmemesi gerekmektedir. Zira türbeye dokunur da elini yıkamadan vücudunu her hangi bir yerine temas ederse çocukta da aynı yerde iz olacağına inanılmaktadır (K.K.15). Ayrıca yörede hamile kadın, doğacak çocuğunun dudağı yarık olmaması için tavşan eti yemez ve tavşana bakmaz (K.K.12, K.K.14). Bu dönemde yapması tavsiye edilenler arasında kadının güzel düşünmesi ve güzel olan şeylere bakması yer almaktadır. Ayrıca bebek dört buçuk aylık iken benzemesini istediği kişiye kadının bakması tavsiye edilmektedir. Bu dönemde kadının, çocuğun sakat veya çirkin olmaması için, sakat olanlara ve çirkin olanlara bakmaması gerekmektedir (K.K.11, K.K.13, K.K.14).

Karakoçan ilçesinde aşermeye “nevriyan” denilmektedir. Hamile kadının bu dönemde canının istediği yiyecek veya içeceklerin yedirilmesine ve içerilmesine özen gösterilmektedir. Çünkü bunu anneden çok çocuğun isteği ile olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden aşeren kadının aşerdiği yiyeceği yemediği takdirde çocuğun sakat, şaşı veya vücudunda lekeler olacağına inanılmaktadır. Eğer aşeren kadının arzuladığı besin bulunmazsa odun yakılır, külü soğutulur ve bu kül hamile kadına tattırılır (K.K.10, K.K.11, K.K.12, K.K.13).

2.1.2. Doğum Esnasındaki Halk İnanışları

Doğum, annenin aylarca karnında taşıdığı ve çocuğuna kavuştuğu için hayatının en özel anıdır. Her gebe kadın, doğumun kısa sürede bitmesini ve çocuğuna kavuşmayı ister. Birçok yerde olduğu gibi yörede de doğum anında gerek annenin gerek bebeğin sağlıklı bir şekilde bu süreci geçirmesi için bazı inanış ve gelenekler bulunmaktadır.

Karakoçan ilçesinde özellikle günümüzde doğumun kolay olması için hamile kadından bol bol yürüyüş yapması istenmektedir. İlçede doğumların çoğu hastanelerde yapıldığı için gebe kadınların doktorların tavsiyelerine uydukları görülmektedir. Ayrıca ilçe sağlık ocaklarında gebe kadınların düzenli olarak kayıtları da tutulmaktadır. Eski dönemlerde sağlık hizmetlerinin eksik olmasından dolayı doğumlar evde gerçekleşir ve doğum konusunda oldukça tecrübesi olan ebeler gebe kadınlara yardımcı olurlardı. (K.K.14, K.K.15).

Karakoçan ilçesinde eski dönemlerde ebe sayısı az olduğundan doğumların birçoğu yörede bilinen birkaç ebe tarafından gerçekleştirilmiştir. Genelde anne adayının sancısı başladığında evin erkeklerini, baba adayını ve çocukları evden uzaklaştırılırdı. Doğum yapılacak odaya ise kısır kadınlar alınmazdı. Ailenin kadınlarından bu konuda tecrübesi olanlar da ebeye yardım eder ve doğum gerçekleşikten sonra ebeye bazı hediyeler verilir. (K.K.16).

Eski dönemlerde doğumun kolay gerçekleşmesi için hocaların, gebe kadına dua okuması, özellikle suya Nas, Felak, İnşirah gibi sureler okunup kadına içirilmesi ve sadaka verilmesi gibi dini pratikler de uygulanırdı (K.K.17). Eskiden kadınların saçları genelde örgülü olduğu için doğum başladığı anda bu örgüler açılırdı. Rahat bir doğum olması için anne adayının karnı ve sırtı ovularak sıcak bir duş aldırılırdı. Doğumun kolay geçmesini sağlayacak diğer bir yöntem ise doğum gerçekleşmeden önce bir ateş yakılır, yakılan ateşe sırtını vererek hamile kadın oturtulur. Su kaynatılarak hamile kadın sıcak suyun buharına dayanabileceği sıcaklıkta olunca oturturulur (K.K.15, K.K.16, K.K.17). Başka bir uygulamada ise hamile kadının kocası evin damına sivri bir taş koyar böylece doğumun kolay geçeceğine inanılırdı. Bir diğer uygulama ise hamile kadının kocasının, evin kapısının önünde siyah tavuk kesip tavuğun kanını kapıya akıtmasıdır. Yörede doğumun kolay olması ve sancılı geçmemesi için yapılan uygulamalardan birisi Karakoçan ilçesi

ve çevresinde bulunan türbelerin birinden bir taşın getirilip, bunun bir tas suyun içerisine konulması ve bu suyun doğum yapacak kadına içirilmesidir. Bu manada yapılan uygulamalardan bir diğeri, hacca giden birinin getirdiği taşı zemzem suyuna koyup bu suyun doğum yapacak kadına içirilmesidir (K.K.15, K.K.17).

Günümüzde evdeki doğumdan daha güvenli olduğundan dolayı yöre halkı hastanede doğum yaptırmaktadır. Hastanede doğumda ise sezaryen veya normal doğum arasında bir tercih sunulduğunda ise daha sağlıklı olduğu ifade edilen normal yolla doğumu tercih etmektedirler. Doğumdan sonra ise bebek, ayaklarından tutulup ters çevrilir ve ebe bebeğin kalçasına vurup ağlamasını sağlar. Bu sayesinde bebeğin nefes yolunun açıldığı ifade edilmektedir. (K.K.16, K.K.17).

2.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları

Karakoçan ilçesinde doğum sonrası dönemde, anne ve bebeği koruma amacı güden bazı inanışlar ve uygulamalar dikkati çekmektedir. Bu inanışlar, genellikle nazar gibi olumsuz etkilerden korunmaya yöneliktir.

Yörede doğum sonrası dikkat çeken inanış ve uygulamalardan birisi bebeğin göbek bağının nereye gömüleceği ile ilgilidir. Zira bu inanış ve uygulama çocuğun ileriki yaşamına etki edecek bir öneme sahiptir. Bu manada öncelikle aile ebe tarafından bağlanan göbek bağının düşmesini bekler. Düşen bu göbek bağını aile ileriki yaşlardaki mesleği veya hayat tarzı ile ilgili bir yere gömer. Ebeveynler çocuklarının dini bütün bir insan veya imam olmalarını isterlerse bu bağı cami bahçesine, doktor olmalarını isterlerse sağlık ocağının veya hastanenin bahçesine, öğretmen olmalarını isterlerse okul bahçesine gömerler. Eğer çocuğun ileriki yaşlarda evden uzak bir yerlerde yaşamını sürdürmesini yani gurbetlik yaşamamasını isteyen aile bu göbek bağını evin bahçesine gömerler. Eskiden yörede kız çocuklarının göbek bağları, evlerine bağlı olmaları için genel olarak evin temeline gömülürdü (K.K.18).

Doğumdan sonraki süreç annenin bakımı için çok önemlidir. Bu bağlamda doğumdan sonra anneye bebeği ile birlikte yatacağı bir yatak hazırlanır ve mevsime göre en uygun oda seçilir (K.K.17, K.K.18).

Karakoçan ve çevresinde anneye sancısının azalması ve çabuk toparlanması için eritilen tereyağı içerisine şeker karıştırılıp yedirilir. Ayrıca halk arasında un, su, yağ, şekerden yapılan ve sindirimi kolay olduğuna inanılan “haside” ya da “bulamaç” olarak adlandırılan yemek bir hafta boyunca anneye yedirilir. Ayrıca annenin sütünün bol olması için ballı karışımlar, pekmezli şerbetler, tatlı türden hoşaf lar verilir. Annenin yediği her besin süte de geçeceği için bu dönemde anne yediklerine dikkat eder; bebeğin gaz sancısı çekmemesi için acı, baharatlı ve gazlı gıdalardan uzak durur (K.K.16, K.K.17).

Yörede bebek doğduğu zaman sarılık olmaması için bebeğin üzerine veya beşiğine sarı yazma konulmaktadır. Ayrıca bebeğin sarılık olmasını engellemek amacıyla yastığının altına altın veya altın yüzük konulur ve bebek sürekli emzirilir. Bebeğin sarılığı uzun bir süre geçmezse dilinin altı kesilmektedir (K.K.19). Karakoçan ilçesinde bebeğin bir hafta geçtikten sonra saç kesilir ve kesilen saçın ağırlığına altın karşılığında sadaka verilmektedir. Ayrıca şükür amacıyla akika kurbanı kesilmektedir (K.K.18, K.K.19). Karakoçan ilçesinde bebek doğduktan sonra sağlıklı ve kuvvetli bir birey olması için birçok metoda başvurulmaktadır. Bunlardan ilki bebeğin ileriki yaşlarda duruş bozukluğu yaşamaması ve vücut yapısının düzgün olması için halk arasında “beleme” adı verilen kundağa sarılmaktadır. Ayrıca çocuğu pişikten korumak ve çevik bir vücuda

sahip olmasını sağlamak amacıyla ısıtılan halk arasında öllük olarak bilinen toprak, bir bez ile çocuğa sarılır. Diğer bir uygulama çocuğun ileriki yaşlarında terinin kokmaması için tuzlanmasıdır. Bu uygulamada bebek doğduktan sonra su dolu tasın içine tuz dökülüp karıştırılır ve bir bez ile bu tuzlu su bebeğin gözlerine değmeyecek şekilde bütün vücuduna sürülür (K.K.9, K.K.18, K.K.19).

Karakoçan ilçesinde yeni doğmuş bebeğin ismi kültürel, mezhepsel, hamile kalma aşamasındaki inançlar ve doğum günü ile alakalı olarak değişkenlik göstermektedir. Genellikle aile büyüklerinin ismi ya da ölmüş olan yakın akrabalarının veya sevdiklerinin ismi verilmektedir. Zira yörede çocuğun ismi verilene benzeyeceğine inanılmaktadır. Yörede dindar aileler genel olarak çocuklarına Kur'an'ı Kerim'de geçen bir ismi veya kelimeyi isim olarak vermeyi tercih etmektedir. Çocuk şayet bir türbeye bağlanarak doğmuş ise türbede yatan zatın ismi verilmektedir. Yörede yaşayan Aleviler ise genel olarak Ali, Hasan ve Hüseyin isimlerini vermektedir. Çocuğa isim verme belli bir ritüel çerçevesinde gerçekleşmektedir. Genel olarak isim verme işlemini imam veya aile içerisinde dini konulara vâkıf olan birisi vermektedir. Bu kişi abdest alır, önce bebeğin sağ kulağına ezan, sonra sol kulağına ise kamet okur ve çocuğa verilecek ismi üç defa söyler (K.K.20).

Yörede doğum sonrası önemli hususlardan birisi bebek görme geleneğidir. Bu uygulamayı genel olarak ailenin akrabaları ve yakın arkadaşları yapmaktadır. Bebek görmeye gelenler hem hayırlı olsun dileklerini iletirler hem de bebeğe bazı hediyeler verirler. Yakın akrabalar bu uygulamada hediye olarak genellikle altın takarlar (K.K.19, K.K.20).

Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi doğumdan kırk günlük süre içerisinde bebek ve annenin, iri dişlere, siyah ve dağınık uzun saçlara aynı zamanda çirkin bir yüze sahip bir yaratık olarak tasvir edilen "Al basması", "al karısı" ya da "karabasan" olarak adlandırılan kötü yaratığın veya cinlerin zararından korunması gerektiği inancı Karakoçan ve çevresinde de vardır. Bu zararlı yaratığın lohusa döneminde psikolojik olarak zayıf olan anneye ve çocuğuna zarar vermek için fırsat kolladığına inanılmaktadır. Halk arasında bu yaratığın annenin boynuna oturarak nefes alamaması ile hareketsiz bırakarak; bebeği ise boğup öldürerek zarar verdiği ifade edilmektedir. Bu dönemde aile yiyeceklerin helallğine özenle dikkat etmektedirler. Bu yaratığın zararından anne ve bebeği korumak için annenin yastığına kırk gün boyunca iğne batırılır; odalarına Kur'an-ı Kerim konulur. Bu amaca yönelik olarak anne ve bebek mecburi durumlar hariç dışarı çıkmaz, kapı eşiklerinde dolaşmazlar. Ayrıca bu manada yörede iki lohusa kadının aynı ortamda bulunması kırk basması olacaklarından dolayı mümkün olduğu kadar engellenmeye çalışılır. Şayet bulunurlar ise kırk basmasını engellemek için birbirlerine iğne verirler. Diğer taraftan bu kırk gün içerisinde lohusa kadının yanına hamile bir kadının gelmesi istenmemektedir. Şayet gelirse lohusa kadındaki ağırlığın veya rahatsızlığın hamile kadının çocuğuna geçeceğine inanılmaktadır (K.K.18, K.K.19).

Yine Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Karakoçan ve çevresinde de kırk günü dolmuş anne ve bebeğe "kırk çıkarma" uygulaması yapılmaktadır. Yörede kırk çıkarma uygulaması bebeğin ve annenin kırkına iki-üç gün kala yapılmaktadır. Kırk tane arpa, kırk kaşık su elekten geçirilerek bebeğe dökülür ve kırkı çıkartılmış olur. Anne de bebekten sonra kendi kırkını çıkarmak için kırk tas suyu kendine döker. Anne daha sonra bebek ile kendisinin çarşaf, yorgan, yastıklarını yıkar ve kötü varlıkların gitmesi için dua eder. Böylece bebeğin sağlıklı, uslu olacağına ve kırk günlük lohusalık döneminde gelebilecek zararlardan kurtulacağına inanılır (K.K.15, K.K.16, K.K.17).

Karakoçan ve çevresindeki doğum sonrası bebeği korumaya yönelik dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi nazardır. Yörede bebeklerin günahsız, saf, temiz ve korumasız olduklarından dolayı nazardan çabuk etkilendikleri inancındandır hareketle onları nazardan korumak

amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları bebeğin elbisesine mavi boncuk takılması, yastığının altına ekmek veya Kur'an-ı Kerim'den ayet yazılı kâğıt konulması, bebeğin alnına ve kulağının arkasına kara sürülmesi, halk arasında "kendirik" ağacı olarak bilinen melhem ağacından bir parçanın beşiğe konulması, bebeğin kırkı çıkana kadar evden çıkarılmamasıdır. Bu uygulamaların haricinde yörede bebeği nazardan korumak, varsa nazarı çıkarmak için köpeğin dışkısı bir poşetin içine sarılır ve bebeğin arkasına bağlanır. Böylece pisliğin, pisliliği götüreceği inanişinden hareketle bebeğin nazardan kurtulacağına inanılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak yörede yapılan uygulamalardan birisi kesilen siyah tavuğa ip bağlanması ve bu ipin üç defa bağlanıp çözüldükten sonra bebeğin beşiğine bağlanmasıdır. Diğer bir uygulama ise bebeğin babaannesi veya anneannesi tarafından okunan tuzun aile fertleri tarafından yenilmesi ve artan tuzun ateşte yakılmasıdır. Ayrıca anne, bebeği ilk defa dışarı çıkarırken nazardan korumak için kundağın içine ekmek, makas veya Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin yazılı olduğu kâğıdı koymaktadır (K.K.21).

Yörede belli bir yaşa kadar çocuğu nazar dışında kötü durumlardan korumak ve bazı sağlık sorunlarını gidermek için bazı inaniş ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu inaniş ve uygulamalardan birisi çocuğun iki yaşına kadar şaşı olmaması, bazı olumsuz durum yaşamaması için aynaya bakmasının ve aynanın yanında tek başına kalmasının engellenmesidir. Yörede sürekli ağlayan çocukların ağlamasını kesmek için okunmuş su içirilmekte ve Kur'an'dan bir sayfa açılarak çocuğun yüzüne sürülmektedir. Çocuğun boyunun kısa olmaması için üzerinden atlanmaz şayet atlanırsa boyunun kısa kalacağına inanılmaktadır. Yöre kekeme olan çocukların kekemeliğini gidermek için cami anahtarı çocuğun ağzında birkaç defa döndürülür ve böylece kekemeliğin geçeceğine inanılmaktadır. Çocuğun gözünde çapaklanma olduğunda bunu gidermek için anne sütünden bir damla çocuğun gözüne damlatılmaktadır. Çocuk pişik olduğunda anne sütüyle toprak karıştırılıp çocuğa sürülmektedir. Çocuğun gaz sancısını almak için anne sütüyle kına karıştırılıp bir damla çocuğa içirilmektedir. Çocuğun başı ağrırsa kafasına kına sürülmektedir. Yörede çocuğun kulağı ağrıdığına çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Öncelikle çocuğun kulağına bir damla soğan suyu ya da anne sütü çok az da tuz karıştırılır, çocuğun kulağına bir damla damlatılır. Geçmezse son olarak da tereyağı eritilir, soğuduktan sonra bir damla çocuğun kulağına damlatılır (K.K.14, K.K.15, K.K.18, K.K.19, K.K.21). Yörede "hoşrik" olarak adlandırılan çocuğun başında çıkan yaraları gidermek için çocuk bir dereye götürülür, burada çocuğun kafası yıkanır kil sürülür. Yörede hilal veya yeni ay çıktığında bebeğe bir hastalık ve zarar geleceğine inanılmaktadır. Bu zararı engellemek için bebek evin duvarının önüne alınır, başının üstünden duvara çivi çakılır, böylece hastalık ve zararlı şeylerin geçeceğine inanılır. Halk arasında bu uygulamaya "serbına" denilmektedir. Bebeğin geç yürümesi olarak bilinen ayağında kitlenmesinin biteceğine inanılır. Son olarak da kül getirilip bebeğin ayağının altına sürülür ve işlem tamamlanır (K.K.22).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Karakoçan ve çevresinde de doğum sonrası törensel manada yapılan ve günümüzde de canlılığını koruyan bir uygulama "diş hediği" uygulamasıdır. Bu uygulama çocuğun ilk dişi çıktığında dişlerinin düzgün ve sağlam olması için yapılmaktadır. Buğdayın kaynatılıp içine fasulye, kayısı çekirdeği ve ceviz gibi yiyeceklerin konulmasıyla hazırlanan yemeğin yani diş hediğinin çağırılan konuklara ikramında kısa bir tören düzenlenir. Bu törende tepsiye makas, tespih, tarak, kalem, altın, para gibi bazı eşyalar bırakılır. Bebek hangisini seçerse o eşya ile ilgili bir mesleğe sahip olacağına inanılmaktadır. Bu uygulamaya katılan misafirler çocuğa kıyafet, oyuncak veya takı gibi hediyeler getirmektedirler. Diğer taraftan yörede

çocuğun dişlerinin çok erken çıkması dişlerinin sağlıklı, dişlerinin geç çıkması ise dişlerinin daha sağlıklı olacağına inanılmaktadır (K.K.23).

Karakoçan ilçesinde aileler, çocuklarını ahlaklı bir biçimde yetiştirmeye oldukça önem verirler. Çocukların büyükleri taklit ettiğini düşündüklerinden dolayı evde namaz kılarken aileler çocukların yanında namazlarını kılmaya özen gösterirler. Camiye giderken çocukları da beraberlerinde götürürler. Yaz aylarında ise çocukların dini bilgilerini öğrenmeleri için Kur'an kurslarına gönderilirler. Ayrıca ilçe halkı, çocukların aile bağlarına bağlı, çevresine saygılı ve yardımsever bir birey olarak yetiştirmeyi çok önemserler. Diğer taraftan yörede küçük yaşta vefat eden çocukların, ahirette anne ve babasına şefaathane olacağına inanılmaktadır (K.K.22, K.K.23).

2.1.4. Doğum ile İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi

Günay ve Güngör'ün (1998, s. 82) belirttiğine göre, eski Türk topluluklarında çocukların ruhlarının göksel ağaçlarda yer aldığına inanılırdı. Bu yüzden doğum, sadece biyolojik bir olay değil, aynı zamanda kutsal bir an olarak görülür ve bu dönemde kurbanlar adanarak kutlamalar yapılırdı. Bu yaklaşım, doğumla ilgili tüm süreçlere derin bir saygı gösterilmesine yol açmıştır.

Karakoçan bölgesinde bugün dahi sürdürülen bazı uygulamalar, eski Türklerin bu doğum inançlarıyla dikkat çekici benzerlikler göstermektedir. Aynı kavramlara farklı adlar verilse de, temel olarak doğaüstü koruyucu varlıklara ve kutsal kabul edilen güçlere olan inanç sürmektedir. Yer-su ruhlarına ve ataların kutsal kabul edilmesine dayanan bu eski anlayış, Karakoçan'daki halk inançlarında da kendini koruyucu manevi güçler biçiminde göstermektedir.

Türk kültüründe kadının doğurganlığı, kadının sosyal konumunu etkileyen temel bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Anadolu'da çocuğu olmayan erkeklerin de toplumda dışlanma riskiyle karşı karşıya olduğu, hatta erkekliklerinin sorgulandığı görülmektedir (Örnek, 2000, s. 132). Bu anlayış Dede Korkut Hikâyeleri'ne de yansımıştır; örneğin Boğaç Han Destanı'nda Dirse Han'ın çocuk sahibi olmaması Tanrı'nın bedduasına uğramış olmakla ilişkilendirilmiştir: "Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Teâlâ beddua etmiştir, biz de beddua ederiz" (Ergin, 1969, s. 8).

Çocuk sahibi olmayı arzulayan kadınların, eski Türklerde olduğu gibi, kutsal sayılan türbe ve ata mezarlarını ziyaret etmeleri yaygın bir uygulamaydı. Karakoçan yöresinde de benzeri şekilde, evlat sahibi olma niyetiyle adaklar adanır, kurbanlar kesilir ve dualar edilir (Kalafat, 2010, s. 243). İslamiyet'le tanışan Kırgızlar ise, atalarına ve eski inançlarına ait kutsal yerleri İslami geleneğe uygun şekilde türbeye dönüştürmüşlerdir. Manas Destanı'nda geçen şu satırlar bu geleneği açıkça yansıtır: "Çırıçı'yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarların yanında gecelemiyor" (İnan, 1986, s. 168).

Yakutlarda da benzer ritüellere rastlanmaktadır. Kısır kadınlar kutsal kabul edilen bir ağacın dibine götürülerek, ak boz atın derisi üzerine oturtulup "Yer Sahibi" için ıduk kurbanı sunarak dua etmişlerdir (Günay ve Güngör, 2009, s. 102). Kazak kadınları ise, yalnız başına bir ağaç ya da su kaynağı başında kurban keserek çocuk sahibi olmayı dilemişlerdir (İnan, 1986, s. 168). Gagauz Türklerinde de bu gelenek sürdürülmüş, burada "Allahlık" kurbanı adı verilen ıduk kurbanı aynı işlevi görmüştür (Güngör, 1998, s. 194-197). Karakoçan çevresinde görülen benzer ritüeller, bu eski Türk inançlarının bölge halkı arasında halen etkisini sürdürdüğünü açıkça göstermektedir.

Karakoçan bölgesinde, çocuk sahibi olamayan bireyler tarafından tercih edilen geleneksel yöntemlerden biri de muska kullanımıdır. Benzer biçimde eski Türk topluluklarında da muska

taşıma ve okuma oldukça yaygındır (İnan, 1976, s. 207). Bu uygulamalar sadece bireyleri korumakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda uğursuzluklardan ve kötü enerjilerden sakınmak amacıyla da kullanılmıştır. Örneğin Yakutlar, bu tür sorunlarla karşılaştıklarında şamanlara danışarak büyüsel uygulamalara başvurmuşlardır (Selçuk, 2008, s. 118). Kırgız kültüründe ise evlat sahibi olmak, ailenin toplumsal varlığını gösteren bir ölçüt olarak kabul edilir. “Çocuğu olanın evi huzurludur” atasözü, bu düşüncenin halk arasında ne kadar yaygın olduğuna işaret eder (Polat, 2005, s. 62-63). Kırgız kadınları, bu amaca ulaşmak için “molto” olarak bilinen din adamlarına muska yazdırırlar. Bu muska hem kadına hem de erkeğe takılmak üzere hazırlanır; ayrıca, moldonun dua okuyarak suya üflemesi ve bu suyun içilmesi de bu süreçteki önemli uygulamalardan biridir (Polat, 2019, s. 67). Anadolu’daki topluluklarda da benzer biçimde muska yazdırmak için genellikle imamlar ya da halk arasında dini bilgiye sahip olan kişiler tercih edilir. Bu bağlamda kısırlığın kötü ruhların etkisiyle ortaya çıktığına inanılır ve muska yoluyla tedavi edilmeye çalışılır (Selçuk, 2008, s. 201).

Türklerin eski inanç sistemlerinde doğurganlığı artırmak isteyen kadınlar çoğu zaman şamanlara başvurmuştur. Özellikle Altay bölgesinde, kamlar bu amaçla kötü ruhları uzaklaştırmak için özel ritüeller düzenlemiştir (Güngör, 1998, s. 35). Karakoçan çevresinde de benzer biçimde, çocuğu olmayan bireylerin dini bilgisi olan kişilere danışarak bu durum için destek aldıkları görülmektedir. Aynı zamanda, bu yörede erkek evlat sahibi olma arzusu da oldukça güçlüdür ve bu tutum eski Türk inançlarıyla örtüşür. Örneğin Yakutlar, erkek çocuk sahibi olabilmek için Ak Şaman’a başvurmuşlardır (İnan, 1986, s. 167).

Dede Korkut anlatılarında, özellikle Boğaç Han hikâyesinde, evlat sahibi olmanın toplumsal itibarla nasıl ilişkilendirildiği açıkça görülür. Bayındır Han’ın düzenlediği bir şöleninde, konuklar sahip oldukları çocuk türüne göre farklı otağlara alınır: erkek evladı olanlar ak otağa, kız evladı olanlar kırmızı otağa ve çocuğu olmayanlar ise dışlanır. Bu uygulama, erkek evlat sahibi olmanın eski Türk toplumlarındaki prestij boyutunu net biçimde ortaya koyar.

Eski Türklerde hamile kadınların koruyucu ruhu olarak Umay öne çıkmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar ise Umay’a ya da Ayısıt’a yakarak çocuk sahibi olmayı umut ederdi (Radloff, 1893, s. 234). Doğum gerçekleşikten sonra bazı ailelerin çocuklarına Umay ismini vermesi bu ruhun kutsiyetine olan inancı yansıtır (İnan, 1976, s. 24). Dişil koruyucu ruhlar Şamanist geleneklerde önemli bir yere sahiptir; Altay Türklerinde Umay ve Ak Ene, Yakutlarda ise Ayısıt bu kategoriye dahildir. Yakutlarda Umay’a, yaratıcı ve bereket verici ruhlardan olan Ayısıt sıfatı verilmiştir. Ayısıt, genellikle insan ve hayvan yavrularını, kadınları ve hamile kadınları koruduğuna ve onlara yardım ettiğine inanılan yaratıcı, bereket ve refah sağlayan dişil ruhlar zümresidir. Çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olmak için Ayısıta dua ederler. Ayısıtların dağınık haldeki hayat unsurlarını toplayıp “kut” yaparak anne karnındaki çocuğa can verdiğine inanılır. Hamile kadınların da her zaman bu ruhların koruması altında olduğu düşünülür (Kıyak, 2023, s. 552). Umay, özellikle çocukların ve annelerin koruyucusu olarak bilinir. Sagay Türklerine göre, Umay aslında Hz. Havva’nın bir yansımasıdır. Umay adı, Gök Türk Yazıtları’nda da geçmektedir ve burada da kadınların koruyucusu olarak tanıtılır. Kaşgarlı Mahmud’un aktardığına göre, çocuk doğumundan sonra kadınlar “son” adı verilen bir ritüel gerçekleştirirler; Yakutlar da bu “son”u özel törenlerle yakarak toprağa gömerler. Bu esnada “Doğum tanrıçası yesin!” şeklinde dualar edilir; eğer aralarında bir kadın gülmeye başlarsa, Ayısıt’ın ona girdiğine ve çok sayıda çocuk sahibi olacağına inanılır (Radloff, 1893, s. 230-236). Aynı halkta, ocakta yanan kül hareket ederse bunun

“çocuk ruhu oynuyor” şeklinde yorumlanması da (Sarıkçioğlu, 2002, s. 114) doğacak çocuğun habercisi olarak görülür.

Karakoçan ilçesinde hamile kadınların aşermesiyle ilgili halk inanışlarının kökleri, pek çok eski Türk topluluğunun kültürel birikiminde yer bulmuştur. Bu durum, Manas ve Dede Korkut gibi önemli destanlarda açık biçimde dile getirilmiştir. Nahçıvan, Makedonya ve Kazak Türkleri arasında da aşerme olgusuna dair yaygın inançlar bulunmaktadır. Suriye Türkmenleri ise aşermeyi “süt humması” terimiyle karşılamaktadır (Kalafat, 2001, s. 169-171). Kırgız kültüründe ise hamile kadının tatlı ya da ekşi gıdalara duyduğu istek, yüzünde oluşan benekler ya da vücut şeklinin değişmesi, bebeğin cinsiyetinin önceden anlaşılabileceği yönünde bir inancı beraberinde getirmiştir (Jumabaev, 2006, s. 26). Türkmenistan'da da benzer şekilde, karnı yuvarlak şekilde büyüyen kadının erkek, kalçalara doğru yayılan karın yapısına sahip olan kadının ise kız bebek doğuracağına inanılır. Ayrıca hareketlenmenin sol tarafta yoğunlaşması kız, sağda hissedilmesi ise erkek çocuk beklenildiği şeklinde yorumlanır (Özbay, 2007, s. 41). Karakoçan'da da bu türden cinsiyet belirleme tahminleri annenin fiziksel görünümüne bakılarak yapılmaktadır.

Eski Türk toplumlarında su, kutsal bir varlık olarak değerlendirilmiş ve Tanrı'nın insanlığa sunduğu bir hediye olarak görülmüştür. Bu nedenle, doğum sırasında yaşanan güçlüklerin suyla aşılabileceği düşünülmüş ve sancı çeken kadına bol su içirilerek doğumun kolaylaşacağına inanılmıştır. Karakoçan halkı da bu anlayışı sürdürerek doğum yapan kadına zembere suyu veya üzerine dua okunmuş su içirme geleneğini devam ettirmektedir. İslam inancında da karşılığı bulunan bu uygulamanın, doğumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Boratav, 1973, s. 149).

Yeni doğan çocuklar için kurban kesme adeti, İslam öncesi Türk geleneklerinde de var olan ve Karakoçan'da günümüzde de sürdürülen bir pratiktir. Karakoçan'da geçmişte, ekonomik durumun elvermesi hâlinde erkek çocuk için iki, kız çocuk içinse bir kurban kesilirdi. Bu gelenek İslamiyet'in kabulünden sonra akika kurbanı adı altında devam etmiştir. Kurbanın amacı, bebeği kötü varlıklardan korumaktır.

Göbek bağının toprağa gömülmesi geleneği de Karakoçan ile geleneksel Türk kültürü arasında dikkat çekici bir benzerlik gösterir. Türklerde göbek bağı genellikle beze sarılıp yırtıcı hayvanlardan korunacak şekilde toprağın derinliklerine gömülürdü (Türkdoğan, 1982, s. 42). Eski Türklerde ise göbek bağı kurutulularak küçük bir kese içine dikilir, içine çeşitli kuru tohumlar konur ve bu muska evin farklı köşelerine asılırdı. Kamlar bu muska aracılığıyla çocuğun geleceğine ilişkin kehanette bulunurdu (Kalafat, 2004, s. 99). Kazak ve Yakut topluluklarında ise bu işlem, büyük bir tören eşliğinde yapılırdı. Tören, buğday unuyla hazırlanan yemekle başlar, kadınlar göbek bağını gömdükten sonra sona ererdi (Selçuk, 2008, s. 156). Karakoçan'da da göbek bağı, ailenin çocuğu için belirlediği dileklere göre evin içine, cami avlusuna, okul veya hastane bahçesine gömülmektedir. Bu anlayış, eski Oğuz geleneğinde görülen, şenliklerden sonra göbek bağının farklı yerlere gömülmesi ve at yelelerine asılması uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir (Araz, 1995, s. 63-65).

Karakoçan bölgesinde, doğum sonrası ilk kırk günlük süreçte anne ve bebeğe özel bir özen gösterildiği ve bu dönemin lohusa için kritik olduğu bilinmektedir. Bu süre boyunca hem annenin hem de çocuğun sağlığına dikkat edilmesi, özellikle albastı gibi kötü ruhların zararlarından korunmak amacıyla çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Türk kültürlerinde doğum ve ölümden sonraki kırk gün, ayrı bir öneme sahiptir. Türklerde al gelini, albastı veya alkarısı olarak adlandırılan kötü ruhun, doğum yapmış kadına ve bebeğe zarar vererek hayatlarını tehdit ettiğine inanılır. Uygurlarda bu varlık “kara basma”, Kazaklarda ise “kara bastı” ismiyle anılmaktadır.

Kazak kültüründe, doğum sonrasında kadının uzun süre baygın kalması bu ruhun etkisiyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca Kazakların hikâyelerinde kara bastı, ciğerleri söküp alma gücüyle tanınır (Güngör ve Bekir, 2017, s. 83).

Doğumla bağlantılı kötü ruhlar Türk halkları tarafından farklı şekillerde betimlenmiştir. Örneğin Kazak, Kırgız ve Başkırtlar albastıyı genellikle keçi veya tilki biçiminde tasvir ederlerken, Gagauzlar bu ruhu kötü özelliklere sahip bir dev olarak kabul ederler. Bu nedenle, lohusanın odasında süpürge ve mum bulundurulur, yastığının altında ise makas konur; böylece kırk gün boyunca albastının zararlarından korunacağına inanılır (İnan, 1998, s. 259-261). Fergana Özbekleri albastıyı, dağınık saçlı yaşlı bir kadın olarak betimler. Kırgız ve Kazak toplumlarında baksılar, yani medyumlar, albastıyı yakalama yeteneğine sahiptir. Bir anlatıya göre albastı, lohusa kadının ciğerini söküp aldıktan sonra baksı eline kopuz alarak ona seslenir: “Ey zalim Albastı, ciğerini geri koy, zavallının canını ver. Sözümü tutmazsan, bana saygı göstermezsen, gözlerini çıkarırım...” (İnan, 1986, s. 169).

Eski Türkler demire kutsal bir anlam yüklemiş, “Kök-Temur” ya da “Gök Demir” adını vermişlerdir. Demirin sert ve keskin yapısı nedeniyle her şeyi yaraladığı düşüncesi, “Gök demir boş durmaz” atasözünde kendini göstermektedir. Yakutlar demiri hem dinsel hem de tarımsal alanlarda önemli bulmuş, demir ve onun türevleri olan orak ve tırpan gibi aletleri kutsal saymış ve bunları koruyan meleklerin varlığına inanmışlardır. Türk kültüründe demirciler, albastı gibi kötü ruhları uzak tutmada kritik bir rol oynarlar. Kazaklar, lohusa kadınlar ve bebeklerini korumak için ellerinde demir parçaları tutup birbirlerine vurarak “Demirci geldi, demirci!” diye bağırırlardı; böylece albastının yaklaşamayacağına inanılırdı (Ögel, 2010, s. 68-69).

Doğumdan sonra kadının kırk gün sonunda temizlenmesi uygulaması Tevrat’ta da yer alır. Musevilikte, lohusa kadının kırk gün tamamlanmadan ibadet etmesi veya bir şeye dokunması yasaklanmış; bu süre boyunca kadın “kirlî” kabul edilmiştir (Güngör, 1998, s. 201). Yahudilikte erkek çocuk dünyaya getiren kadın ilk bir hafta murdardır ve kendisine dokunanı da murdar eder. Bir haftalık süre geçtikten sonra otuz altı gün boyunca kutsal objelere dokunamaz ve havraya gidemez. Yahudi kadın, kız çocuğu dünyaya getirdiğinde ise murdarlık ve diğer günler iki katına çıkmaktadır (Tora, vayikra 12: 2-5). Dede Korkut Kitabı’nda da kırk sayısına verilen önem, “kırk er”, “kırk tutam”, “kırk arkadaşım” ve “kırk otağ” gibi ifadelerle vurgulanır (Ergin, 1969, s. 120-149). Kırgızistan’da ise bir çocuğa ölen birinin isminin verilmesi için, o kişinin kırkının çıkması beklenir; kırk günü tamamlandıktan sonra ise ismin tamamı değil, kısaltılmış biçimi kullanılır (Kalafat, 2004, s. 54).

Nazar ya da diğer adıyla göz değmesi, dünya üzerindeki canlıların varlığıyla birlikte kabul edilen bir inançtır. Anadolu ve Türk kültürlerinde yaygın olan bu nazar musibetinin etkisini hisseden kişiler, kötü bir talihle karşılaşacaklarını düşünürler. Sosyal ve psikolojik faktörlerin etkisiyle oluşan bu tür inanışlar, günümüzde de yaşamı önemli ölçüde etkilemeye devam etmektedir (Acıpayamlı, 1962, s. 1-40). Uygurlar, nazardan korunmak amacıyla evlerine çeşitli tılsımlar asmışlardır; hayvan kemikleri, ipe geçirilen at veya eşek nalı, narçiçeği dalları bunlar arasındadır. Kazaklar ise nazara karşı boyunlarına “Tumar” adlı muskalar takarak koruma sağlardı. Çocukların nazar görmemesi için beyaz ve siyah koyunyünlerinden yapılan ipler üzerine boncuklar dizilir, bu boncuklu ipler bebeklerin beşiğine asılırdı. Benzer şekilde bu nesneler hayvanların üzerine de konurdu (Güngör, 1992, s. 10). Karakoçan civarında da halen bebeklere ve bazı hayvanlara mavi boncuklu ip takılması geleneği sürdürülmektedir.

Türk kültürlerinde çocuk dünyaya geldikten sonra önemli ritüellerden biri isim koymadır. Kazaklarda çocuk için isim belirlenirken baba o sırada yaptığı işle ve elinde bulunan nesneyle ilişkilendirilerek örneğin odun kırıyorsa çocuk “Balta” ismini alabilirdi. Doğumdan kırk gün geçtikten sonra düzenlenen “ad toyu” adlı törende, çocuğun yüzü örtülür ve isim bu törenle verilir (Güngör, 1992, s. 7). Kırgızistan’da ise ölen birinin adını çocuğa vermek uygun görülmez; eğer isim verilecekse ölenin kırk günü tamamlanana kadar beklenir ve ismin tam hali değil, kısaltılmış şekli kullanılır (Kalafat, 2004, s. 54). Karakoçan yöresinde de aile büyükleri, dini şahsiyetler, kahramanlar ve toplum tarafından saygı gören kişilerin isimlerini çocuklara verme geleneği yaygındır.

Karakoçan halkı çocuklara isim verirken küçük bir tören düzenler ve bu törene İslami gelenekler de hâkimdir. Peygamber Efendimizin “Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel yapın” (Ebu Davud, Edeb 69) hadisi, isim verme sürecinde halk tarafından rehber kabul edilmektedir. Ayrıca İslam geleneğine uygun olarak, bebeğin kulağına ezan ve kamet okunur, ardından ismi üç kez tekrarlanarak verilmiş olur.

Dede Korkut hikâyelerinde ise Boğaç Han’ın isminin bizzat Dede Korkut tarafından verildiği aktarılır. Bu olay şu dizelerle anlatılır:

“Hey Dirse Han, bu çocuğa hükümdarlık ver,
Taht ver, erdemli olsun,
Uzun boylu, güçlü at ver, biner olsun hünerli,
Çiftlikten bin koyun ver, şişman ve güçlü olsun,
Dağdan kızıl deve ver, yük taşısin hünerle,
Altın başlıklı sancak ver, gölge olsun erdemle,
Çiğni kuşlu cübbe ver, giyer olsun hünerle.”

Bayındır Han’ın meydanında genç bir oğlanın savaşta gösterdiği cesaretle bir boğayı öldürdüğü anlatılır. Bunun üzerine Dede Korkut, “Bu çocuğun adı Boğaç olsun, yaşını da Allah versin” diyerek ona isim verir (Ergin, 1969, s. 14). Türk toplumlarında çocuklara isim verme yaşı günümüzdeki uygulamalardan farklıdır. İsimlendirme, çocuğun sergilediği kahramanlık ve üstün başarılarla doğrudan ilişkilidir. Genellikle çocuklar 15-16 yaşlarına gelene kadar isimleri verilmez; bu yaşlara kadar beklenir çünkü çocuğun büyüüp kahramanlık yapma çağına ulaşması önemlidir (Gönen, 2006, s. 111). Dede Korkut Kitabı’nda da gençlerin kahramanlık gösterme zorunluluğu şöyle ifade edilir: “Bir oğlan baş kesip kan dökmeden ad konmaz” (Ergin, 1969, s. 55). Türklerin isim verme geleneği ulusal bir karakter taşır; ancak Budizm ve Maniheizm gibi farklı dinlerin etkisiyle zaman zaman yeni isimlendirme anlayışları da ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik ve farklılaşma ise ilerleyen dönemlerde daha belirgin hale gelmiştir.

2.2. Sünnet ile İlgili Halk İnanışları

İslam dini açısından sünnet, erkek çocuğun Müslüman toplumun bir bireyi olarak kabul edilmesini simgeleyen önemli bir uygulamadır. Karakoçan ve çevresinde ise sünnet, hem dini hem de geleneksel unsurların bir arada yer aldığı özel bir ritüel olarak görülür. Erkekliğe geçişin ilk adımı olarak kabul edilen sünnet, ebeveynlerin çocukları için yerine getirmesi gereken bir görev olarak benimsenmiştir. Çocuk eğer sünnet kavramını anlayacak yaşta ise bu durumdan korkabilir; kimi zaman ise bu korku nedeniyle sünnet günü evden kaçmaya çalışabilir. Bu olumsuz duyguları

azaltmak amacıyla aileler, sünnet merasimlerini eğlenceli hale getirmeye çabalar. “Sünnet olursan erkek olursun” ve “erkek adam sünnet olur” gibi sözlerle çocuklar cesaretlendirilir.

Karakoçan’da sünnet genellikle ilkokul döneminde yapılırken, günümüzde aile tercihlerine bağlı olarak bebeklikten itibaren de uygulanabilmektedir. Ancak bazı aileler “tek yaşlarda sünnet yapılması uğurludur” inancıyla 3, 5, 7 gibi tek yaşları tercih eder. Sünnet öncesinde çocuğun üzerine muska takılır ya da nazar boncuğu iliştilir. Çünkü halk arasında “sünnet öncesi çocuk nazara gelir, korkarsa geceleri altını ıslatır” inancı vardır. Kimi anneler çocuğun yastığının altına Kur’an-ı Kerim koyar, bu da çocuğun ruhen korunacağına olan inançla ilgilidir. Sünnet törenleri çoğunlukla düğün havasında kutlanır. Geçmişte her bölgede sünnetçilerin olduğu ve o bölgenin tüm erkeklerinin aynı sünnetçi tarafından sünnet edildiği bilinmektedir. Ancak günümüzde sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle bu işlemler hastane ve sağlık kuruluşlarında yapılmaktadır (K.K.24).

Tören, çocuğa beyaz ve rahat bir kıyafet giydirilmeyle başlar (bkz. foto 17). Bu hem masumiyeti hem de yeni bir hayata geçişi simgeler. Bazı köylerde “sünnet alayı” yapılır. At veya süslenmiş araba ile çocuk köyde gezdirilir, bu sırada “erkek oldu” nidalarıyla çocuk kutlanır. Sünnetçi işlem yapmadan önce, çocuğu kucığında tutacak kişi belirlenir; bu kişi Karakoçan’da “kirve” veya “kriv” olarak adlandırılır. Kirve, çocuğu sakinleştirmekle sorumludur; çocuk ağladığında ağzına lokum koyup “oldu da bitti maşallah, damat olur inşallah” diyerek dikkatini dağıtır. Sünnet tamamlandıktan sonra çocuğa çeşitli hediyeler verilir, böylece acısı hafifletilmeye çalışılır. Kirve, aile tarafından büyük bir saygı görür ve bu durum kirve için bir onur kaynağıdır. Kirvenin ailesi de kirve sayılır ve düğün sonrasında halılar, kıyafetler ve tatlılar kirveye hediye edilir. Kirve, düğün masraflarının bir kısmını üstlenir ve ömür boyu “bizim kirvemiz” şeklinde saygı görür. Eskiden kirveliği kabul ettirmek için küçükbaş hayvan götürülürdü ve bu teklif kolay kolay reddedilmezdi. Kirve, genellikle yakın aileden biri veya birinci dereceden akraba sayılırdı. Sünnet çağına gelmiş çocukların kirveleri ise farklı kişilerden seçilirdi (K.K.24).

Sünnet için genellikle Cuma günü veya kandil gecesı gibi mübarek zamanlar tercih edilmektedir. Bu, sünnetin daha hayırlı geçeceğine inanılmasındandır. Fakat Karakoçan bölgesinde okulların yaz aylarında tatil olması ve ilçe dışında yaşayanların yazı burada geçirmesi sebebiyle evlilik ve sünnet törenleri çoğunlukla yaz mevsiminde yapılır. Sünnet düğünlerinde konvoylar düzenlenir; kirve tarafından organize edilen bu konvoylarda araçlar süslenir, “Maşallah” ve “Azıcık ucundan” gibi yazılar asılır. Sünnet olacak çocuk için balonlarla donatılmış özel bir oda hazırlanır ve çocuğa gömlek, pelerin, asa ve festen oluşan özel kıyafetler giydirilir(bkz. foto 17). Bu düğünler genellikle yemekli olur. (bkz. foto 22) Takı merasiminde ise takılar ya çocuğun şapkasına gizlenir ya da yakasına takılır (K.K.25).

Sünnet törenleri sadece ilçede değil, şehir merkezlerindeki düğün salonlarında da yapılabilmektedir. İlçedeki törenler daha çok açık havada ve yemekli şekilde gerçekleşir; genellikle bir büyükbaş hayvan kesilir, kavurma ve pilav ile misafirlere ikram yapılır. Şehir merkezindeki salonlarda ise hazır yemekler sunulur. Mevlit okutma, sünnet törenlerinde önemli bir gelenektir; burada sünnet olan çocuğun hayırlı ve İslami kurallara uygun bir yaşam sürmesi için dualar edilir (K.K.24, K.K.25).

Nadir de olsa, doğuştan sünnetli olarak dünyaya gelen çocuklar için de sünnet töreni düzenlenir. Bu çocuklar “Peygamber sünnetli” olarak adlandırılır ve bu durum aileler ile çocuklar arasında bir gurur vesilesi sayılır (K.K.25).

2.2.1. Sünnet ile İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi

Kur'an-ı Kerim'de sünnetle ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Ancak Peygamberimizin bunu fitri bir gereklilik olarak nitelemesiyle sünnet, İslam'ın zorunlu uygulamalarından biri haline gelmiştir. Peygamberimiz, fitri olan hususları şu şekilde sıralamıştır: Ağızı suyla çalkalamak, burna su çekip temizlemek, bıyıkları kesmek veya kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını temizlemek, etek bölgesindeki kılları gidermek ve sünnet olmak (Buhâri, Libas, 51, 63, 64; Müslim, Tahare, 49; Ebu Davud, Tereccül, 16; Tirmizi, Edeb, 14).

Yine başka bir hadiste sünnet uygulamasının ilk olarak İslami gelenekle bağdaştırıldığını görmekteyiz;

“Hiç kuşkusuz ilk misafir edinen, ilk defa don giyen ve ilk kez sünnet olan Hz. İbrahim'dir.” (Muvatta, Sıfatu'n-Nebî', 4).

Sünnet öncesinde ve sonrasında çocuğun nazara gelmemesi için muska yazdırma, nazar boncuğu takma, yastık altına Kur'an-ı Kerim koyma gibi çeşitli koruma uygulamaları görülmektedir. Bu pratikler, halk arasında çocuğun bedenine yapılan fiziksel müdahaleye karşı manevi bir kalkan oluşturma biçimi olarak değerlendirilir. Nazara dair bu inançlar, İslam öncesi Türk inanç sistemlerinin izlerini taşımakla birlikte İslami anlayışla bütünleşmiş durumdadır (Ocak, 2004, s. 78-82).

Yahudilikte sünnet (britmila), erkek çocukların doğumundan sekiz gün sonra yapılan ve Yahudi inancının temel taşlarından biri olan dini bir ritüeldir. Bu, Tanrı ile İbrahim arasında yapılan ebedi bir antlaşma olarak emredilmiştir. Bu antlaşma, Tevrat'ın Tekvin kitabında açıkça belirtilmiştir: “Sizinle ve ardından gelecek çocuklarımla aramdaki, korumanız gereken antlaşmam şudur: İçinizdeki her erkeği sünnet edeceksiniz Fazlalık derinizi keseceksiniz. (Bu) Sizinle aramdaki antlaşmanın işareti olacak. Nesilleriniz boyunca içindeki her erkek, (ayrıca) senin soyundan olmayıp, gerek evde doğmuş, gerekse de bir yabancından parayla satın aldığı (her köle) kesinlikle sünnet edilmelidir.(Böylelikle) Antlaşmam vücudunuzda ebedi bir antlaşma olarak bulunacaktır. Fazlalık derisini kesmeyen sünnetsiz bir erkeğin canı, halkın arasında kesilecektir (çünkü) antlaşmamı ihlal etmiştir.” Bunun üzerine Avraam oğlu Yişmail'i, evde doğanları hem de parayla satın aldıklarını aynı gün içerisinde sünnet ettirdi. Avraam sünnet olduğunda 99, Yişmail ise 13 yaşındaydı (Tora ve Aftara 1. Kitap Bereşit, 2002).

Türkistan'da sünnet töreninden sonra, Anadolu'da olduğu gibi hediyeler verilmektedir ve bu hediyeler arasında genellikle yumurta yer almaktadır. Türkistan'da kesilen et parçası, “çığı” adı verilen bir ağaca asılır ve kuruması beklenir. Kuruyan et parçası daha sonra, çocuğun kesilen tırnağı ile aynı noktaya gömülmektedir (Güngör ve Bekir, 2017, s. 83). Kazak Türklerinde ise sünnet törenleri, eğlenceler, ziyafetler ve oyunlar gibi çeşitli etkinlikleri içermektedir (Yeşil, 2014, s. 143).

Sünnet törenlerinde dikkat çeken bir diğer gelenek ise kirveliktir. Karakoçan yöresinde kirvelik unvanı, ailelere büyük bir saygınlık kazandırmaktadır. Kirve olarak seçilen aile, kendilerine gösterilen bu değer ve kıymet karşısında onurlu hissederler. Ahıska Türklerinde kirvelik uygulamasının temeline inildiğinde, iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Birinci görüş, bu uygulamanın Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetiyle ilişkilendirildiğini savunur. İkinci görüş ise kirvelik geleneğinin Hz. İbrahim'e dayandığını belirtir; buna göre, Hz. İbrahim Allah'tan aldığı bir vahiy ile ümmetine sünnet olmalarını emretmiştir. Arkadaşı, Hz. İbrahim'i sünnet ettiğinde kirvelik geleneği başlamıştır. Bir başka görüş ise, İran ve Arap topraklarında kirvelik geleneğinin

bulunmadığını, bunun Anadolu'daki Alevi ve Sünni toplumlar tarafından bilinen bir gelenek olduğunu öne sürmektedir (Yıldırım, 2003, s. 90).

2.3. Evlilikle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Evlilik, geçiş dönemlerinin ikinci aşaması olup kişinin hayatında psikolojik, toplumsal ve kültürel yansımaların yaşandığı önemli bir dönemi ifade eder. Toplumların en temel yapısını oluşturan bu kurumun teşekkülü sürecinde, toplumların inanç ve değerleri çerçevesinde gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar vardır. Bu uygulamalar kırsal bölgelerde daha etkili bir şekilde devam ederken, kentsel bölgelerde ise etkinliği azalmış olsa da hâlâ zaman zaman gözlemlenebilmektedir. Evlilikteki farklı inanç ve uygulamalar, aslında toplumların dinamik yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Yani bir toplumun tarihi, kültürel, ekonomik gibi unsurları, o toplumda evliliğin inanç ve uygulama boyutundaki farklılıkları belirleyen temel faktörlerdir. Dolayısıyla her toplum evlilik törenlerini kültürel anlayışına uygun inanış ve uygulamalar çerçevesinde yerine getirmektedir. (Örnek, 2000, s. 185).

Evlilik, insan hayatında var olan ve sürekli devam eden toplumsal bir gerçekliktir. Ailenin temel yapı taşı olan evlilik, her toplumda farklı özellikler gösterse de evrensel bir nitelik taşımaktadır. Evlilik, kadın ve erkeğin birlikte bir yuva kurmak için oluşturdukları ilişkidir. Toplum olma süreci evlilikle başlar. Evlilik kurumunun temel unsurları ise eşler ve onların çocuklarıdır. Bu unsurlar, kurumun değişmez yapı taşlarını oluşturur. İnsanlar, bu kurum aracılığıyla toplumu inşa ederler. (Demir, 2009, s. 12). İnsan soyunun ve milletin devamı için aile, oluşturulması gereken en temel gereksinimdir. Ailenin temeli ne kadar sağlam atılırsa, toplum da o kadar güçlü temeller üzerine inşa edilir (Gönen, 2006, s. 61).

Toplumumuzda ve kültürümüzde önerilen bir kurum olan evlilik, evrensel bir müessese olmasına rağmen, farklı kültürlerde benzerlikler ve kendine özgü uygulanış biçimleriyle karşımıza çıkar. Evliliğin toplumsal bir yapı olarak ifade edilmesinin yanı sıra, “kısmetin açılması” gibi yaygın kullanılan deyimler de bulunmaktadır (Eroğlu, 2017, s. 273).

Birçok dini gelenekte olduğu gibi İslam dininde de neslin sağlıklı bir şekilde devamı için gayri meşru ilişkiler yasaklamıştır. Bu yasakların amacı, yalnızca meşru ve kabul görmüş bir evliliği sağlamak içindir. Evliliğin sınırları yalnızca dini değil, hukuki bir boyutu da barındırır ve bu durum, çiftlere belirli sorumluluklar yükleyen bir gerçekliktir. Evlilik, irade ile başlayan ve kızın istenmesi, söz-nişan merasimleri, nikâh-düğün törenleri gibi pek çok zengin uygulamayı da içermektedir.

Karakoçan yöresinde aile kurumu son derece değerli ve hassas bir yapıdır. Karakoçan merkezinde çekirdek aile olarak anne ve babanın oluşturduğu aile yapısı yaygınken, köylerinde ise aile büyüklerinin de yer aldığı geleneksel bir aile yapısına rastlanmaktadır. Bu nedenle yörede evlilik kurumu büyük bir önem taşımaktadır. Karakoçan ilçesinde evlilikle ilgili bazı adetler zamanla değişmiş olsa da bir kısmının hâlâ devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu manada Karakoçan ilçesindeki evlilikle ilgili uygulamaları üç ana başlık altında incelemek mümkündür: “Evlilik Öncesi Halk İnanışları ve Uygulamaları”, “Evlilik Esnasındaki Halk İnanışları ve Uygulamaları” ve “Evlilik Sonrası Halk İnanışları ve Uygulamaları”dır.

2.3.1. Evlilik Öncesi Halk İnanışları

Karakoçan yöresinde geçmiş yıllarda kızların evlenme yaşı 15-17, erkeklerin ise 17-19 yaşları arasındayken, günümüzde bu yaş aralıkları daha yüksek seviyelere ulaşmıştır; kızlar için 22-25, erkekler için ise 25-30 yaşları söz konusudur. Yöre halkı eğitime önem verdiği için evlilik yaşının artması toplumda olumsuz karşılanmamaktadır. Ancak 20-22 yaşlarına yaklaşan gençlere, evlilik çağına geldikleri ve artık yuva kurma hazırlıklarına başlamaları gerektiği hatırlatılmaktadır. Reşit olmadan ya da mahkeme kararıyla yapılan evlilikler yörede neredeyse yok denecek kadar azdır (K.K.24).

Karakoçan ve çevresinde evlenemeyen kızlar için, “kısmeti bağlanmış”, “nasipsiz”, “kısmetsiz”, “kadersiz” ve “evde kalmış” gibi tabirler kullanılmaktadır. Kısmet kelimesi, Arapçadan dilimize geçmiş olup şans, nasip ve talih anlamlarına gelmektedir. Bu kelime yöre halkı tarafından özellikle evlilikle ilişkilendirilmiş ve evlenemeyenler için “kısmet açma” adı altında çeşitli uygulamalara başvurulmuştur. Evliliği tersine çevirmek ve kısmetin açılmasını sağlamak için hocalara dua ettirilmesi, yatırlara ziyaret yapılması, kutsal kabul edilen ağaçlara bez ya da çaput bağlanması, kurban kesilmesi ve muska yaptırılması gibi ritüeller uygulanmaktadır (K.K.25). Ayrıca cuma namazından çıkan ilk kişinin, kısmetin kapanmış olduğu belirtilen bir kızın elindeki kilidi açması, kısmetin açılmasıyla ilgili bir uygulamadır. Kilit açıldığında, kızın kısmetinin de açılacağı düşünülmektedir. Evlenecek kişinin düğün zamanı atacağı çiçeği tutmak, gelinin ayakkabısının altına isim yazmak ve nişanlı kişilerin yüzüklerinin bağlandığı kurdeleden bir parça almak gibi uygulamalar da kısmetin açılmasına yönelik diğer ritüellerdir (K.K.24, K.K.25).

Eski dönemlerde evlenme yaşına gelmiş erkekler, aile ve toplumdan yadırganma korkusu ve utanç duydukları için evlilik isteklerini ailelerine doğrudan iletmezlerdi. Ancak bu isteklerini farklı şekillerde ifade ederlerdi. Örneğin, pilavın ortasına kaşık dikmek, eve geç saatlerde gelmek veya hırçın davranışlar sergilemek gibi davranışlar, erkeklerin evlilik isteğini belirten işaretler olarak kabul edilirdi (K.K.26).

Karakoçan yöresinde kız ailesi için önemli kriter, damat adaylarının askerlik hizmetini tamamlamış olması ve bir iş sahibi olmalarıdır. Askerlik hizmeti yerine getirilmişse evlilik hazırlıkları hızla başlar. Günümüzde paralı askerlik uygulaması sayesinde bu durum büyük ölçüde çözülmüş durumdadır. Ayrıca yörede evlenecek olan erkeğin memur olması veya eğitim almış olması beklenmektedir (K.K.24, K.K.25, K.K.26).

Birbirini seven çiftler, askerlik öncesinde sözlenebilmektedir. Fakat çiftin düğünleri genellikle askerlik sonrası yapılmaktadır. Toplumda yaşanan değişim, evlilik geleneklerini de etkilemekte ve büyük şehirlerde tanışarak evlenme yaygınlaşırken, kırsal kesimde hâlâ geleneksel evlenme şekli olan görücü usulü öne çıkmaktadır. Kırsal bölgede görücü usulünün yanı sıra, beşik kертmesi, başlık parası karşılığında evlenme ve kız kaçırma gibi evlilik türleri de görülmektedir. Bu evlenme usulleri, kırsal kesimdeki geleneksel değerleri ve kültürel farklılıkları yansıtmaktadır (Sezen, 2005, s. 186).

Karakoçan ve çevresinde kız kaçırma olayları nadiren de olsa yaşanmaktadır. Bu tür olaylar ailenin itibarını zedelediği için büyük kırınglıklar ve öfkelere yol açmaktadır. Kendi isteğiyle kaçan kızların aileleri ise bu durumdan duydukları utanç nedeniyle dışarı çıkmakta güçlük çekmektedirler. Kaçan kızların aile tarafından affedilmesi ise uzun bir süre alabilmektedir. Yörenin ileri gelenleri ve aile büyükleri, aileler arasında barışı sağlamaya çalışmakta ve genellikle kırınglıklar olsa da evlilik onaylanmaktadır. Bu kırınglıkların çoğu torun sahibi olana kadar devam etmekte ve torun dünyaya geldikten sonra sona ermektedir (K.K.27).

Karakoçan y6resinde hoş karşılanmayan evlilik çeşidi, 6len erkeğin eşinin, vefat eden kocasının kardeşiyle evlendirilmesidir. Bu evliliğe levirat evlilik denilmektedir. Y6re halkı, eski yıllarda şehit olan bir kişinin eşinin, şehidin kardeşiyle evlendirildiğini anlatmaktadır. Bu t6r evliliklerde ana amaç, çocukların ortada kalmasını engellemektir. Ancak son yıllarda bu t6r evliliklere pek rastlanmamaktadır. Eğer eşlerinden biri vefat ederse, aileler bir araya gelerek acılı aileyi sahiplenmekte ve geride kalanların eğitimi ile maddi ihtiyaçları konusunda yardımcı olmaktadırlar. Bu davranış, y6rede b6y6k bir değer taşımaktadır ve toplumsal bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir (K.K.28).

Karakoçan halkı, çoğunlukla yakın akraba veya çevrelerindeki ailelerin kızlarını oğullarına gelin olarak almayı tercih etmektedir. Kız aileleri ise çocuklarını uzak yerlere gelin olarak g6ndermeye pek sıcak bakmamaktadır. “Oğlumuz ele gitmesin”, “kızımız yabancıya gitmesin” gibi ifadeler, y6redeki akraba evliliklerinin sıkça yapıldığının bir g6stergesidir. Eğer çevredeki koşullarda evlenilecek uygun bir gelin adayı bulunamazsa diğer evre b6lgelerden de kız soruşturulmaktadır (K.K.29).

G6n6m6zde evlenme istekleri doğrudan babaya iletilmese de bu istek genellikle anne ve kardeşler aracılığıyla babaya aktarılmaktadır. Herkes olumlu bir g6r6şteyse baba son olarak niyetlerini gelin adayının babasıyla g6r6şerek m6zakere etmektedir. Eğer kızın babası da olumlu yaklaşırsa durumu kardeşlerine ve eşinin ailesine ileterek onların onayını almaktadır. 6nk6 bu akrabalardan birinin kızla ilgili bir niyeti varsa genellikle 6ncelikli hak akrabada olduğuna inanılmaktadır (K.K.30).

Karakoçan y6resinde evlenecek aile hakkında bilgi toplama s6reci eğer aileler birbirlerini tanıyorsa genellikle kısa s6rmektedir. Bu s6rete kadınlar, erkeklerden daha aktif bir rol 6stlenmektedir. Erkekler ise genellikle kız isteme aşamasında 6n plana çıkmaktadır. (K.K.31).

40-50 yıl 6ncesinde gençler evlenmeden bir araya getirilmezdi. Baba, kızın evliliği konusunda karar verici konumda olurdu. Anneler, kızlarını kendi ailelerine denk ailelere vermeye 6zen g6sterirlerdi. Gençler ise ancak hayvan otlatırken ya da eşme başında birbirlerini g6rme fırsatı bulurlardı. Ancak toplumsal değişimler ve gelişim s6reci, bu geleneksel evlenme biçimini b6y6k, 6l6de azaltmıştır. Anlaşarak evliliğe karar verilse de g6r6c6 usul6 ile ilgili uygulamalar yerine getirilmektedir (Boratav, 2012, s. 173).

Karakoçan y6resinde, son yıllarda eğitim ve k6lt6rel değişimlerin etkisiyle g6r6c6 usul6 evlilikler azalmış olsa da bu t6r evlilikler h6l6 yaygın olarak yapılmaktadır. G6r6c6 usul6 evlilikte, gelin adayında belirli 6zellikler aranır. Bu t6r evlilikler genellikle ilçede ve çevresinde gerçekleştiği için damat adayının ailesi çoğunlukla k66k yaşlardan itibaren gelin adayını tanımaktadır. Bu nedenle karar verme s6reci zorlayıcı olmamaktadır. 6ncelikle evlenmeye karar veren gençlerin aileleri, aralarındaki g6r6şmeleri yaparak gelin adayları hakkında fikir alışverişinde bulunurlar. Karar verildikten sonra istenilecek kızın ailesine haber g6nderilir. Bazı ailelerde ise g6r6c6 gitmeden 6nce damat adayının babası, ilk olarak kızın babasıyla bu konuyu g6ndeme getirir. Bu konuşmanın ardından kadınlar devreye girer. Eğer kızdan olumlu bir yanıt alınırsa, gelin adayını g6rmek için gidilir. Bu s6rete, genellikle erkeğin annesi ya da kız kardeşleri g6r6c6ler arasında yer almaktadır (K.K.28, K.K.30).

G6r6c6 usul6 evlilikte, kızın g6zelliğinden çok ahlakı, becerikliliği ve ailesinin dini yaşantısı gibi unsurlar 6n planda tutulmaktadır. Ayrıca kızın yaşının erkeğinkinden k66k olması da 6nemli bir kriterdir. G6r6c6lerin gittikleri evde bir çay ya da kahve sohbeti sırasında kızın bazı 6zelliklerine dikkat edilir ve nihayetinde olumlu bir izlenim oluştuğunda niyetler açıkça ifade

edilir. Eğer cevap olumsuz olursa erkek tarafına “kızımız evlenmeyi düşünmüyor”, “kızımız küçük”, “kızımız okuyor”, “nasip değilmiş” gibi ifadelerle olumsuz yanıt verilir. Eğer bir problem yoksa öncelikle kızın annesi, evin erkeğine danışır. Babadan olumlu bir yanıt alınırsa bu defa kızın, bu evlilik için isteği sorulur. Eğer kız olumlu bir cevap verirse “siz bilirsiniz” ve “hayırlısı olsun” gibi ifadelerle olumlu tavrını belli eder. Sonrasında kızın ailesi tarafından erkek tarafına “şu gün gelebilirsiniz” şeklinde isteme için bir tarih verilir.

Kızı istemek için tarih belirlendikten sonra aile büyüklerine ve yöredeki saygın kişilere haber verilir. Olumlu bir cevap alındıktan sonra damat adayı ile kız evine gidilir. Geçmişte damat adayının istemeye götürülmediği ifade edilmektedir. Bu ziyaret, ilk olarak günlük sohbetler şeklinde başlar ve ikramlarla devam eder. İkramlar sona erdikten sonra erkek tarafından kız isteyecek kişi, ailelerin anlaşmaya vardığını ve gençlerin birbirlerine onay verdiklerini dile getirir. Ardından, “Allah’ın emri Peygamberin kavliyle, falanca kızınızı falanca oğlumuza istiyoruz” şeklinde talebini kız tarafına iletir. Kızın ailesi (baba, amca, dede) ise, “hayırlı olsun, hayırlısı olsun, kıismetse olur” diyerek cevabını verir ve kız verilmiş olur. Kız verme işlemi tamamlandıktan sonra gelin adayı misafirlere kahve ikram eder. Gelin, damat adayına acılı veya tuzlu kahve sunar. Damat adayının kahveyi içip bitirmesi, hayattaki tüm zorluklara birlikte göğüs germeyi kabul ettiğini gösterir. Ayrıca gelin, damatla arasında sürekli bir muhabbet olması için damadın kahvesine tükürmeyi de bir gelenek olarak uygular. Mehir, nişan ve düğün tarihleri konuşulduktan sonra kız evinden ayrılma vakti gelir (K.K.32).

Söz kesme için ayrı bir tarih belirlenebileceği gibi, bu tören kız isteme sırasında da gerçekleştirilebilir. Eğer söz kesme, kız isteme sırasında yapılacaksa kız verildikten sonra tepside tektaş veya alyans yüzükler getirilir. Kurdele ile bağlanmış yüzükler, damat ve geline takılır. Aile büyüklerinden birinin duası sonrasında kurdelenin kesilmesiyle damat ve gelin artık sözlenmiş olur. Bu törende, damadın ailesi geline hediye olarak bir bilezik de takar. Gelin ve damat adayı, orada bulunan aile büyüklerinin ellerini öperler. Erkek tarafının getirdiği tatlılar, çikolatalar, lokumlar ve ev sahibinin hazırladığı ikramlar misafirlere sunulur. Eğer söz kesme başka bir günde yapılacaksa bu uygulamalar o gün de tekrarlanır (K.K.29, K.K.30, K.K.31).

Karakoçan ve çevresinde geçmiş yıllarda yaygın olan başlık parasının günümüzde oldukça nadir görüldüğü belirtilmektedir. Başlık parası uygulaması zayıflasa da gelinin maddi güvenliği adına mehir verme geleneği hâlâ sürmektedir. İslami gelenekte mehir, evlilik sırasında ödenmesi gereken mal veya para anlamına gelirken; yöre halkı arasında mehir, erkeğin eşine vereceği düğün takısı veya mal olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda, özellikle kızın güzelliği ve eğitim düzeyi mehiri belirleyen önemli faktörler haline gelmiştir. Bununla birlikte Karakoçan’da, iki ailenin maddi durumuna uygun bir mehirde anlaşılmasının tavsiye edildiği de vurgulanmaktadır. Mehirin asıl amacının, kadının boşanma durumunda geçimini sağlayacak kadar mal varlığına sahip olmasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir (K.K.33).

Kız isteme süreci tamamlandıktan sonra, aile büyükleri bir araya gelerek nişan ve düğün tarihlerini belirlerler. Nişan töreni, gelin adayının nişanlandığını ve artık ona talip olunamayacağını duyuran bir işarettir. Eğer nişan, kız istemeden bağımsız olarak yapılacaksa gelin adayı ve yakınlarından biri, damat adayı ve annesi ile birlikte alışverişe çıkarlar. Damat ve gelin için elbiseler, belirlenen altınlar alınır. Damadın alyansını kız tarafı, gelinin alyansını da erkek tarafının satın alması uygun görülür. Alyansların içine, çiftin isimleri, nişan veya düğün tarihleri yazılır. Nişan için belirlenen günde genellikle lahmacun, çerez, kuru pasta, meyve suyu veya gazlı içecekler gibi hafif ikramlar sunulur. Kız evinde oyunlar ve eğlenceler düzenlenirken, erkekler de

kendi aralarında eğlenirler. Bekâr kızlar, kısmetlerinin açılması amacıyla nişan kurdelelerinden parçalar alır ve gelinin ayakkabısının altına isimlerini yazarlar.

Nişan törenlerinin temel amacı, iki ailenin yakınlarının tanışarak aralarındaki ilişkiyi güçlendirmektir. Ancak nadiren de olsa bu süreçte bazı olumsuz durumlar meydana gelebilir ve nişan bozulabilir. Nişanlılık dönemi oldukça hassas bir süreç olup, verilen sözler ve ortaya çıkan anlaşmazlıklar, nişanın atılmasına neden olabilir. Bu gibi durumlarda, takılar ve hediyeler geri gönderilir. Ancak yörede nişanı bozulan gelin ve damat adaylarına, sonraki evliliklerinde şüpheyle yaklaşmakta ve onlara karşı daha dikkatli davranılmaktadır.

Nişanlılık süresi genellikle kısa olup, 4-6 ay arasında değişmekte ve nadiren bir sene sürmektedir. Bu süreçte gelin ve damat aileleri, ev eşyası alımlarına başlarlar. Yörede, damat ve gelin adaylarının sık sık görüşmesi ayıp olarak kabul edilir. Ancak nişanlılık dönemi, hısım olacak ailelerin birbirlerini daha fazla ziyaret ettiği bir dönemdir. Özellikle bayramlarda, hediyeleşme en yoğun olduğu zamandır ve bu dönemde tatlı bir heyecan da yaşanır. Eğer bu döneme Kurban Bayramı denk gelirse, damat ailesi, gelin evine süslenmiş bir koç göndererek hediyeleşir (K.K.34).

Çeyiz, yeni evlenecek çiftin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir gelenektir ve yörede “hevil” olarak adlandırılır. Aileler, maddi durumlarına göre genç çiftin evinin düzenlenmesinde sorumluluk hissederler. Kız tarafı, mutfak eşyaları ve yatak odası eşyalarından sorumlu iken, erkek tarafı ise geri kalan eşyaların temininden sorumlu olmaktadır. Düğünden birkaç gün önce, gelin için hazırlanan çeyiz, yeni evine ulaştırılmak üzere yola çıkarılmaktadır. Bu süreçte, taşımada kullanılacak bir araç temin edilmekte ve çeyiz sandığı, en son indirilecek şekilde araca yerleştirilmektedir. Gelinin yakın akrabalarından biri, bu sandığın üzerine oturarak bir bahşiş istemektedir. Kendisine verilen küçük bir bahşişin ardından bu kişi sandığın üzerinden kalkmakta ve sandık eve alınmaktadır. Çeyizde yer alan el yapımı yazmalar, dantel işleri, yelekler, patikler, yastıklar, halılar ve mutfak araç gereçleri üç gün süreyle yeni evde misafirlere sergilenmektedir. Bu eşyaların büyük bölümü, gelinin annesi tarafından uzun yıllar boyunca kızının evliliği için özenle hazırlanmaktadır. Ziyarete gelen konuklar, sergilenen eşyaları incelemekte, hediyelerini bırakmakta ve ardından evden ayrılmaktadır. Bu geleneksel uygulama, halk arasında “çeyiz görme” olarak adlandırılmaktadır. Üç günlük sürenin sonunda eşyalar toplanarak tekrar yerine yerleştirilmektedir. Bu işlemler genellikle gelinin annesi veya aile büyükleri tarafından yürütülmektedir (K.K.33, K.K.34).

Bu tür geleneksel uygulamaların temel amacı, huzurlu ve mutlu bir aile yapısının kurulmasına katkı sağlamak şeklinde açıklanmaktadır. Ancak bazı örneklerde, bu uygulamaların içine sihir ve büyü gibi unsurların dâhil edildiği de görülmektedir. Bu tür müdahaleler, evliliğin temeline zarar verebilecek etkiler yaratmaktadır. Halk arasında “kara büyü” olarak anılan uygulamalar da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Söz konusu büyüler, farklı niyetlerle gerçekleştirilebilmekte; mendil ya da ip bağlama, kilide mühür vurma ya da bıçak ucunu kapatma gibi sembolik hareketlerle yapılmaktadır. Bu tür olumsuz etkilerden korunabilmek adına, özellikle nikâh günü ve saati gizli tutulmaya çalışılmaktadır. Çünkü nikâh anı, kötü niyetli kişilerce büyü yapmak için en uygun zaman olarak kabul edilmektedir. Evlenecek çiftin bu tür olumsuzluklardan etkilenmemesi için, nikâhı kıyan kişi çeşitli dualar etmekte ve manevi koruma sağlamaya çalışmaktadır (Örnek, 2000, s. 205).

Düğün tarihine yakın bir zamanda, ailelerin onayıyla nikâh merasimi gerçekleştirilmektedir. Resmî nikâh genellikle düğünden bir hafta ya da on gün önce yapılmakta, dini nikâh ise çoğunlukla düğün gününde ya da düğüne çok yakın bir tarihte kıyılmaktadır. Dini nikâh için özellikle akşam

namazının ardından başlayan saatler tercih edilmektedir. Nikâhı kıyacak din görevlisi ya davet üzerine gelin ve damadın evine gelmekte ya da çift, din görevlisinin evine gitmektedir. Nikâh sırasında bulunacak kişilerin abdestli olmalarına özen gösterilmektedir. Gelin, damat ve şahitler, hocanın yönelttiği sorulara cevap vermekte, özellikle mehir konusuna ve mezhep kurallarına uygunluğa dikkat edilerek nikâh tamamlanmaktadır. Bazı durumlarda dini nikâh, düğünden önce yapılabildiği gibi düğün sona erdikten sonra da imam çağrılarak dini nikâh merasimi gerçekleştirilmektedir (K.K.35).

Düğün, bireyin yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, geleneklere uygun şekilde icra edilmesine büyük önem verilmektedir. Düğünlere mümkün olduğunca geniş bir çevrenin, akraba ve tanıdıkların davet edilmesine dikkat edilmektedir. Özellikle Karakoçan yöresinde, düğüne çağrılmayan kişilerin bu durumu gönül kırıklığı ile karşılaması sıkça rastlanan bir durum olmaktadır. Bu nedenle düğün organizasyonlarında davet listeleri dikkatle hazırlanmakta, kimsenin unutulmamasına özen gösterilmektedir. Günümüzde çoğunlukla basılı davetiyelerle çağrı yapılmakta; ancak geçmişte yakın ve özel misafirlere hediye olarak top kumaş, namazlık veya dantelli başörtüsü gönderildiği de bilinmektedir. Zamanla bu geleneksel uygulama önemini yitirmekte ve nadiren uygulanmaktadır (K.K.33, K.K.35).

Karakoçan yöresinde düğünler ağırlıklı olarak pazar günü düzenlenmektedir. Düğünden bir gün önce ise kına gecesi yapılmaktadır. Kına merasimi kimi zaman düğün salonlarında gerçekleştirilse de daha çok gelinin baba evinde yapılmaktadır (bkz. foto 18, 21). Kız evinde bir araya gelen iki ailenin kadınları, gelin ve damadı odanın ortasına oturtturarak kına yakma ritüelini gerçekleştirmektedir. Özellikle gelinin sağ eline kına yakılmakta ve bu esnada gelinden elini açması istenmektedir. Ancak gelenek gereği gelin, kaynanası eline altın bırakıncaya kadar elini açmamaktadır. Ailenin ekonomik durumuna göre gelinin eline konulan altının ardından kına yakılmakta ve el dikkatle sarılarak kapatılmaktadır. Bazen bu altın, gelinin kız kardeşine hediye olarak verilmektedir. Kına gecesinde yöredeki genç kızlar da ellerine ya da serçe parmaklarına bu kınadan sürmektedir. Damada ise genellikle sol avucuna ya da serçe parmağına kına yakılmaktadır. Eğlenceli geçen bu törende önce gelin oturarak, damat onun etrafında dönerek oyun oynamakta, ardından roller değişmektedir. Düğüne katılamayacak misafirler ise kına gecesine gelerek takılarını takmaktadır. Kına eğlencesi sona erdiğinde, damat arkadaşları tarafından düğün yerinden kısa bir süreliğine kaçırılmaktadır. Davetliler arasında, damadı bulmak için eğlenceli bir arayış başlamaktadır. Damat, kendisini kaçıran kişilere verilen sembolik bahşışın ardından serbest bırakılmaktadır. Bu geleneksel oyunun amacı tamamen neşe ve eğlence sağlamaktır (K.K.36).

Kına gecesinde özellikle şu türküler söylenir:

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Yanında yatır aney

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı

Ben köyümü özledim

Kına gününde verilen yemekler, çerezler veya içecekler kimi zaman kız tarafından karşılanırken kimi zaman ise maddi durumlar neticesinde gelinin ve damadın ailesi tarafından ortaklaşa karşılanmaktadır. Karakoçan’da eski zamanlarda kına eğlencesi sadece kadınlar arasında yapılırken günümüzde yavaş yavaş erkeklerin de eğlenceye dâhil oldukları görülmektedir (K.K.35, K.K.36).

2.3.2. Evlilik Esnasındaki Halk İnanışları

Karakoçan ilçesinde düğünler genellikle cumartesi günü başlayıp pazar gecesi tamamlanmaktadır. Düğün törenleri çoğunlukla öğle saatlerinde yapılmaktadır. Sabah erken saatlerde düğün sahipleri bir araya gelerek sorumluluk paylaşımı yapmaktadır. Yemek hazırlığından mevlit okutacak din görevlisinin ayarlanmasına kadar her ayrıntı planlanmaktadır. Bu süreçte sağdıç, damadın yanından ayrılmamakta; tıraşından kıyafet düzenine kadar pek çok konuda ona yardımcı olmaktadır. Erkek tarafı, belirlenen saatte kız evine haber vererek gelin alma hazırlıklarını başlatmaktadır. Kız evine doğru hareket eden düğün konvoyunun yaklaşmakta olduğu araçların çaldığı kornalarla anlaşılmaktadır. Bu esnada kız evinde hüzünlü bir atmosfer hâkim olmaktadır. Erkek tarafı, bu duygusal durumu dikkate alarak saygılı ve ağırbaşlı bir tavır sergilemektedir (K.K.37).

Kız evine, ulaşıldığında evin kapısı hemen açılmamakta; genellikle kapı kilitli tutulmaktadır. Kapıyı kilitleyen kişi, gelinin yakın akrabalarından biri olup sembolik bir bahşış talep etmektedir. Bahşış verildikten sonra kapı açılmakta ve içeri girilmektedir. Gelin, annesinin ve babasının ellerini öperek vedalaşmakta; ardından eğer varsa erkek kardeşi, yoksa amca çocuklarından biri tarafından beline kırmızı kuşak bağlanmaktadır (bkz. foto 20). Bu kuşak, gelinin namusunu ve gelecekteki mutluluğunu simgelemektedir. Tören tamamlandıktan sonra damat, gelini koluna takarak evden çıkarmaktadır. Bu çıkış sırasında genellikle tekbir, salavat, dua ve silah sesleri eşlik etmektedir (K.K.38).

Daha sonra kısa mesafeli bir düğün konvoyu oluşturulmaktadır. Gidilecek güzergâh önceden bilindiğinden yol boyunca gençler, çocuklar ya da bazı akrabalar düğün arabasının önünü kesmektedir. Bu sırada bazen zarflar içerisine konulan paralar havaya atılmakta konvoy adeta bir yarış havasında eğlenceli biçimde ilerlemektedir (K.K.37, K.K.38).

Gelin ve damat, düğün sonrasında sağdıç eşliğinde yeni evlerine girmektedirler. Bu esnada havaya silah atışları yapılmakta ayrıca şeker, buğday ya da para saçılmaktadır. Genellikle şeker atma görevi kaynana tarafından üstlenilmektedir. Atılan şeker, çiftler arasındaki sevgi ve uyumu; buğday gibi tahıllar bereketi; para ise maddi bolluğu simgelemektedir. Eve giriş sırasında gelin Kur’an-ı Kerim’in altından geçerek ilerlemekte ve tam içeriye adımını atarken bir testi, tahta kaşık ya da cam bardak gibi kırılabilir bir nesneyi yere atarak kırmaktadır. Bu ritüelin, gelinin rızkının açık olması, evine karşı dirençli ve güçlü kalması ya da uğursuzlukların bertaraf edilmesi amacıyla yapıldığı ifade edilmektedir. Bazı hallerde düğün evlerinin ön cephelerine bayrak asıldığı da görülmektedir (K.K.39).

Düğün töreni sırasında müzikli eğlencelere de yer verilmektedir. Davul ve zurna eşliğinde delilo, lorke, halay gibi yöresel oyunlar oynanmakta, düğün ortamına neşe katılmaktadır. Düğün saatinin yaklaşmasıyla birlikte eğer düğün ilçe merkezinde gerçekleştirilecekse çadırlar önceden kurulmakta; yemek hazırlıkları ve mevlit okunması için gerekli hazırlıklar tamamlanmaktadır (bkz. foto 22). Mevlit okunmasının ardından konuklara yemek ikramı yapılmaktadır. Menüde çoğunlukla Karakoçan kavurması, pilav, cacık ve ayran yer almaktadır. Eski dönemlerde ise düğün

sofralarında kuru fasulye ve tirit gibi geleneksel yemeklerin sunulduğu belirtilmektedir. Aşçı tarafından gelin, damat ve sağdıç için özel olarak hazırlanan bir tepsi içeriye gönderilmekte; bu esnada damadın, babası ya da sağdıçtan bahşiş alınmaktadır (K.K.36, K.K.37, K.K.38).

Bazı düğünlerde, damat sembolik olarak kaçırılmakta ve gizli bir yere saklanmaktadır. Damat, ancak belirli bir bahşiş karşılığında serbest bırakılmaktadır. Yemek servisi öncelikle erkeklere yapılmakta, ardından kadın misafirlere yemek ikram edilmektedir. Kadınların da yemeklerini tamamlamasının ardından takı merasimine geçilmektedir. Takılar genellikle gelin ve damadın aileleri adına, kadınlar tarafından takdim edilmektedir. Hediye edilen her bir takı, özel olarak kaydedilmekte ve listeye yazılmaktadır. Takı takma geleneğinde, ev sahibi aile misafirlerine hangi değerinde takı taktıysa, misafirler de benzer kıymette karşılık vermeye özen göstermektedir (K.K.37, K.K.38, K.K.39).

Düğün merasiminin sona ermesiyle birlikte, erkek davetliler düğün alanından ayrılmadan önce damadın babası, damat, amcalar, dayılar veya diğer aile büyükleri tarafından kapıda karşılanmakta ve tebrikleri kabul etmektedirler. Bu esnada misafirler, “Allah mesut etsin”, “Hayırlı uğurlu olsun”, “Bir yastıkta kocasınlar”, “Allah utandırmasın” gibi hayır temennilerinde bulunarak iyi dileklerini iletmektedirler (K.K.38, K.K.39).

Düğün konvoyunun hazırlanmasında, özellikle gelin arabasının süslenmesi (bkz. foto 19,) güzergâhın belirlenmesi ve yolun kesilerek bahşiş toplanması gibi işlerden sağdıç sorumlu tutulmaktadır. Sağdıç, düğün günü boyunca konuklar gelmeden önce hazırlıklarını tamamlamakta ve tüm süreç boyunca daima hazır bir şekilde görev başında bulunmaktadır. Düğün boyunca sağdıç, gelin ve damadın yanından ayrılmamakta, organizasyonun sağlıklı şekilde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Düğün bittikten sonra, konukların ayrılmasıyla birlikte sağdıç ve damat kısa süreli bir gezintiye çıkmaktadır. Bu gezinti esnasında sağdıç, damada dini ve örfi sorumluluklar hakkında bilgi vermekte; damadın aklına takılan herhangi bir hususun olup olmadığını sormaktadır. Benzer şekilde, sağdıçın eşi de gelinle konuşarak sürece dair yönlendirme yapmaktadır (K.K.40).

Gecenin ilerleyen saatlerinde damat, geline yüz görümlüğü vermekte ve ardından gelinin duvağını kaldırmaktadır. Önceki dönemlerde, gerdek sonrasında erkekliğin veya gelinin namusunun ispatı amacıyla uygulanan çarşaf gösterme geleneği ise günümüzde neredeyse tamamen terk edilmiş bulunmaktadır. Bu uygulamanın zamanla toplumsal hassasiyetler doğrultusunda unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir (K.K.39, K.K.40).

2.3.3. Evlilik Sonrası Halk İnanışları

Evlilik süreci Karakoçan’da sadece düğünle sona ermez; düğün sonrasındaki ilk günler, halk arasında hem yeni bir dönemin başlangıcı hem de gelin için bir “sınav süreci” olarak değerlendirilir. Bu süreç, yörede çeşitli inanış ve pratiklerle desteklenir. Evliliğin bereketli, uzun ömürlü ve uyumlu geçmesi için evlilik sonrası gerçekleştirilen uygulamalar, toplumsal hafızada güçlü biçimde yer etmektedir.

Gelin yeni evine girerken mutlaka sağ ayağını atarak içeri girmelidir. Bu uygulama, uğur ve bereketle ilişkilendirilir. Gelin içeri girerken eşiğe ekmek ve Kur’an konur. Bu, evin rızkının bol, inancının kuvvetli olması için yapılır. Gelin, ilk günlerde evin ocağını tutuşturur veya ateşe bir odun atar. Bu eylem, “ocağın kadını” olduğunu simgeler. Ateşe ilk odun atarken dua edilir veya sessizce dilek tutulur. Bu, evin düzeninin sağlanmasıyla ilgilidir. Evliliğin ilk haftası gelinin misafirlere kahve yapması beklenir. Bu, gelinin görgü ve becerisinin göstergesi olarak kabul edilir.

Kahveye bazen şeker ya da lokum eklenmesi, gelinin tatlı dilli olması dileğiyle yapılır (K.K.36, K.K.37, K.K.38, K.K.39, K.K.40).

Düğünün sona ermesinden birkaç gün sonra, damat ile gelinin aileleri arasında karşılıklı olarak tatlı gönderme geleneği uygulanmaktadır. Bu süreçte her iki taraf da bir tepsi tatlı hazırlayarak birbirlerine göndermekte ve böylece aile bağları pekiştirilmektedir. Düğünden yaklaşık on gün sonra ise damat, gelini ailesinin evine götürmekte, burada el öpülüp birlikte yemek yenildikten sonra, damat bazı durumlarda gelinin birkaç gün ailesinin yanında kalmasına izin vermektedir. Ancak bazı evliliklerde damat, kısa süre içerisinde gelinin ailesinin yanında kalmasına müsaade etmemektedir. Yine benzer şekilde, düğünden yaklaşık on gün sonra bu kez damadın ailesi, gelinin ailesini yemeğe davet ederek aralarındaki bağı kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu tür karşılıklı davetlerde hediyeleşme, geleneksel uygulamalar arasında önemli bir yer tutmaktadır (K.K.41).

Karakoçan ve çevresindeki geleneksel uygulamalardan biri de “gelinlik etme” olarak adlandırılan davranış biçimidir. Özellikle kırsal bölgelerde gelinlerden ciddi ölçüde saygı beklenmektedir. Gelinler, kayınpederleri ya da kayınbiraderleriyle aynı sofraya oturmamaktadır. Hatta yaşı daha büyük olsa dahi, gelin kayınlarına büyük bir hürmet göstermektedir. Bu tür kısıtlayıcı geleneksel uygulamaların ancak gelinin evlilikte uzun bir süre geçirmesiyle ya da çocuk sahibi olmasıyla birlikte esnetilmeye başlandığı görülmektedir. Ayrıca geçmişte gelin ve damadın, aile büyüklerinin yanında çocuklarını sevmekten imtina ettikleri bilinmektedir. Ancak günümüzde bu tür geleneksel sınırlamalar büyük ölçüde ortadan kalkmış bulunmaktadır (K.K.39, K.K.41).

Evlilik sonrası ilk Cuma günü, gelin ya cami yakınındaki büyüklerle ya da bir türbeyle ilişkilendirilen yere götürülür. Bu uygulama, gelinin manevi kabulünü simgeler. Gelin bu ziyaretten sonra evinde “yeni gelin duası” yaptırabilir. Bu duanın evliliğe uğur getirdiğine inanılır. Gelinin odasına ilk günlerde kurdele, nazar boncuğu veya dualı muska asılır. Bu, nazardan korunmak içindir. Yörede gelinin çabuk gebe kalması arzu edilir. Bu amaçla bazı köylerde gelinin yatağına veya eşyalarına gizlice nar koymak, buğday serpme gibi uygulamalar yapılır. İlk dini bayramda gelinin süslenip akraba ve komşulara el öperek ziyarette bulunması gerekir. Bu ziyaret, gelinin toplum içindeki yerini pekiştirmesi açısından önemlidir. Gelinin bayramda giydiği kıyafetlerin özenli olması, ailesinin onu ne kadar iyi yetiştirdiğinin bir göstergesi sayılır (K.K.36, K.K.38, K.K.40).

Karakoçan’da evlilik sonrası dönem, gelinin toplumun değerlerine ve ev halkının geleneklerine ne ölçüde uyum sağladığını gösterdiği bir dönem olarak değerlendirilir. Bu uygulamalar, sadece birer adet değil aynı zamanda toplumsal kontrol ve aidiyetin araçlarıdır. Geleneklerin yaşatılmasındaki bu süreklilik, Karakoçan halkının kültürel kimliğini koruma konusundaki direncini de ortaya koyar. Modernleşmeyle birlikte bazı uygulamalar şekil değiştirse de, büyük ölçüde hâlâ yaşatılmaktadır.

2.3.4. Evlilikle İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi

İnsan yaşamında önemli bir dönüm noktası olan evlilik, toplumların kültürel dokusunu yansıtan değerleri ve uygulamaları bünyesinde barındırmaktadır. Hem bireylerin hem de toplumların biçimlenmesinde etkili olan evlilik, kuşaklar arası geçişin ve toplumsal sürekliliğin sağlanmasında da merkezi bir rol üstlenmektedir. Özellikle geleneksel Türk toplum yapısında önemli bir yere sahip olan evlilik, zamanla bazı uygulamalarında değişiklikler yaşasa da taşıdığı anlam itibarıyla önemini yitirmemektedir.

Tarihi süreçte, eski Türk topluluklarında aile kavramı kutsal olarak kabul edilmekte, bu kutsallığın temeli ise aile yapısı üzerinden inşa edilmektedir. Türk mitolojik anlatılarında ve destanlarında kadının konumu, aileye kutsiyet kazandıran bir figür olarak yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, bazı destanlarda kağanların eşlerinin Tanrı tarafından gönderilen bir armağan olarak tasvir edilmesi, kadının aile içindeki manevi gücünü gözler önüne sermektedir (Kılıç ve Altuncu, 2014, s. 243). Aile kurmak ve çocuk sahibi olmak, evliliğin temel ilkeleri arasında yer almakta; “bir yastıkta kocamak” deyiimi ise Anadolu’nun birçok bölgesinde kullanılmakta ve sağlam bir aile yapısına verilen önemi ifade etmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan bazı beyitlerde de eski Türklerde evlilik müessesesinin ne derece kıymetli olduğu açıkça ortaya konulmaktadır.

*Köngül ile sevdüğüm,
Bir yasdukta baş koyduğum,
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum,
Tatlu damag verüp, soruşdugum,
Bir yasdukda baş koyup, emişdügüm*

Karakoçan yöresinde evlilik sürecinin başlangıcından sonuna kadar uzanan uygulamaların kökeninde, geleneksel Türk inançlarının izleri güçlü biçimde hissedilmektedir. Bu bölgede evlilik sürecinin ilk aşaması, kız istemek ya da evlilik niyetini açıklamak üzere elçi gönderilmesiyle başlamaktadır. Gönderilen bu elçilerin aileden, yakın çevreden veya toplum içinde itibarı olan kimselerden seçilmesine özen gösterilmektedir. Dünür gönderme geleneğinin, Oğuz Destanı’nda geçen “Kür-Han adam saldı, kızını isteyerek, oğlu Oğuz’a aldı” şeklindeki anlatımda da görüldüğü üzere, Türk kültüründe derin köklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kara Han’ın, Kur Han’a elçi yollaması, Karakoçan’da görücü gönderme geleneğinin tarihsel bir karşılığı olarak değerlendirilmektedir. Elçilerin aracılığıyla kız isteme süreci başlatılmakta, aynı kişiler üzerinden kız ailesinin talepleri öğrenilerek süreç karşılıklı değerlendirmelerle ilerletilmektedir (İnan, 1998, s. 166).

Benzer biçimde, Uygur Türklerinde de evlilik sürecinde elçi gönderme geleneği bulunmakta, bu elçilere “saye kılğan” adı verilmektedir. Ancak elçi gönderilmeden önce, kız ve erkeğin birbirlerini beğenmiş olmaları evliliğin şartı olarak kabul edilmektedir (Güngör, 1998, s. 8). Karakoçan ve çevresindeki uygulamalar, birçok Türk boyunda olduğu gibi evliliğin rıza temelinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Aile büyüklerinin yanı sıra, özellikle kızın da onayı alınmadan sürece devam edilmemektedir. Kız ailesinin bu rızasını göstermesi, damat adayına mendil ya da yüzük vermesiyle gerçekleşmektedir. Bu geleneksel pratik, günümüzde nişan yüzüğü takma geleneğinin temelini oluşturmaktadır (İnan, 1998, s. 166).

Söz kesiminin ardından Karakoçan yöresinde uygulanan “şerbet içme” geleneği ise günümüzde giderek azalmaktadır. Bunun yerine kahve ya da farklı içeceklerin ikram edilmesi tercih edilmektedir. Ancak şerbet ikramı geleneği, Gagauz Türklerinde ve Anadolu’nun farklı bölgelerinde halen sürdürülmektedir (Kalafat, 2008, s. 270-271).

Karakoçan bölgesinde evliliğin uzun süreye yayılmadan, genellikle 6 ila 12 ay arasında tamamlanması, İslami anlayışla da örtüşmektedir. Nitekim Hz. Ali’ye atfedilen bir rivayette, “Üç şey vardır, geciktirilmez: Vakti geldiğinde namaz, hazır olduğunda cenaze ve dengi bulunduğu bekâr” ifadesi yer almakta olup, bu anlayış evlilikte gecikmeyi uygun görmemektedir (Suyuti, Camiussağır, no: 3478).

Karakoçan ilçesinde evlilik biçimleri arasında levirat evliliği, kız kaçırma, görücü usulü ve beşik kertme gibi farklı uygulamalar yer almaktadır. Levirat evliliği, kocası vefat eden kadının,

ölen eşinin erkek kardeşiyle evlendirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Bağlı ve Sever, 2005, s. 2). Bu tür evlilikler geçmişte Karakoçan'da nadiren de olsa uygulanmakta, özellikle ailenin dağılmasını önleme ve geride kalanlara sahip çıkma düşüncesiyle gerçekleştirilmektedir. Türk kültüründe “levirat” olarak adlandırılan bu gelenekte, temel amaç kurulu düzenin korunması ve mirasın dışarıya gitmesinin engellenmesidir. Göçebe yaşam süren eski Türk topluluklarında birlik ve toplumsal bütünlüğe verilen önem, bu uygulamanın arkasında yatan sahiplenme anlayışını ortaya koymaktadır (Kapusuzoğlu, 2015, s. 515).

Ayrıca, Karakoçan çevresinde geçmiş yıllarda beşik kertme usulüyle yapılan evliliklere de rastlanmaktadır. Bu evlilik türünde çocuklar daha küçük yaşlardayken sözlenmekte ve ileride evlenmeleri kararlaştırılmaktadır. Söz konusu uygulama, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek'e dair anlatımlarla benzerlik göstermektedir. Bu da beşik kertme geleneğinin Türk kültürel hafızasında yer etmiş bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır.

Bayındır Han bir gün bir sohbet meclisi kurar. Bu toplantıya katılanlar arasında çocuğu olmayan Pay Püre Bey ile Pay Piçen Bey de bulunmaktadır. Her iki bey de evlat sahibi olmayı gönülden arzu ettiklerini dile getirir. Bayındır Han'ın huzurunda bu dileklerini dile getirdikten sonra, orada bulunan diğer Oğuz beylerinden de bu dileklerine tanıklık etmelerini isterler ve dua etmeleri için ricada bulunurlar. Pay Püre Bey bir erkek çocuk için dua ederken, Pay Piçen Bey ise bir kız evlat ister. Pay Piçen Bey, bu dileğini ifade ederken şöyle der: “Siz de şahit olun ki, eğer Allah bana bir kız çocuğu nasip ederse, Pay Püre Bey'in oğluna beşik kertmesi olsun, onu onunla nişanlı sayalım” (Ergin, 1969, s. 54).

Karakoçan ilçesinde görülen evlilik biçimlerinden biri de tarafların ailesel engellerle karşılaşması ya da birbirini seven gençlerin kavuşmasının mümkün olmaması nedeniyle gerçekleşen kız kaçırma yoluyla yapılan evliliklerdir. Bu tür evlilikler, yalnızca modern döneme özgü bir pratik olmayıp Eski Türk toplumlarında da yaygın şekilde görülmekteydi (Günay ve Bekir, 2017, s. 86). Özellikle Altay Türkleri ve Yakutlar gibi eski Türk topluluklarında kız kaçırma, zamanla dünür gönderme geleneğine dönüşmüş ve bu evlilik türü bir geçiş süreci olarak kabul görmektedir (Güngör, 1998, s. 168). Altay toplumlarında, kaçırma işlemi kızın rızasına bağlı olarak gerçekleştirilmekteydi. Altay Türklerine ait anlatılarda yer alan “dokuz nesil önce aramızda savaş vardı, şimdi ise barış için geldik” sözleri, eski dönemlerde kızın zorla alınmasına karşılık, zamanla barışçıl yollarla kız isteme geleneğinin benimsendiğini göstermektedir (İnan, 1986, s. 344).

Kaçarak evlenen çiftler için olağan evlilik sürecinden farklı toplumsal uygulamalar devreye girmektedir. Bu tür evliliklerde, kızın ailesi tarafından dışlanması ve uzun süre kabul görmemesi yaygın bir durumdur. Ancak zaman içerisinde özellikle kızın hamile kalması ve çocuk doğurması gibi gelişmeler, ebeveynlerin bu evliliği kabullenmesine ve kırınlığın sona ermesine zemin hazırlamaktadır. Nitekim eski Türk toplumlarında da çocuk sahibi olmanın ardından evliliğin ve nikâhın geçerli sayılması gibi bir anlayış söz konusudur (Selçuk, 2004, s. 185).

Günümüzde ise Karakoçan çevresinde kadınların iş hayatında yer alması ve kadına verilen değerin artmasıyla birlikte başlık parası uygulaması büyük ölçüde ortadan kalkmış bulunmaktadır. Her ne kadar bazı istisnai durumlarda bu gelenek devam etse de artık yaygın bir uygulama olmaktan çıkmıştır. İslam hukukunda bu uygulamaya karşılık gelen kavram mehir olup evlenecek erkeğin kadına verdiği para veya malı ifade etmektedir (Ateş, 1996, s. 295). Eski Türk toplumlarında benzer bir uygulama “salık” ya da “salıt” isimleriyle anılmakta, Oğuz Türklerinde ise bu tür ödemelere “kalın” veya “kalım” adı verilmektedir (Ögel B., 1988, s. 260-268). Dede

Korkut Hikâyeleri'nde yer alan bazı bölümler, tarihî dönemlerde görülen başlık parası uygulamasının izlerini taşımaktadır. Eserde geçen ve dikkat çeken bir bölümde; maya görmemiş bin dişi deve, daha önce kısrağa binmemiş bin aygır, koç görmemiş bin adet koyun, kuyruksuz ve kulaksız bin köpek ile birlikte bin adet safkan atın getirilmesi istenmektedir (Gültepe, İstanbul, s. 554-555). Bu türden detaylı talepler, evlilik için sunulan hediyelerin ve maddi beklentilerin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, Karakoçan yöresinde geçmişte önemli bir yere sahip olan başlık parası uygulamasının, tarihsel olarak Eski Türk inançlarının bir devamı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulama erkek tarafından kız tarafına toplumun sosyal ve ekonomik yapısına bağlı olarak değişen miktarda mal, hayvan ya da eşya verilmesi şeklinde yürütülmekteydi. Zamanla toplumsal yapının değişmesiyle birlikte, bu tür pratikler önemini yitirmektedir.

Karakoçan ilçesinde çeyiz geleneği, günümüzde hâlâ devam eden bir uygulamadır. Çeyizin zenginliği, genellikle kız tarafının maddi durumu ile ilişkilidir ve bu, kültürel açıdan büyük önem taşımaktadır. Orta Asya Türk toplumlarında, gelinin babasından aldığı çeyize “koşantı” denilmekte olup bu çeyizler ev eşyaları, hayvanlar ve kıyafetler gibi unsurları içermektedir (Tezcan, 1977, s. 248).

Düğünler, Türk toplumlarında zenginliğin ve sosyal statünün en belirgin şekilde sergilendiği önemli etkinliklerden biridir. Düğün, sadece iki kişinin evlenmesi anlamına gelmez; aynı zamanda onların uğur, nasip ve kismetlerini simgeler. Düğünler, özellikle gelin için özel bir dönem olup gelinin yapacağı dua ve uygulamalar da kismetinin açılmasına işaret eder. Bu nedenle Karakoçan yöresinde düğünler, bekâr kızların kismetlerinin açılması için oldukça önemli sayılmaktadır. Türklerin tarihî yazılı kaynaklarına bakıldığında ise “düğün” kelimesine rastlanmaz; bunun yerine “toy” kelimesi kullanılmakta ve düğün törenlerine karşılık gelen terim olarak da “törün” ifadesi yer almaktadır. Orhun Yazıtlarındaki bir ifade, “törün” kelimesinin düğün ve tören anlamında kullanıldığını gösterir:

“... Türgiş Kaganka kızımın ertenü ulug törün alı birtim. Türgiş Kagan kızın ertenü ulug törün oğluma alı birtim...”

Türkler için düğün, sadece iki insanın evlenmesi değil, aynı zamanda bir ailenin kurulması ve soyun devamının sağlanması anlamına gelir. Bu nedenle düğün, önemli bir görev ve ritüelin başlangıcıdır. Türk düğünleri, çoğu zaman eğlencelerle dolu olsa da dini yönleri de bulunur. Özellikle Mevlit okunarak yapılan düğünler, sadece dini bir tören değil, aynı zamanda bir eğlence hâline gelmiştir (Tuna, 2006, s. 151).

Karakoçan'daki düğünlerde, genellikle davul ve zurna gibi geleneksel müzik aletleri eşliğinde kutlamalar yapılmaktadır. Bu uygulamanın kökeni, Oğuz Türklerine dayanmaktadır. Davul ve zurna, düğünleri ilan etmenin yanı sıra katılımcıların eğlencelerini sağlamak için de önemli bir role sahiptir. Dede Korkut Hikâyelerinde de Türklerdeki davullu ve zurnalı eğlencelerden bahsedilmektedir (Gönen, 2006, s. 69). Bu geleneksel müzik araçları, düğünlerin hem toplumsal hem de kültürel açıdan daha anlamlı hâle gelmesini sağlamaktadır.

Geçmişte Türk toplulukları düğünleri yalnızca kutlama amacıyla değil, aynı zamanda savaşçı kimliklerini sergiledikleri bir alan olarak da değerlendirirlerdi. Ordu-millet yapısının benimsendiği bu toplumlarda, evlilik törenlerinde okçuluk gösterileri, güreş karşılaşmaları ve at yarışları gibi sportif faaliyetler gerçekleştirilirdi. Bu tür yarışma ve gösteriler, evlenecek çiftin onuruna sahnelenir, halkın birlik ve cesaret duygularını da pekiştirirdi. Geleneksel Türk anlayışında hakanın, halkını doyurma yükümlülüğü bulunduğundan, düğünlerde yemek dağıtmak bir sosyal

görev sayılırdı. Bu uygulama, düğün ziyafetlerine farklı bir anlam katar; yoksulun karnının doyması, verilen ikramı daha değerli kılar. Uzun süren bu düğünlerde, kimin hangi gün ziyafete katılacağı önceden belirlenir, etkinlikler bu plana göre düzenlenirdi (Berber, 2009, s. 2-8).

Bu geleneksel anlayışı yansıtan şu beyit de bu kültürü özetlemektedir:

“Ziyâfet hod mukarrer anda söz yok

Ziyâfetsiz düğün gördüğümüz yok

Ziyâfettür garaz çün kim düğünden

Yayılsın sahn başlandığı günden...” (Arslan, 1999, s. 190).

Karakoçan’da gerçekleştirilen nişan, kına ve düğün eğlenceleri köklü kültürel mirasın bir devamı niteliğindedir. Örneğin, Yakut Türklerinde nişan, damat adayının kızın saçına giysi atıp mendil bırakmasıyla resmiyet kazanırdı. Kına geceleri ise, Başkurt kızlarının evde söyledikleri hüznü ezgilerle duygusal bir atmosfer kazanırdı. Bu ezgilere “sindev” adı verilirken, Kazak Türkleri benzer ezgilere “car car” demektedir (Güngör, 2012, s. 169; İnan, 1986, s. 343-344). Bu örnekler, Anadolu’daki bazı törenlerde hâlen yaşamakta olan uygulamaların tarihsel kökenlerine işaret etmektedir.

Kırgız toplumunda, kız çocuğu evliliği öncesinde baba ocağından ayrılmadan evvel, yüzü örtülür ve annesiyle birlikte büyükanneleri ve yengeleri tarafından söylenen ağıtlarla duygusal bir atmosfer yaratılır; bu esnada kızın gözyaşı dökmesi beklenir (Yüce & Dosbayeva, 2007, s. 9-15). Benzer bir gelenek Karakoçan’da da yaşatılmaktadır. Bu bölgede kına gecelerinde yakılan ağıtlar ve söylenen ezgiler, hüznü karışık bir veda törenine dönüşmektedir.

Karakoçan’da hem gelin hem damadın avuçlarına kına yakılması, günümüzde de canlı bir şekilde sürdürülen önemli bir âdettir. Kına, geleneksel inanç sisteminde koruyucu bir unsur olarak görülmekte olup, kötü enerjilerden arınmayı simgeler (Kalafat, 2008, s. 285). Eski Türk inanç dünyasında ise kına yakmak, kişinin bir nevi kendini adaması ve kurban statüsü kazanması anlamına gelmektedir. Gelin ile damada yakılan kına, bu iki bireyin hayatlarını birbirine adamalarını sembolize ederken, aynı anlayışla kesilen kurban da Tanrı’ya adanmışlığı simgeler (Kalafat, 2010, s. 310). Bu uygulama sadece Anadolu’da değil, Azerbaycan Türkleri, Bulgar toplulukları ve Karaylar arasında da saygı görmüş, düğünlerde geleneksel bir unsur olarak yer almıştır (Kalafat, 2008, s. 287). Ayrıca Türk kültüründe kına, seçilmişliğe işaret eder; bu nedenle kına yakılan kişiler ve varlıklar özel ve kutsal kabul edilmektedir (Kılıç, 2003, s. 245).

Pek çok inanç sisteminde olduğu gibi, gerek Uzakdoğu’nun geleneksel öğretilerinde gerekse milli dinlerde renklere atfedilen manevi anlamlar önemli bir yere sahiptir. Geçiş ritüellerinde ve dini sembollerde renklerin taşıdığı anlamlar, dini kültürlerde sıkça karşımıza çıkar (Albayrak, 2008, s. 40-41). Bu anlamlar ise yalnızca dine değil; toplumun yapısına, geleneklerine ve kültürel alışkanlıklarına göre şekillenmektedir (Kütük, 2014, s. 135). Örneğin, eski Türk inanışlarında kırmızı renk, kanla ilişkilendirilmiş ve bu nedenle saygı gören bir sembol halini almıştır. Bu rengin düğünlerde sıkça yer alması da bu saygınlıkla ilişkilidir (Çoruhlu, 2000, s. 186-187). Mavi renk ise halk arasında kötü enerjileri, özellikle nazarı, savuşturduğuna inanıldığı için koruyucu bir simgeye dönüşmüştür. Nazar boncuğunun mavi yapılması da bu düşüncenin bir uzantısıdır. Gelinlik ya da takılar gibi unsurlarda kullanılan mavi, gelini koruma amacı taşır. Siyah renk ise daha çok olumsuzluklarla, ölümle ve büyüyle ilişkilendirilmiş; karanlık ruhların ve şeytani güçlerin bu renk aracılığıyla temsil edildiği düşünülmüştür (Sarıkçıoğlu, 2002, s. 62-63).

Karakoçan’da evlilik çağına gelen genç kızların beyaz gelinlik tercih etmesi oldukça yaygındır. Bu tercih, yalnızca estetik bir seçim değil; aynı zamanda beyazın saflık, temizlik ve

berraklık gibi anlamlar taşımasından kaynaklanır. Eski Türklerde “ak” olarak adlandırılan beyaz renk, renklerin ilki ve en üstünü sayılmıştır. Adaletin ve doğruluğun simgesi olarak da kullanılan beyaz, günümüz Türkçesinde yer alan “yüzü ak olmak” deyiimiyle hâlâ yaşatılmaktadır. Altay Türkçesinde ise "ak" kelimesi cennet anlamında kullanılmıştır (Rayman, 2014, s. 11-12). Aynı şekilde, kırmızı da Orta Asya’dan bugüne Türklerin ruhsal ve toplumsal değerlerini sembolize eden en dikkat çekici renklerden biridir. Özellikle düğünlerde kırmızının tercih edilmesinin arkasında, bu rengin sevinç, şans, başarı ve namus gibi değerleri temsil etmesi yatmaktadır. Gelinin beline bağlanan kırmızı kuşak ya da başına örtülen kırmızı duvak gibi geleneksel uygulamalar bu anlayışın yansımasıdır. Tarihi süreçte kırmızı kuşak, yalnızca gelinlikle sınırlı kalmamış; Alplerin ve şamanların törenlerinde de bir simge olarak kullanılmıştır (Kalafat, 1995, s. 93). Hatta bazı bölgelerde bu kuşak “Gayret kuşağı” olarak anılmış ve kadının çalışkanlığını, tembellikten uzak durmasını vurgulayan bir sembol haline gelmiştir (Tuna, 2006, s. 154).

Türklerin düğün kültüründe oldukça köklü bir gelenek olan sağdıçlık kurumu, Karakoçan’da da etkinliğini korumaktadır. Bu geleneksel figür, Oğuzlardan bu yana süregelen bir uygulama olup, düğün sırasında damadın ihtiyaçlarıyla ilgilenmekten ve organizasyon işlerini yürütmekten sorumlu kişidir. Ebu Hayyam’ın tarifine göre sağdıç, güveyinin yakın dostu olmakla birlikte, konuklara hizmet eden önemli bir yardımcıdır (İnan, 1998, s. 295). Sağdıç ve eşi, düğün süresince çiftin yanında bulunarak törenin her aşamasında destek sağlayan kişiler arasında yer alır.

Karakoçan bölgesinde görülen gelin alma ritüellerinden biri, gelinin evin kapısına geldiğinde besmele çekerek içeriye adım atmasıdır. Bu uygulama, Türk geleneklerinde eşiğe atfedilen manevi değerlerin bir yansımasıdır. Eşik, yalnızca fiziksel bir geçiş noktası değil, aynı zamanda saygı duyulan bir sınırdır (Ögel, 1988, s. 268). Türk inanç sisteminde ev, yalnızca bir barınak değil, aile birliğini temsil eden kutsal bir alandır. Mircea Eliade’nin yorumuna göre, eşiğin koruyucu ruhları olduğu düşünülür; bu ruhlar kötü enerjilere karşı evin girişini muhafaza eder (Eliade, 1991, s. 6). Dolayısıyla eşik, kutsal olanla dünyevi olan arasında arınma sağlayan bir kapı görevi görmektedir (Selçuk, 2004, s. 187).

Yörede dikkat çeken bir başka tören ise gelinin damat evine girerken gerçekleştirilen “saçı” geleneğidir. Her ne kadar bu isimle bilinmese de Karakoçan’da uygulanan bu adet, düğünlerde bereket getirmesi amacıyla çeşitli sembolik nesnelerin (şeker, tahıl, para vb.) serpilmesi şeklinde yaşatılmaktadır. Bu geleneksel pratik, Türk tarihinde gelinin yeni ailesine kabulünü ifade eder ve bu kabulün, damat soyunun manevi varlıkları tarafından tasdik edildiğine inanılır (İnan, 1998, s. 167). Orta Asya Türk toplulukları da benzer uygulamaları sürdürmektedir. Örneğin Kırgız ve Kazak toplumlarında gelin, kayınbabasının ocağında dua niyetiyle yağ yakar ve onun önünde saygı gösterisinde bulunur. Başkurtlar ise bu geleneği doğayla bütünleşerek, su kaynaklarına para atarak sürdürürler (Sencer, 1968, s. 53). Bu ritüel, sadece manevi kabulün değil, aynı zamanda evliliğe uğur, bolluk ve saadet getirme dileğinin bir göstergesidir (Köksal, 1996, s. 75-81). Toplum içinde bu geleneğin ardından dile getirilen “Darısı başımıza” ifadesi de bu anlayışın canlı bir örneğidir (Günay ve Güngör, 1998, s. 76).

Karakoçan çevresinde halen yaşamakta olan gelinlik etme adeti, aslında eski Türk toplumlarının kültürel mirasıyla birebir örtüşmektedir. O dönemlerde gelin, evlendiği ailenin tam anlamıyla bir üyesi olarak kabul edilmeden önce çeşitli kurallar ve sınırlamalara tabiydi (Selçuk, 2004, s. 185-186). Kuzey Yakutlarında, gelinin ev içerisinde serbest dolaşması veya yaşça büyük bireylerle doğrudan konuşması uygun görülmezdi (Güngör, 2006, s. 167). Benzer biçimde, Kazaklar, Altaylılar ve Kafkas halkları arasında da gelinin kocasının ailesine saygı göstermek adına

isim anmaktan kaçındığı ve bazı sosyal mesafeleri koruduğu bilinmektedir (Radloff, 1994, s. 264). Özellikle Kafkas toplumlarında bu tür kurallar, gelinin aileye ait bir birey olarak kabulünü şekillendiren sembolik sınırlar olarak değerlendirilmektedir.

2.4. Ölümle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Doğumla başlayıp ölümle son bulan insan hayatı, yaşam döngüsünün kaçınılmaz bir parçasıdır. Her canlı gibi insan için de ölüm, bu doğal sürecin bir sonucudur. Yaşamın başlangıcını simgeleyen doğumun karşıtı olan ölüm, bireyin dünya hayatının sona ermesi ve ahiret yaşantısının başlaması anlamını taşımaktadır. Ölüm olgusu, toplumların kültürel yapıları içerisinde oldukça zengin ve derin anlamlar barındırmaktadır. Bugünkü Türk toplumlarında görülen ölümle ilgili uygulamalar, geleneksel halk inançları ile İslam dinine özgü uygulamaların harmanlanmasıyla şekillenmektedir (Araz, 1997, s. 207). İnsanın, ölüm gerçeğini zihninden uzaklaştırmak adına bu olguya dair duygularla yüzleşmekten kaçınması, ölümün düşünsel dünyadaki varlığını yok etmemektedir. Her ne kadar birey ölümü bilinçli olarak düşünmemeye çalışsa da bu gerçek, zihinsel alanında sürekli yer tutmaktadır (Altun, 2009, s. 315). Geçiş dönemlerinin son basamağı olan ölüm karşısında bireyler, sevilen birinin kaybı sonrasında büyük pişmanlıklar yaşamakta ve keşke duygusu ile baş başa kalmaktadır. Bu yoğun duygusal süreçten kurtulmak ve ruhsal bir denge sağlamak amacıyla bazı geleneksel davranış biçimleri sergilenmektedir. Söz konusu davranışların sonucunda ise ölüme dair çeşitli ritüel ve uygulamaların ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir (Eroğlu, 2017, s. 276).

İnsanoğlunun zihinsel gelişim süreci, en ilkel dönemlerden en ileri medeniyetlere kadar devam etmekte olup bu süreçte ölüm olgusu, çoğu zaman bir sonun ve yok oluşun temsilcisi olarak algılanmaktadır. İkel topluluklarda ölüm, doğanın doğal akışı içerisinde sıradan bir tekrar olarak kabul edilmekteyken; modern birey için ise ölüm, çoğunlukla yaşlılık döneminde karşılaşılan kaçınılmaz bir gerçeklik olarak değerlendirilmektedir. İlahi kaynaklı dinler açısından bakıldığında ise ölüm, nihai bir son olmanın ötesinde, geçici ve sınırlı olan dünya hayatından sonsuzluk âlemine bir geçiş kapısı olarak tanımlanmaktadır (Baudrillard, 2002, s. 257). Sonuç olarak, ister ilkel ister modern toplumda olsun, insan yaşamının sürekliliğini sağlama amacıyla ölümü unutturma ya da hafifletme yönünde çeşitli ritüeller geliştirme gereksinimi duymaktadır. Bu durum, ölümle ilgili inanç sistemlerinin ve pratiklerinin oldukça zengin bir yapıya sahip olmasına katkı sağlamaktadır.

Karakoçan ilçesinde ölüm, yalnızca bir son değil, aynı zamanda yeni bir aleme geçiş olarak kabul edilmektedir.

Ölümle ilgili halk inanışları incelendiğinde ise bu inanışların genellikle üç temel başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar sırasıyla “ölüm öncesine dair halk inanışları”, “ölüm anındaki halk inanışları” ve “ölüm sonrasında ilişkin halk inanışları” olarak kategorize edilmektedir.

2.4.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları

Ölüm, hayatın kaçınılmaz bir sonu olmanın ötesinde, insanlar için sadece biyolojik bir bitiş değildir; aynı zamanda pek çok inanç ve ritüelin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan derin bir olgudur. Özellikle bilinçaltında yer alan ölüm korkusu, bazı olayları bireylere ölümün habercisi olarak değerlendirmeye yönlendirmektedir. Halk inanışlarında olağan dışı olaylar, meteorolojik değişiklikler, hayvan davranışları ve çıkardıkları sesler, rüyalar, doğada meydana gelen sıra dışı

hadiseler ile hastaların fiziksel ve ruhsal durumlarındaki değişiklikler ölümün yaklaştığını düşündürmektedir (Altun E., 2008, s. 187).

İnsanlık tarihi boyunca, hem ilkel hem de çağdaş toplumlarda ölüm öncesine dair birtakım inanış ve uygulamalar varlığını sürdürmektedir. Ölümün ürkütücü yönü, kişileri farklı açıklamalar ve pratiklere yönlendirmektedir. Bu yönelimlerin, bireylerin içinde bulundukları sosyal ve doğal çevreden etkilendiği ve bu etkilerle birlikte ölümün ne zaman gerçekleşeceğine dair çeşitli yorumların ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir.

Karakoçan yöresinde ise yaşlılıkla birlikte fiziksel gücünü kaybeden bireyler için ölümün yakın olduğunu belirtmek amacıyla “nefesi yeter yetmez”, “gitmesi yakındır” ya da “bir ayağı çukurda” gibi deyimlerin sıkça kullanılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ağır hastalığı olan kişilerin ani bir iyileşme hali sergilemesi durumunda ise bu kişiler için halk arasında “ölüm iyisi” şeklinde bir niteleme yapılmaktadır. Böyle bir durumda aile bireyleri, hastanın tüm dileklerini yerine getirmeye gayret göstermekte, kişisel bakımını titizlikle üstlenmekte ve hastanın geçici iyileşme sürecini dikkatle gözlemlemektedir. Kısa süreli bu iyilik halinden sonra durumun tekrar ağırlaşması halinde ise hem yakın çevreden hem de uzak yerlerde yaşayan akrabalar derhal haberdar edilmekte, hasta ile helalleşme ve vedalaşma süreci başlatılmaktadır (K.K.42).

Yine bu bölgede, ölümün yaklaştığına dair işaretlerden biri olarak, ağır hasta olan kişinin uzun süre sabit bir noktaya bakakalması görülmektedir. Bu davranış, kişinin vaktinin azaldığının ve ölümün kapıda olduğunun bir işareti olarak yorumlanmaktadır. Karakoçan'da ölümün toplumdaki etkisi yalnızca bireysel düzeyde kalmamakta, aynı zamanda günlük dile ve beddualara da yansımaktadır. Özellikle öfke anlarında sarf edilen “yanın yere gele”, “toprağa giresice” ya da “geberesin” gibi ifadeler, ölümle ilişkili birer beddua niteliği taşımakta ve bu duygunun halk diline nasıl yerleşmekte olduğunu göstermektedir (K.K.43).

Karakoçan bölgesinde genç bireylerin ölüm kavramına karşı duyarlılığı düşük seviyede seyretmektedir. Ancak yaşlı nüfusun büyük bir bölümünün, yaşamlarının son dönemini ölüm düşüncesiyle şekillendirerek, genellikle cami ile ev arasında geçen sade bir hayat sürdürdüğü görülmektedir. Yaşlılar, kendilerinden sonra geride kalanlara maddi yük bırakmamak adına “kefen parası” adını verdikleri bir meblağı, güvendikleri bir yakınlarına emanet etmektedir (K.K.42, K.K.43).

Halk inanışlarında hayvanlar, ölümün yaklaşmakta olduğunu sezdirmesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Gerek evcil gerekse yabani hayvanların alışılmışın dışında sergilediği davranışlar, çıkardıkları sesler ve hareket biçimleri yöre halkı tarafından ölümle ilişkilendirilmektedir. Bu tür hayvanlar, halk arasında güçlü sezgilere sahip canlılar olarak kabul edilmekte ve ölümün yaklaştığını önceden haber verdiklerine inanılmaktadır.

Karakoçan'da bir evin çevresinde kara kedilerin sık sık dolaşması, o evde uğursuzluk yaşanacağına ya da aile fertlerinden birinin vefat edeceğine işaret etmektedir. Aynı şekilde bir bölgede köpeklerin sürekli uluması, halk arasında o yörede yakın zamanda ölüm meydana geleceğinin habercisi olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda baykuş da ölümle doğrudan ilişkilendirilmekte, eğer bir baykuş bir evin bacasına veya çatısına konarsa, o haneye ya da yakın çevresine ölüm haberi geleceği düşünülmektedir. Bu nedenle, evlerinin üzerinde baykuş gören insanlar, bu kuşu derhal uzaklaştırmaya çalışmaktadır (K.K.44).

Yörede siyah rengeyle dikkat çeken ve sıradan kargalardan farklı olarak tamamen kara renkte olan bir karga türü, ölümün yaklaştığını bildiren bir simge olarak kabul edilmektedir. Eğer bu kuş bir evin balkonuna ya da çatısına konup ötmeye başlarsa, o hanenin yakın zamanda ölüm haberi

alacağına inanılmaktadır. Ayrıca bazı kuşların alışılmadık şekilde sürü halinde bir evin çevresinde dönmesi, orada cenaze olacağı ya da bölgeyi etkileyen bir felaket yaşanacağı anlamında değerlendirilmektedir (K.K.44).

Karakoçan'da yılan da uğursuzlukla özdeşleştirilen hayvanlar arasında yer almaktadır. Yöre halkı, bir yılanı yarım bırakmanın yani onu tamamen öldürmemenin uğursuzluk getireceğini düşünmekte ve bu durumun kişinin başına bela açacağına inanmaktadır. Özellikle yılanın kafası ezilmediği ya da bedeni parçalanmadan bırakıldığı takdirde, geri gelip kişiye zarar vereceği, hatta sokarak öldürebileceği yönünde güçlü bir inanış mevcuttur (K.K.42, K.K.44).

Bölgede horozun vakitsiz ötüşü de ölümle ilişkilendirilmektedir. Normal şartlarda sabahın erken saatlerinde öten horozun; öğle, ikinci ya da akşam saatlerinde ötmesi, alışılmadık bir durum olarak görülmekte ve bunun ayrılık ya da ölüm habercisi olduğuna inanılmaktadır (K.K.43).

Karakoçan yöresinde bazı rüyalar, halk arasında yaklaşan ölümün habercisi olarak değerlendirilmektedir. Rüya da tabut görmek, cenaze aracının belirmesi, sela sesi duymak, dışın düşmesi, evdeki saatlerin aniden durması, büyük kalabalıklar ya da izdiham gibi unsurlar, ölümün yaklaştığına dair birer işaret olarak algılanmaktadır. Özellikle daha önce vefat etmiş bir kişinin rüyada birine bir nesne uzatması veya onu yanına çağırması, bu çağrıya muhatap olan kişinin de ölümünün yakın olduğuna yorulmaktadır. Öte yandan bireyin rüyasında kendi ölümünü görmesi ise, halk inancına göre uzun ve bereketli bir ömrün işareti sayılmaktadır (K.K.45).

Karakoçan'da yaşayan yaşlı bireyler, ölümün kendilerine yaklaştığını hissettiklerinde, hem ruhsal bir hazırlık yapmak hem de olası kaza ve musibetlerden korunmak amacıyla bazı dini ve geleneksel uygulamalara yönelmektedir. Bu bağlamda kurban kesmek, sadaka vermek, kutsal mekânlara ziyaretlerde bulunmak ve adlarına cüz okutmak gibi ritüellerin icra edilmesi sıkça tercih edilen uygulamalar arasında yer almaktadır (K.K.44, K.K.45).

2.4.2. Ölüm Esnasındaki Halk İnanışları

Ölüm olgusu, insanların çeşitli ritüel ve uygulamalara yöneldiği, hüznle özdeşleşmiş özel bir zaman dilimini temsil etmektedir. Bu gerçeklik karşısında birey kimi zaman sessiz bir kabullenmeye, kimi zaman teslimiyet göstermeye, kimi zaman ise kendi iç dünyasında derin bir üzüntüyle baş başa kalmaya yönelmektedir. İslam dini ise ölüm karşısında sergilenecek tutumların itidal içerisinde ve metanetle şekillenmesi gerektiğini öğütlemektedir. Bu anlayışa göre ölüm, nihai bir son değil, ebedi bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilmekte ve bu inancı benimseyen bireylerin sükûnetli bir tavır sergilemeleri önerilmektedir.

Karakoçan yöresi de ölümle ilişkili halk inanışları açısından oldukça zengin bir kültürel mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Yörede ölüm, ölen bireyin aniden mevcut dünyadan ayrılışı nedeniyle, çoğu zaman kabullenilmesi güç bir durum olarak algılanmaktadır. Bu tür durumlarda, çevredeki bireyler yaşanan olaya duyarsız kalmamakta, kendi yaşamlarını ve davranışlarını sorgulayarak kısa süreli bir içsel muhasebe yapma ihtiyacı duymaktadır. Ölüm, kişiye ahiret gerçeğini hatırlatmakta ve ibret alınması gereken bir olgu olarak değerlendirilmekte; bu nedenle de bireylerin dini ve ahlaki sorumluluklarını gözden geçirmelerine vesile olmaktadır.

Her ne kadar ölüm yakınlarını derin bir hüznle boğsa da, yapılması gereken dini ve sosyal sorumluluklar ertelenmemekte, ölenin ailesine destek olmak amacıyla komşular, akrabalar ve dostlar büyük bir dayanışma örneği sergilemektedir. Böylece cenaze ile ilgili işlemler, toplumsal bir yardımlaşma ve iş bölümü içerisinde hızlı bir şekilde yerine getirilmektedir.

Ölüm anı, hem hayatını kaybetmek üzere olan kişi hem de yakın çevresi için en çetin anlardan biridir. Karakoçan'da, can verme sürecinde olan hastaların bu süreci huzur içinde geçirmeleri için bazı uygulamalara sıkça başvurulmaktadır. Bu süreçte öncelikle mahallede görevli bir imam ya da dini bilgisi yüksek bir kişi davet edilmekte, hasta kibleye doğru çevrilmekte ve giysileri rahat bir pozisyona göre ayarlanmaktadır. Bu sırada Kur'an-ı Kerim'den özellikle Yasin ve Mülk sureleri başta olmak üzere bazı bölümler okunmakta, hastaya sürekli olarak telkin verilmektedir. İmanın muhafazası ve son nefesin şehadetle verilmesi amacıyla hasta şahadet getirmeye teşvik edilmektedir (K.K.46).

Bunun yanı sıra, hastanın son anlarını en sevdiği kişinin dizinde geçirmesi ya da başının yüksekte tutulması da yaygın bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Şeytanın, can verme anındaki susuzluğu fırsat bilerek hastayı imanından döndürmeye çalışabileceği düşüncesiyle, hastanın dudaklarına belirli aralıklarla ıslak bezle su damlatılmakta, ayrıca susuzluk hissini azaltmak amacıyla boyun ve koltuk altları da nemli bezle serinletilmektedir (K.K.45, K.K.46).

Karakoçan ve çevresindeki halk, ölmek üzere olan bir kişinin durumunu genellikle tecrübelerine ve gözlemlerine dayanarak önceden fark edebilmektedir. Birey son nefesini verdikten sonra, ilk olarak gözleri kapatılmakta ve bedeni uygun bir şekle getirilmektedir. Ardından çene kısmı bağlanmakta, kollar ise iki yana uzatılmakta, böylece vücut formunun bozulmaması sağlanmaktadır. Ayrıca cesedin şişmesini engellemek amacıyla, karın bölgesine demir bir cisim ya da bıçak konulmaktadır (K.K.47).

Vefat eden kişi, bir süre sonra evin başka bir odasına alınmakta ve bu sırada evde ağıt sesleri duyulmaya başlanmaktadır. Bu ağlamaların şiddeti ise, merhumun yaşı ve ölüm şekline göre değişkenlik göstermektedir. Uzun süredir hasta olan veya yaşlı bir bireyin ölümü durumunda hüznün daha kontrollü yaşanmakta, buna karşın genç, çocuk ya da ani ölümler daha derin bir acı yaratmakta ve feryatlar daha yüksek bir şekilde dile getirilmektedir. Cenazenin bulunduğu evin mahallesi de kısa sürede bir matem atmosferine bürünmektedir. Karakoçan halkı açısından genç ya da çocuk yaşta gerçekleşen ölümler daha derin etkiler bırakmaktadır. Bu tür kayıplar, toplumsal hafızada sarsıcı olaylar olarak yer almakta, halk arasında mezar taşlarının bile bu tür ölümler karşısında mahzunlaştığına ve ölenin mezarına baş taşı olmayı reddettiğine dair ifadeler yer almaktadır. Hatta böyle durumlarda, taşların bile gözyaşı döktüğüne inanılmaktadır (K.K.48).

Ayrıca ölüm anı ve sonrası yaşanan süreçte, çocuklara özel bir hassasiyet gösterilmektedir. Cenaze evinde ya da mezarlıkta çocukların bu ağır olayla doğrudan karşılaşmaları istenmemekte, onların psikolojik olarak etkilenmemeleri adına mümkün olduğunca bu süreçten uzak tutulmaları sağlanmaktadır (K.K.46, K.K.48).

Karakoçan ilçesinde ölüm anında vefat eden bireyin yüzünde ve bedeninde görülen fiziksel belirtilere halk arasında bazı anlamlar yüklenmektedir. Şayet ölen kişinin yüzü parlak ve beyaz bir görünüm almışsa, gözleri sükûnet içinde kapanmışsa ve ruhunu kolay bir şekilde teslim etmişse, bu durum merhumun dünyada iyi bir hayat sürdüğüne ve güzel amellerle yaşadığına delalet etmektedir. Bu tür bir ölüm, kişinin cennet ehli olduğuna ve ahiret yolculuğunun kolay geçeceğine işaret etmektedir. Buna karşılık, son nefesini zorlanarak, hırıltılı şekilde veren, yüzü solgun ya da kararmış biçimde kalan ve dışarıdan bakanların korkmasına sebep olan bir kişinin iyi bir hayat yaşamadığı ve ahiret hesabının ağır geçeceğine inancı yaygındır. Bu durumda halk arasında, bireyin dünyadaki amellerinin yüzüne yansıdığı düşünülmektedir. Ayrıca, bir kimse eğer yatağında yalnız başına, kimseye yük olmadan hayatını kaybetmişse, bu da o kişinin tertemiz bir ölümle bu dünyadan ayrıldığı şeklinde yorumlanmaktadır (K.K.45, K.K.47, K.K.48).

Karakoçan ve çevresinde gece vefat eden kişilere yönelik geleneksel bazı uygulamalar da dikkat çekmektedir. Gece gerçekleşen ölümlerde, cenaze gün ağarana dek evin ayrı bir odasında muhafaza edilmektedir. Bu süre zarfında odada sürekli olarak Kur'an-ı Kerim okunmakta, ölenin başında dönüşümlü olarak birileri beklemektedir. Odanın ışığı da sabaha kadar açık tutulmaktadır. Bu uygulamaların amacı, hem cenazenin yalnız bırakılmamasını sağlamak hem de ruhun yeni durumuna alışmasına yardımcı olmaktır. Aynı zamanda halk inancına göre, boş bedenın kötü niyetli varlıkların etkisine girmesini önlemek için bu uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (K.K.49).

2.4.3. Ölüm Sonrası Halk İnanışları

Ölüm, yalnızca hayatını kaybeden bireyle sınırlı bir durum olmamakta; aynı zamanda onun yakın çevresi için de birtakım görev ve sorumlulukların başlangıcını oluşturmaktadır. Vefat edenin ailesi, akrabaları, komşuları ve dostları bu süreçte çeşitli roller üstlenmekte ve bu roller kültürel bir düzenin parçası olarak kabul edilmektedir. Karakoçan yöresinde de, cenaze sahiplerinin yas sürecinde sabırlı olmaları, metanetli davranmaları ve ölümü sükûnetle karşılamaları beklenmektedir. Acıya boğulmak ya da güçsüz bir görüntü sergilemek yerine, tevekkül içerisinde bir duruş sergilemek tasvip edilmekte ve bu davranışlar örnek bir tutum olarak görülmektedir.

Bu coğrafyada ölüm, kişinin ansızın yaşadığı çevreden koparılması olarak algılanmakta ve bu nedenle de özellikle yakınları açısından kabullenilmesi oldukça zor bir hadise olarak karşılanmaktadır. Yas süreci, kaybın ardından belirli bir zaman dilimini kapsamaktadır. Ancak bu duygusal yoğunluğa rağmen, cenaze ve taziye sürecine dair sorumluluklar ihmal edilmeden yerine getirilmektedir. Ölüm haberini duyan Karakoçan halkı, gündelik işlerini bırakmakta ve cenaze evine yardım etmek üzere seferber olmaktadır. Kadınlar, cenaze evindeki kadınlarla ilgilenmekte; onları teskin etmekte ve çeşitli hazırlıklara destek sunmaktadır. Yemek pişirme, temizlik yapma gibi görevler bu dönemde paylaşılmakta ve birlik ruhu sergilenmektedir. Erkekler ise defin sürecinde merhumun yakınlarına yardımcı olmakta ve dayanışma örneği göstermektedir (K.K.41, K.K.48).

Karakoçan çevresinde ölümün, İslam inancı doğrultusunda Azrail tarafından gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bu inanç çerçevesinde, vefat eden kişiye dair kullanılan ifadeler de belirli bir dil geleneği oluşturmakta; “Hakk’a yürüdü”, “Son durağına vardı”, “Rahmeti Rahman’a kavuştu”, “Ölenle ölünmez”, “Mekânı cennet olsun” gibi söylemlerle hem ölene rahmet dilenmekte hem de geride kalanlara teselli sunulmaktadır. Ayrıca, “Allah sevdiğini yanına aldı” gibi ifadelerle kaybın hikmeti dile getirilmektedir (K.K.50).

Ölüm haberi, Karakoçan'da genellikle camilerden okunan sela yoluyla halka duyurulmaktadır. Bu selalarda, vefat eden kişi halk tarafından tanınabilmesi için ismiyle birlikte babasının adı, lakabı veya mesleği de zikredilmektedir. Defin işlemleri ise çoğunlukla gündüz saatlerinde gerçekleştirilmektedir (bkz. foto 24). Her ne kadar zorunlu hallerde gece defin yapılmış olsa da, halk arasında “gündüzün şerri gecenin hayrından evladır” anlayışı hâkim olmakta ve defin işlemleri mümkün olduğunca gündüz tamamlanmaktadır. Vefat eden bireyin resmi bildirimleri yetkili kurumlara yapıldıktan sonra cenaze gasil haneye gönderilmekte ve yıkanma işlemi burada yapılmaktadır.

Karakoçan'da geçmiş dönemlerde gasil hane bulunmadığı zamanlarda, cenaze evine cenaze yıkamak için gerekli malzeme ve araçlar gönderilmekteydi. Bu süreçte ölen kişinin bedenini yıkama sorumluluğu genellikle aile fertleri tarafından üstlenilmekteydi. Ancak zaman içerisinde bu

uygulama profesyonel bir hizmet alanına dönüşmüş ve günümüzde yıkama işlemleri görevli kişiler tarafından yerine getirilmektedir. Her ne kadar modern uygulamalar yaygınlaşmış olsa da, bazı köylerde geleneksel yöntemler hâlen sürdürülmekte; kazanlarda ısıtılan sularla ev ortamında cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi sağlanmaktadır. Yıkama işlemi sırasında ölen kişiye en yakın olan birey, kişinin vasiyet ettiği biri ya da görevli kişiler öncelikli olarak bu işi üstlenmektedir. Aynı zamanda defin işlemleriyle ilgilenmek erkek aile bireylerinin sorumluluğu altında bulunmaktadır (K.K.49, K.K.50).

Cenazenin yıkama işlemi tamamlandıktan sonra, beden tabuta yerleştirilmekte ve namazı kılınmak üzere musallaya götürülmektedir. Yıkama sırasında kullanılan su kolayca toprağa akıyor ve cesedin rengi beyaz bir tona bürünüyorsa, bu durum ölen kişinin amelinin temiz olduğuna ve ebedi istirahatgahının cennet olacağına işaret ettiğine inanılmaktadır. Ancak cenazenin gözlerinin çökmüş olması ya da beden renginin kararmış görünmesi, amelinin kötü olduğu yönünde olumsuz yorumlara neden olmaktadır. Yörede geçmişten günümüze çok seyrek olarak, kötü niyetli kişilerce yıkama sırasında kullanılan sabunla büyü yapıldığına dair inançlar da varlığını sürdürmektedir. Bu tür uygulamalar, İslam dininde yasaklandığı gibi, Karakoçan halkı tarafından da kesin bir şekilde reddedilmekte ve lanetlenmiş davranışlar arasında sayılmaktadır. Söz konusu büyülerin yapılmasında sabuna toplu iğne veya çuvaldız batırıldığı ve bu sayede hedef alınan kişilere zarar verilmek istendiği belirtilmektedir. Rivayetlere göre, sabun eridikçe büyü yapılan kişinin öleceğine ya da genç bir kadının yaşlı bir erkekle, yaşlı bir kadının ise genç bir erkekle evlenmesine neden olunacağına inanılmaktadır (K.K.48, K.K.49, K.K.50).

Karakoçan ve civarında vefat haberinin sela yoluyla halka duyurulmasının ardından, cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra tabutla birlikte cenaze namazının kılınacağı alana, genellikle camiye veya mezarlığa götürülmektedir. Kadın cenazelerinde tabutun üzerine yazma veya tülbent örtülmekte; erkek cenazelerinde ise yalnızca sade bir örtü kullanılmaktadır. Eğer cenaze bir devlet büyüğüne ya da bir şehide aitse, bu durumda tabut Türk bayrağına sarılmaktadır. Tüm bu uygulamalar, hem dini hem de kültürel değerlere uygun şekilde şekillenmekte ve nesilden nesile aktarılmaktadır (K.K.51).

Cenaze namazı tamamlandıktan sonra, ya merhumun en yakın erkek akrabası ya da imam, tabutun başucunda durarak cemaate seslenir ve ölen kişinin herhangi birine borcu olup olmadığını sormayı gelenek haline getirmiştir. Bu tür bir sorgulama, topluluk önünde yapılan son bir hak arayışı niteliğindedir. Namaz sonrası cenazenin taşınması işlemi ise, tabutun topluluk tarafından omuzlanarak taşınması şeklinde gerçekleştirilir. Bu taşıma sırasında tabuta dokunan ya da onu taşıyan kişilerin sevap kazanacağına dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Ancak bu inanç zaman zaman aşırı kalabalıklara ve küçük çaplı kargaşalara da sebebiyet verebilmektedir. Cenaze merasimi sırasında dikkat çeken başka bir gelenek ise, bazı kişilerin mezarlığa doğru ilerleyen cenazenin arkasından su dökmesidir. Bu uygulama, ölenin ardından ferahlıkla, huzur içinde yeni âleme geçmesi dileğiyle yapılmaktadır. Su, kültürel anlamda arınmayı ve berraklığı temsil ettiğinden, bu sembolik davranış cenaze ritüellerinde bile kendine yer bulmuştur (K.K.50, K.K.51).

Cenaze namazı kılındıktan sonra, defin işlemi için ölen kişi ilçenin mezarlığına götürülmektedir (bkz. foto 25). Her köyün kendine ait bir mezarlığı bulunmakta ve cenazeyi kabre indirme işlemi, genellikle cenaze sahibinin yakınları tarafından yapılmaktadır. Ancak yakınları bu işlemi yapacak durumda değilse, imam veya mezarlıkta bulunan diğer birkaç kişi bu görevi üstlenmektedir. Ölen kişi kıbleye doğru yerleştirilecek şekilde sağ yanına yatırılmakta ve kefenin üzeri bağlı ise, kabre yerleştirildikten sonra bağlanan düğümler çözülür. Bu düğümlerin

çözülmesinin amacı, ölen kişinin sual meleklerine vereceği cevapların rahatça ifade edilmesini sağlamak ve onun yeni mekânında huzurlu olmasını temin etmekte olduğu düşünülmektedir. Düşümler çözüldükten sonra, “Bismillahi ve ala milleti Resullillah” diyerek mezarın tahta veya beton kalıplarla örtülmesi sağlanmakta ve ardından kabirden çıkılmaktadır. Bu esnada hızlı bir şekilde toprak atılmakta, çünkü bu uygulamanın sevap getirdiğine inanılmaktadır ve orada bulunan herkes bu işlemi yapmaya özen göstermektedir. İmam ise bu süreçte Kur’an’dan sureler okumakta ve bu geleneksel ritüeller yerine getirilmektedir. Defin işlemi tamamlandıktan sonra, ölen kişinin annesinin ismi anılmakta ve telkin yapılmaktadır. Telkin sırasında ruhun, cana yeniden geldiği ve kalkma isteği gösterdiği söylenmekte, fakat baş tahtaya veya betona çarpınca, kişinin ölüm gerçeğini kavradığı ifade edilmektedir (K.K.52).

Defin işlemi bittikten sonra mezarın üstü su ile ıslatılır. Bu uygulamayla birlikte, merhumun abdest almış sayılacağı ve ölümün farkına vardığı yönünde bir inanış hâkimdir. Ardından cenazeye katılanlar, başsağlığı dileyerek yavaş yavaş alandan ayrılırlar. Cemaatin dağılmasının ardından, imam ile ölenin yakın akrabaları mezar başında kalır. Bu esnada imam, ölenin ruhu için telkin duası okur. İmam ayrıldıktan sonra ise, genellikle iki ya da üç akraba mezar başında bir süre daha kalmaya devam eder. Bu bekleyişin amacı, vefat edenin kabre alışma sürecine manevi destek vermek ve kabir sorgusunun kolay geçmesi için dua etmektir. İnanışa göre, bu dualar sayesinde sorgu melekleriyle olan ilk iletişim daha huzurlu olur (K.K.46, K.K.50).

Geçmişte, bölgenin dağlık yapısı ve yaban hayatının tehdit oluşturması nedeniyle mezarın başında gece boyunca ateş yakılırdı. Böylelikle yırtıcı hayvanların mezara zarar vermesinin önüne geçilmeye çalışılırdı. Günümüzde ise bu gelenek sadece dağ köylerinde zaman zaman sürdürülmekte, ilçe merkezinde ise artık yapılmamaktadır (K.K.50).

Cenaze töreni tamamlandığında topluluk, taziye evine yönelir. Taziye genellikle evin bahçesinde ya da mahallenin girişinde açık havada kurulan büyük çadırlarda gerçekleşir. Bu çadırlarda gelenlere çay ikramı yapılır. Taziyeye katılanlar sırayla Kur’an okuyarak dua eder, ardından “Başınız sağ olsun”, “Allah sabır versin” ya da “Mekânı cennet olsun” gibi sözlerle ayrılırlar. Taziye, genellikle yatsı namazına kadar devam eder. Kadınlar ise cenaze evinde taziyelerini iletirler. Üç gün boyunca bu gelenek sürer; bu süre zarfında cenaze evine yemekler hazırlanır. Ancak cenaze sahibinin yakın çevresi ve komşuları genelde orada yemek yemez; onun yerine evin yemek ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıdan, ilçe merkezinden yemek getirilir (K.K.51).

Taziyenin ilk üç gününde Kur’an’dan sureler okunur, bazı kişiler cüz dağıtır ve hatim indirilir. Komşular arasında hatimler paylaşılır. Bazen, helva ikramı yapılır ki bu gelenek, geçmişten günümüze kadar nadiren de olsa süregelmıştır. Önceki yıllarda, maddi imkânsızlıklar nedeniyle ölen kişinin ardından kızartılmış hamur dağıtılırdı. Bu sunumun, mevtanın yaşarken ödeyemediği borçlara kefaret olacağına inanılırdı. Üçüncü gün geldiğinde, mevlit okutularak ruhu için yemekler ikram edilir. Bu yemekler genellikle cenaze sahibinin imkânlarıyla hazırlanır; eğer durum elverişli değilse, yakın çevre para toplayarak birlikte organize eder. Bu günlerde en çok kavurma-pilav veya lahmacun ikram edilirken, eski dönemlerde genellikle sulu ev yemekleri sunulurdu. Üçüncü günden kırkıncı güne kadar hatimler devam eder; kırkıncı gün ise helva, kavurma veya sulu yemek sunumu yapılır. Bu tür ikramların ve okunan duaların, vefat edenin ruhuna huzur vereceği inancı toplulukta hâlâ güçlü bir şekilde yaşatılmaktadır (K.K.51, K.K.52).

Karakoçan bölgesinde ölüm sonrası gerçekleştirilen yas sürecinin en dikkat çekici unsurlarından biri, duygu yüklü ağıtlardır. Bu ağıtlar, merhumun yaşamı boyunca sergilediği

olumlu özellikleri, yaşadığı zorlukları ve çevresine yaptığı iyilikleri dile getirmek amacıyla söylenmektedir. Ağıt söyleme geleneği özellikle kadınlar tarafından sürdürülmekle birlikte, kimi zaman erkeklerin de bu geleneğe dahil olduğu görülmektedir. Ağıtlar sırasında eller göğse vurularak acının dışa vurumu sağlanmakta ve bu esnada hem Türkçe hem de Kürtçe ağıtlar söylenmektedir. Yörenin bir başka dikkat çeken uygulaması ise bu ağıtların kayıt altına alınarak daha sonra dinlenmesidir; bu sayede kayıplar unutulmayıp acılar canlı tutulmaktadır (K.K.47, K.K.49).

Taziye sürecinde merhumun yakınları, günlük yaşantılarını ve sosyal etkileşimlerini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Cenaze sahiplerinin saç-sakal tıraşı olmamaları ve dış görünüşlerine yönelik kişisel bakımlarını askıya almaları oldukça yaygındır. Özellikle genç yaşta vefat eden biri söz konusuysa, bu durum daha belirgin bir şekilde uygulanmaktadır. Evde televizyon ya da radyo açılmamakta, bu sessizlik genellikle bir ay ya da kırk gün sürdürüldükten sonra, evin büyüklerinden birinin inisiyatifiyle sonlandırılmaktadır. Ayrıca cenaze sahipleri bu süreçte üç gün boyunca banyo yapmamakta ve kıyafetlerini değiştirmemektedirler. Kıyafet değişimi, yörede saygısızlık olarak görüldüğünden dolayı bilinçli olarak kaçınılmaktadır (K.K.53).

Taziye döneminin ardından gelen ilk bayram, halk arasında “karalı bayram” olarak adlandırılmakta ve yas havası hâlen devam etmektedir. Bu özel gün, cenaze evi sakinleri tarafından genellikle evden çıkmadan geçirilmekte; komşular ziyarete gelerek başsağlığı dileklerini iletmektedir. Ziyaretler sırasında zaman zaman birlikte yemek yenilmekte ve Kur’an tilaveti yapılmaktadır. Bayram, sevinç yerine hüznün atmosferinde geçmekte ve bu gün, cenazenin olduğu günle benzer bir duygusallık taşımaktadır (K.K.50).

Yardımlaşma kültürünün güçlü olduğu Karakoçan’da, vefat eden bireyin eşyaları da bu toplumsal dayanışmanın bir parçası hâline gelmektedir. Giysiler temizlenip ihtiyaç sahiplerine verilirken, yemek kapları ve mutfak araçları da muhtaçlara ulaştırılmaktadır. Bu davranışların arkasında iki temel inanç yer almaktadır: biri, ölen kişinin hatırasını yaşatma arzusu, diğeri ise bu iyiliklerin merhumun ruhuna huzur kazandıracağı düşüncesidir. Ancak bazı durumlarda, eşyaların varlığı aileyi derinden etkileyebileceği için, bu nesneler yakılarak ortadan kaldırılmaktadır (K.K.50).

Karakoçan’da, vefat eden kişiye ait az miktarda bir para bulunması durumunda, aile bireylerinin ortak kararıyla bu para camilere bağışlanmaktadır. Bu davranış, ölen kişinin ardından yapılan iyiliklerin onun manevi durumuna olumlu katkı sağlayacağı ve işlediği günahlar için bir tür bağışlanma vesilesi olacağı inancına dayanmaktadır (K.K.43, K.K.52).

Yörede, önceden kararlaştırılmış bir düğün tarihi ile bir ölüm olayı aynı zamana denk gelirse, düğün töreni ileri bir zamana ertelenmektedir. Bu durum, Karakoçan halkının toplumsal dayanışmaya verdiği değeri göstermektedir. Bununla birlikte, son dönemlerde bu geleneksel bağlılıkta bir azalma yaşandığı da ifade edilmektedir (K.K.50).

Vefatın ardından 40. ve 52. günlerde düzenlenen törenler, cenaze sahipleri ve çevre halkı tarafından önemsenmektedir. Bu günlerde, cenaze evinde veya mezarlıkta bir araya gelmekte, mevlit okunmakta, dualar edilmekte ve yemek ikramında bulunmaktadır. 40. gün, ölen kişinin kemiklerinin eklemlerinden ayrıldığı, 52. gün ise etlerin kemikten ayrıldığı zaman dilimi olarak manevi bir anlam taşımaktadır (K.K.53).

Karakoçan dışında yaşayan ve hayatını kaybeden bireyler, eğer hayattayken bu yönde bir arzu ya da vasiyet belirtmişlerse, ölüm sonrası ilçeye getirilerek burada toprağa verilmektedirler.

Bölge mezarlıkları sade yapısıyla dikkat çeker; mezar taşlarında genellikle merhumun adı, soyadı, babasının adı, doğum ve ölüm tarihleri ile birlikte “el-Fatiha” ifadesi yer almaktadır. Yöre halkı, ölen kişinin ruhunun özellikle Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece ya da Cuma gecesi evine uğrayacağına inandığı için, mezar ziyaretlerini genellikle bu günlerde yapmayı tercih etmektedir. Ayrıca, dini bayramlar, arefe günleri ve ölüm yıl dönümleri gibi özel zamanlarda mezarlıklara gidilmekte; ölen kişi için hayır işleri yapılmaktadır (K.K.53).

Karakoçan bölgesinde, bazı kutsal sayılan gecelerde mezarlık çevresinden geçerken mezarların üzerinde ışıkların belirdiği, ayrıca bazı mezarlardan ağlama ve iniltilerin duyulduğu rivayet edilmektedir. Bu işaretlerin, vefat eden kişinin durumunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu gösterdiğine inanılır (K.K.54).

Mezarlık ziyaretlerinde, mezarların üzerine kuşlar için buğday, pirinç gibi tahıllar bırakmak geleneksel bir uygulamadır. Ayrıca, kuşların su içebilmesi amacıyla mezar taşlarına oluk biçiminde suluklar yapılmaktadır. Bu davranışların, merhumun hayır bulması ve günahlarının affı için gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. İlçe ve çevresinde mezarların çevresi ağaçlandırılmakta, bu ağaçlar düzenli olarak sulanıp her daim yeşil kalmaları sağlanmaktadır. Mezarlık alanındaki ağaçlar ve bitkilerden faydalanan her canlının, ölen kişinin günahlarının bağışlanmasına katkı sağladığına dair bir inanç mevcuttur. Ancak, mezarlıklardaki meyve veren ağaçların ürünlerinin tüketilmesi hoş karşılanmaz; çünkü bu meyvelerin vefat edenin bedeninden, etinden ve kemiklerinden beslendiği düşünülmektedir (K.K.55).

2.4.4. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi

Eski Türkler için Gök Tanrı, yalnızca milli bir Tanrı değil, aynı zamanda her şeyin yaratıcısı, hayat veren, yardım eden, öldüren, iradesine göre hükmeden, cezalandıran, insanlara yol gösteren ve kendisine kurban sunulan bir varlık olarak kabul edilmiştir. Türkler, hiçbir zaman Tanrı'ya insana ait özellikler yüklememiş ve Müslümanlık öncesinde Gök Tanrı'ya olan inançlarını sürdürmüşlerdir. Bu Tanrı inancı, Türklerin ölümle ilgili düşüncelerini ve pratiklerini de şekillendirmiştir. Türkler, atalarının ruhlarına büyük bir saygı göstermiş, ölüm, ahiret, cennet-cehennem, melek-şeytan, ruhun ölümsüzlüğü gibi kavramlara inanmışlar ve iyi ile kötü ruhların varlığını kabul etmişlerdir (Tanyu, 1990, s. 33-48).

Ölüm, ruhun bedenden ayrılması anlamına gelmektedir. Türk inançlarında ruh, bazen uyku ve şuur kaybı gibi durumlarla bedeni terk edebilmekteydi. Türkler, ruh kavramını yalnızca insana ait bir özellik olarak görmemiş, hayvanlar, bitkiler ve diğer bütün canlı varlıklara da ruh verdiğine inanmışlardır. Türkler, bu ruh kavramını “tin” olarak tanımlarlar; yalnızca insanın ruhunu ise “süne” olarak adlandırmışlardır (Günay ve Güngör, 2015, s. 87). Ayrıca, Türkler ruhların bazen serbestçe dolaşabileceğine ve insanların hayatına müdahale edebileceğine inanırlardı. Eski Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra bile bu inançlarını devam ettirmiştir. Bu inanca göre, hâlâ Karakoçan yöresinde ruhların belirli günlerde çevreyi ziyaret ettiğine inanılmaktadır. Bu inancın, Eski Türklerin atalar kültü ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira ataların ruhlarından korkulmuş ve bu ruhlara saygı gösterilmiştir.

Karakoçan yöresinde ölümle ilgili inanışlar ve uygulamalar, İslami gelenekler etrafında şekillense de, eski Türk inançlarının izlerini de taşımaktadır. Özellikle ölümle bağlantılı olarak bazı rüyaların yorumlanmasında, eski Türk inanışlarının etkileri görülmektedir. Dede Korkut Destanı'nda, Salur Kazan'ın rüyasında kurtların evine saldırması ve yıldırım düşmesi, gerçek yaşamda avdan dönen obasının yağmalandığını gördüğü rüyasıyla paralellik göstermektedir. Manas

ve Battal Gazi destanlarında da ölümle ilgili benzer rüya temaları yer almaktadır (Gültepe, 2015, s. 588). Ayrıca, rüyada dişin kopması ya da koparılması, ölümle ilişkilendirilen bir motif olup, Anadolu'nun birçok bölgesinde de bu inanışın yaygın olduğu görülmektedir (Pamuk, 1998, s. 74-75).

Karakoçan çevresinde, ölümün yaklaşımına dair eski Türk kültüründen izler taşıyan hayvanlarla ilgili çeşitli inançlar mevcuttur. Özellikle keskin duyulara sahip ve gözünde perde bulunmayan köpek, depremi önceden sezdiği ya da insanın göremediği Azrail'i fark ederek ulumasıyla bir çeşit haberci olarak kabul edilir (Veyis, 1971, s. 16). Türk toplumlarında, zamanından erken uluyan köpeklerin uğursuzluk ve ölüm belirtisi olduğu yaygın bir inançtır (Kalafat, 2010, s. 360-364). Karakoçan halkı da bu görüşü benimseyerek, köpeğin havlamasından ziyade ulumasını kötü bir olayın yaklaştığına dair işaret olarak değerlendirir. Yine ölümle ilişkilendirilen baykuş da yörede hoş karşılanmaz; evlerin üzerine konması halinde kovalanır ya da öldürülür. Bu baykuşla ilgili inançların kökeni ise Çin kültürlerine dayandırılmaktadır. Ayrıca baykuş, halk arasında kötü dileklerde kullanılan bir figürdür; "Ocağına baykuş tünese" gibi ifadeler ölümle bağlantılı beddualar arasında yer alır (Kıyak, 2018, s. 176-177). Köpek, baykuş ve horoz gibi hayvanların ölüm meleşini gördüğüne inanılması ve uzun, zamansız ulumalarının ölümle ilişkilendirilmesi inancı, Kırgız kültüründe de karşımıza çıkmaktadır (Jumabaev, 2006, s. 58).

Karakoçan'da, vefat eden kişinin üzerine demir, bıçak ya da hançer gibi kesici ve metal nesnelerin bırakılması geleneği, eski Türk toplumlarındaki benzer uygulamalara paralellik göstermektedir. Eski Türkler, doğadaki bazı nesnelerin ruhani güçlere sahip olduğuna inanmış ve özellikle demir, kılıç gibi eşyaları güçlü koruyucu araçlar olarak görmüştür. Demir, ölümden sonra bedenin şişmesini önleyen ve ölümün kötü görünümünü engelleyen bir nesne olarak kabul edilirdi (Kafesoğlu, 1998, s. 302). Ayrıca doğaüstü tehlikelere karşı koruma amacıyla, lohusa kadınlar tarafından da demir ve benzeri maddeler etraflarında bulundurulurdu. Divânü Lûgat-it-Türk'te, kılıca edilen yeminlerin demirin kutsallığına dayandığı belirtilmektedir (Boratav, 2012, s. 54).

Manas Destanı'nda Köketey Han, halkına vasiyetlerini açıklarken kefenle ilgili şu ifadeleri kullanır: "Halkım, ilim! Gözlerim kapandığında bedenimi kımızla yıkayın, etimi keskin kılıçla sıyırın, zırhımı giydirin, derime sarılıp beyaz kefenimi başımın altına yerleştirin. Başımı doğuya yöneltin! Kızıl buğralara kırmızı çuha, kara buğralara siyah kadife örtüler yükleyin" (Kocasavaş, 2020, s. 67-75). İslam geleneklerinde kefen, sadece temizlenmiş bir bez olarak tanımlanır. Karakoçan halkı da bu anlayış doğrultusunda kefeni yalnızca dini kurallara uygun bir şekilde kullanmaktadır.

Karakoçan yöresinde ölen kişinin çenesinin bağlanması uygulaması, eski Türk kültüründe de benzer biçimde görülmektedir. Eski Türkler, ruhun ölüm anında ağız veya vücudun diğer açıklıklarından çıkacağına inanırlardı ve bu nedenle ağız bağlanarak ruhun bedende kalıp zarar vermesinin önlenmesi amaçlanmıştır (Ünal, 1996, s. 210). Buna ek olarak, Tatarların ölüm anına dair inançlarında, ölüm meleş geldiğinde ölen kişinin ağzının açık kaldığı ve bu yüzden sonrasında ağzın kapatılması gerektiği belirtilmektedir (Günay ve Güngör, 2015, s. 87).

Karakoçan bölgesinde gece defin yapılmaması geleneği de eski Türk inanışlarına dayanmaktadır. Türkler, geceyi kötü ruhların, cinlerin ve benzeri zararlı varlıkların etkin olduğu zaman dilimi olarak görmüşlerdir. Bu nedenle defin işlemlerinin ölüye ve defin sırasında bulunanlara zarar vermemesi için gündüz yapılması tercih edilmiştir (Araz, 1995, s. 126). Ancak

İslam dini açısından gece defin etmek sakıncalı görülmemiştir; örneğin Hz. Fatma ve Hz. Ayşe'nin gece defnedildiği İbn Mace ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yer almaktadır.

Karakoçan ve çevresinde, defin sonrası mezara su dökme geleneği de eski Türk kültüründe yer alan bir uygulamadır. Fakat bu ritüel eski Türkler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Mezara dökülen suyun, ölen kişinin bedenine temiz bir şekilde boy abdesti alınmışçasına bir temizlik sağladığına inanılır. Aynı zamanda suyun mezardan sızarak ölen kişinin bedenine değdiği düşünülmekte ve bu durum ölenin ölümünü fark ettiğine işaret sayılmaktadır. Su, arındırıcı ve ferahlatıcı bir unsur olarak kabul edilir çünkü ölen kişi başka bir dünyaya yol alırken, bu yeni alemdeki sıkıntıların hafifletilmesi amacıyla mezarına su dökülür. Özellikle yetimler ya da sevilen kişilerin mezarlarına su dökülmesi sıkça uygulanan bir gelenektir. Bu adet, Allah'ın su döken kişiye merhametle karşılık verip, ölenin azabını hafifleteceği inancına dayanır (Kalafat, 2010, s. 414).

Karakoçan ve çevresinde, ölen kişinin baş ve ayak yönüne, ölenle ilgili bilgilerin yer aldığı taşların dikilmesi geleneği, Eski Türk kültüründe de benzer şekilde uygulanmaktaydı. Mircea Eliade'nin görüşüne göre, mezar taşı sadece ölümü değil, aynı zamanda yaşamı temsil eden ve koruyan bir semboldür. Taş, ruhu içerisine alarak onu bağlar. Eski Türklerde ölümün temel nedeni olarak kötü ruhların varlığı kabul edilirdi; bu inanç oldukça yaygındı (Roux, 1994, s. 211). Ölüm, belirsizlik olarak kabul edilir ve hem olumlu hem de olumsuz yönleri olabilir. Olumsuz yönlerine dikkat çekilerek, mezar taşının, yaşayanları koruyan bir kalkan işlevi gördüğü vurgulanmıştır (Eliade, 2000, s. 224). Ancak Karakoçan yöresinde mezar taşının temel amacı yalnızca ölen kişinin tanınmasını sağlamaktır.

Karakoçan çevresinde mezarlık alanlarının ağaçlandırılması geleneği de eski Türk inançlarından izler taşır. Eski Türkler, mezarlıkların etrafına çoğunlukla kayın ağaçları dikerlerdi. Zamanla bu ağaçlar, bazen geniş ormanlık alanlar oluştururdu ve bu ağaçlardan elde edilen meyveler insanlar tarafından tüketilmez, hayır amaçlı olarak hayvanlara bırakılırdı (Ögel, 1993, s. 94). Karakoçan'da olduğu gibi, eski Türklerde mezarlıklar genellikle şehre uzak, تنها ve dağlık bölgelerde konumlanırdı (Kalafat, 2010, s. 204). Ancak günümüzde ilçede mezarlıkların çok uzak alanlarda olmadığı görülmektedir.

Karakoçan ve çevresinde, defininden sonra taziye ve anma günlerinde yemek dağıtılması geleneği, eski Türk toplumlarında “ölü aşı” olarak adlandırılan bir uygulamaya karşılık gelir. Abdulkadir İnan, Türklerde ölü aşı törenini şöyle açıklamıştır: “Defin törenleri ve ölü kültü ile ilgili en eski ve ilkel törenlerden biri olan ‘ölü aşı’, günümüz medeniyetlerinin ölülerini anma törenlerinin kökeni olarak görülebilir; çünkü bu törenler, ilkel çağlarda ölülerin anılması için verilen yemeklerin gelişmiş biçimidir.” Benzer biçimde, Dede Korkut hikayelerinde de ölü aşı şu şekilde ifade edilmiştir: “...Kerem o Tatarı kuyudan çıkarıyor, kızın belini koparıyor, yer altında kızımıza biniyor, diğer ölülerimizi topluyor, verdiğimiz yemeği ellerinden çekip alıyor, ne ölümüz ne dirimiz onun elinden kurtulabiliyor...” (Ergin, 1999, s. 192).

Türk kültüründe ölü aşı, vefat eden kişinin ruhunun huzur bulması ve rahatlaması için düzenlenen bir ritüel olarak kabul edilmektedir (Veyis, 1979, s. 221). Bu gelenekte, genellikle at veya koyun gibi hayvanların kurban edilerek sunulduğu yemekler yer alır (Ögel, 1978, s. 5-7). Göktürkler döneminde yoğ aşı törenlerine imparatorluğun tüm halk kesimlerinden davetliler çağrılarak geniş katılım sağlanması amaçlanmıştır. Oğuzlar ise bu törenlerde iki yüz baş atı kurban etmekteydiler (Günay ve Güngör, 2015, s. 98). Kazaklarda ise, defin esnası ve sonrasındaki törenler “meyit uzatuv” adıyla anılır ve bu ritüellerin büyüklüğü, cenaze sahipleri için hem maddi

hem de manevi bir onur vesilesi sayılmıştır. Bu nedenle Kazaklar, ölü aşı yemeklerinin görkemli şekilde yapılmasını tercih etmişlerdir; çünkü böylece hem ölen kişiye hem de ailesine duyulan saygı simgelenmiş olur.

Bugüne kadar devam eden bu gelenek, Eski Türklerin uygulamalarıyla paralel olarak Karakoçan ve çevresinde de ölü aşının üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerde düzenlenen anma törenleriyle önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Üçüncü gün yemeği, Eski Türkler ve özellikle Kazaklar arasında yaygın bir pratikti (İnan, 1986, s. 189). Kırkinci gün yemeği ise ölüden kalan manevi kirliliğin temizlenmesi anlamına gelmekteydi (Kılıç, 2012, s. 56). Bu özel günlerde, ölen kişinin ruhunun hâlâ mezarda olduğuna, kırkinci günün ardından ise ahiret yolculuğuna başladığına inanılırdı. Bu günlerde yapılan anmalarda, ölen kişiye yiyecek ve içecek sunmak, mezar ziyareti yapmak ve en sevilen atını mezar başında kurban etmek gibi ritüeller yaygın olarak uygulanmıştır (Eliade, 1999, s. 240).

Karakoçan ve çevresinde ölüye mevlit okutma geleneği de halen canlıdır. Bu törenlerde Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir ve misafirlere şeker ile helva ikram edilir. Bu uygulama, bölgedeki "saçı" geleneğiyle bağlantılıdır (İnan, 1998, s. 241). Mevlit törenleri, ölüye sevap kazandırmak için yapılır ve yöre halkı tarafından büyük önem taşır.

Eski Türk toplumlarında ölüm karşısında duyulan acı, keder ve yas, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir ifade biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Çin kaynaklarında yas tutma biçimleri çoğunlukla kendine zarar verme ve yüksek sesle bağırma şeklinde tasvir edilirken, Göktürkler arasında bu uygulama daha radikal bir biçime dönüşmüş; kulak ve yüz kesme gibi ritüeller de uygulanmıştır. Benzer şekilde Kırgızlarda da, Göktürklerde görülen yüz kesme ritüeline rastlanmaktadır. Bu tür uygulamalar zaman içinde farklılaşsa da, yas tutmanın temel işlevi günümüze kadar yaşatılmıştır (Günay ve Güngör, 2015, s. 90). Karakoçan bölgesinde de yas süreci, ağıt yakmak, kişisel bakımda kısıtlamalar ve hayatın genelinde bazı kısıtlamalar şeklinde devam etmektedir. Ağıt yakmak ise Türk kültüründe sadece ölümle sınırlı kalmamış; Çin kaynaklarında Hunların ağıt yakma geleneği, ölümden çok Tsi-lenşan dağından ayrılmanın yarattığı hüznün ve özlemi anlatan bir tını olarak yer almıştır. Ancak tarih içinde ağıtlar ölümle ilişkilendirilmeye başlanmıştır (İnan, 1976, s. 33).

Karakoçan'da, vefat eden kişinin yakınlarına teselli vermek amacıyla söylenen "başın sağ olsun" ifadesi, Eski Türklerde farklı anlamlar taşımıştır. Eski Türk toplumlarında hayvancılık temel geçim kaynağıydı ve yaşanan coğrafya hayatı doğrudan etkiliyordu. Doğal afetler veya düşman saldırıları sonucu hayvanların kaybı söz konusu olduğunda, "başın sağ olsun" dileği, aslında maddi kayıpların telafi edilebileceği umudunu ifade ediyordu. Bu söz, kaybedilen malın tekrar kazanılabileceğine dair bir beklentiyi barındırmaktaydı (Ergün, 2013, s. 141).

Öte yandan, Karakoçan'da ölümden sonraki ilk bayram büyük önem taşır; cenaze evine gidilerek ölen kişi hayırla anılır. Eski Türklerde bayramlar önemli zaman dilimlerini işaret ederken, özellikle "Kara Bayram" olarak adlandırılan ilk bayram, ölümle ilişkilendirilen bir anma töreni olarak öne çıkmıştır. "Kara" kelimesi Eski Türklerde yas anlamına gelirken (İnan, 1986, s. 198), aynı zamanda genellikle olumsuzlukları ve zorlukları simgelerdi. Örneğin "Kara Toprak", "Kara Gün" veya "Kara Kış" gibi terimler, hayatın sıkıntılarını anlatmak için kullanılırdı. Kara renk, yasın bir sembolü olarak kabul edilip acı ve sıkıntı ile ilişkilendirilmiştir. Ahmed bin Mahmud'un "Selçukname" adlı eserinde de bu duruma dair şu tasvir yer alır: "Türkler İsfahan'da toplanıp saçlarını çözüp, ölünün önünde ağlayarak yas tutmuşlardır. Kadınlar, hizmetkârlar ve maiyyet

mensupları da aynı şekilde hareket ederek atlara kara çullar örtmüş, saçlarını ve kuyruklarını kesmiş, eyerlerini ters çevirmişlerdir” (Çoruhlu, 2000, s. 183-185).

3. KARAKOÇAN İLÇESİ TABİATLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRMESİ

3.1. Yağmur Duası İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

İnsanlık tarihi boyunca doğa olayları, özellikle suya bağlı iklimsel döngüler, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarında belirleyici bir unsur olmuştur. Bu bağlamda, suyun hayatın devamlılığı açısından taşıdığı hayati önem, onu yalnızca fiziksel değil aynı zamanda sembolik bir anlam katmanına da yerleştirmiştir. Nitekim suyun varlığı rahmet ve yaşamın sürekliliğiyle özdeşleştirilirken, yokluğu kıtlık, yoksulluk ve toplumsal huzursuzlukla ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, yağmurun veya karın yeryüzüne inşi, özellikle tarımsal üretime dayalı topluluklarda yalnızca bir doğa olayı değil, aynı zamanda ilahi bir lütuf olarak algılanmış ve bu bağlamda çeşitli ritüel ve dua pratikleri gelişmiştir (Kılıç, 2011, s. 514).

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Karakoçan ve çevresinde de bahar aylarında, özellikle Mart, Nisan ve Mayıs dönemlerinde yeterli yağışın alınmaması durumunda halk arasında belirli dini ve kültürel ritüeller çerçevesinde yağmur duası düzenlenmektedir. Bu tür dualar, yalnızca doğrudan bir doğa olayını etkilemek amacı taşımakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin ve toplulukların ilahi düzene karşı sorumluluk hissiyatını ve ahlaki öz eleştirisini de içinde barındırır. Karakoçan halkı, kuraklık dönemlerini çoğunlukla dinî sorumlulukların ihmal edilmesine ve toplumsal ahlakta görülen bozulmalara bir ceza olarak yorumlamaktadır. Bu anlayışla bireyler, samimi bir tövbe ve toplu yakarıyla Allah'ın merhametine sığınarak yağmurun gönderileceğine dair bir inanç taşımaktadır (K.K.24).

Kuraklık, özellikle ilkbaharda beklenen yağmurun ve kış aylarında karın yağmamasıyla birlikte kendini gösterdiğinde, halk arasında tedirginlik ve ardından kolektif bir endişe duygusu gelişmektedir. Bu durum da çoğu zaman halkı geleneksel yağmur duası uygulamasına yönlendirmektedir (K.K.24). Türk kültür tarihinde suyun kutsal bir varlık olarak kabul edilmesi, bu dua geleneğinin sosyo-kültürel temelini oluşturur. Karakoçan ve çevresinde yağmurun yağması, “rahmetin inmesi” gibi ifadelerle karşılanmakta; bu durum hem maddi hem de manevi bir sevinç ve şükran vesilesi olarak değerlendirilmektedir (Kalafat, 2010, s. 175). Benzer şekilde, birçok dinî gelenekte de yağmur, yaratıcının kullarına yönelik merhameti ve inayetinin bir göstergesi olarak görülürken, kuraklık ise ilahi bir uyarı ya da cezalandırma biçimi olarak değerlendirilmiştir (Tavkul, 2017, s. 237).

Eski Türk inanç sistemlerinden günümüze kadar uzanan bu pratikte, yalnızca dua etmekle yetinilmemekte; aynı zamanda belirli sembolik eylemlerle ilahi merhameti celp etme arayışı güdülmektedir. Örneğin yağmur duası sırasında annelerinden geçici olarak ayrılan hayvan yavrularının sesleri, halk arasında Tanrı'nın şefkatini harekete geçireceğine inanılan dokunaklı bir tabloyu simgeler. Bu uygulama, Karakoçan'da geçmişten bugüne yaşatılan ve eski Türk inançlarının izlerini taşıyan bir gelenektir (Kılıç, 2011, s. 505). Aynı şekilde, çocukların masumiyetinden faydalanmak adına onların dua merasimlerine katılımı sağlanmakta; böylece duaların daha samimi ve içten olacağı düşünülmektedir.

Yağmur duası, Karakoçan'da sadece bir dua biçimi değil, aynı zamanda kurban, ziyaret, ortak yemek gibi kolektif etkinlikleri de içeren bütüncül bir ritüeldir. Özellikle yüksek tepelerde, geçmişte “ziyaret” olarak adlandırılan kutsal kabul edilen alanlarda topluca dua edilmesi, kurban kesilmesi ve sonrasında paylaşım temelli yemeklerin yenilmesi bu inancın fiziksel bir boyuta

taşındığını gösterir. Bu tür uygulamalarda atalara kurban sunmak, geleneksel Türk inancındaki atalar kültü ile doğrudan ilişkilidir. Atalara saygı gösterme, onların ruhani desteğini kazanma ve doğayla uyum içinde yaşama arzusu bu kültürün temelinde yer almaktadır (Kılıç, 2011, s. 504).

Karakoçan ve çevresinde uygulanan yağmur duası ritüelleri, hem tarihsel hem de kültürel derinliği olan bir gelenek olarak varlığını sürdürmektedir. Bu ritüeller, yalnızca doğa olaylarına müdahale etme çabası değil; aynı zamanda toplumun kendi içsel muhasebesini yaptığı, ahlaki ve dini sorumluluklarını yeniden hatırladığı bir kolektif farkındalık alanı olarak da önem arz etmektedir.

3.2. Ağaç, Orman İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Türk topluluklarının doğa ile kurdukları derin bağ, zamanla kutsal kabul edilen bazı doğal unsurların inşa edilmesine yol açmıştır. Su kaynakları, mağaralar, dağlar, tepeler, demir, kılıç ve özellikle ağaçlar, sadece fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda doğaüstü güçlerle ilişkilendirilmiş manevi semboller olarak görülmüştür (Kafesoğlu, 2004, s. 302). Özellikle ağaç, mevsimsel döngüsüyle; yani kışın yapraklarını döküp baharda yeniden yeşermesiyle, ölümden sonra hayatın devam ettiğine dair inanca zemin hazırlamıştır (Tanyu, 1988, s. 456). Anadolu'nun birçok köyünde, bir ağacın uğur getirdiğine ya da ona dair anlatılan efsanelerin halk arasında canlılığını sürdürdüğüne tanık olunur.

İnsanlık tarihi boyunca birçok inanç sisteminde ağaç, sıradan bir bitki değil, kozmik düzenin bir sembolü, bazen de kutsal bir varlık olarak algılanmıştır. Pek çok toplumda ağaçlara atfedilen sembolik anlamlar ve gerçekleştirilen ritüeller bu anlayışı destekler niteliktedir (Eliade, 2005, s. 313). Ormanların ya da büyük ağaçların içinde ruhların yaşadığına, hatta bu varlıkların koruyucu ya da cezalandırıcı doğaya sahip olduklarına inanılmış, böylece evrenin büyük bir ağaç formunda tahayyül edilmesine neden olunmuştur (Oymak, 2010, s. 38).

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, insanlığın doğrudan ağaca tapmadığıdır. Daha çok, ağacın temsil ettiği kutsallık ya da onunla ilişkilendirilen ruhsal varlıklar saygıya layık görülmüştür (Eliade, 2005, s. 317). Bu yaklaşım, doğa unsurlarının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhani bir anlam taşıdığına işaret eder.

Karakoçan ve çevresinde, geçmişte ağaçlar etrafında şekillenen inanç yapıları bugün büyük oranda zayıflamış olsa da, bu izlerin tamamen kaybolmadığı görülmektedir (K.K.25). Özellikle su kaynakları, türbeler ve ağaçların oluşturduğu üçlü yapı, eski Türklerin yer-su inancıyla örtüşen bir kült biçimini andırmaktadır. Bu tür inanışların kökeni eski dönemlere uzansa da, halk arasında yeri olan masallar, efsaneler ve geleneklerde izlerine rastlamak mümkündür (Ergun, 2012, s. 73).

Çuvaşların meşe ağacına atfettiği kutsiyet, bu yaklaşımın somut bir örneğidir. “İhtiyar meşe bizim atamızdır” söylemi, doğa ile soy arasında bir bağ kurulduğunu gösterir. Bu düşünceye göre ağacın kökleri, topluluğu toprağa bağlayan manevi bir zincir niteliğindedir. Bu yüzden “ağaca duyulan saygı, Tanrı’ya duyulan saygının bir ifadesidir” anlayışı gelişmiştir (Ergun, 2012, s. 296).

Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan kültürel süreklilikte, ağaç ve ormanların kutsal kabul edilmesi; Türklerin doğaya olan bakışının sadece ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda metafizik bir yaklaşımla da şekillendiğini gösterir. Örneğin Göktürkler ve Uygurlar için Ötüken ormanları kutsal bir merkezdi. Şor Türkleri ise avcılık faaliyetlerinde orman ruhlarına adaklar sunarak, bu ruhlarla iyi ilişkiler kurmayı amaçlamışlardır (İnan, 1976, s. 32).

Türk inanç sistemlerinde sadece orman değil, bazı belirli ağaç türleri de özel bir yer edinmiştir. Özellikle kayın ağacı, Şamanist inançlarda önemli bir sembol haline gelmiştir.

Şamanlar, bu ağacı ayinlerinde kullanmış, hastalıkların tedavisinde ondan medet ummuş ve ona adaklar adanmışlardır (Işık, 2004, s. 98-100; İnan, 1976, s. 39). Şaman dualarında kayın ağacının altın yapraklı ve çok köklü olarak nitelendirilmesi, onun kozmik ve ilahi boyutunu yansıtır.

Bazı ritüellerde, özellikle kurban törenlerinde, hayvanın bir ağacın altında kesilmesi de ağacın bir iye – yani koruyucu ruh – barındırdığı inancını akla getirir. Aynı şekilde avcıların ağaca bez bağlaması ya da küçük hediyeler sunması da avın bereketli geçmesi için yapılan sembolik sunular olarak yorumlanabilir (Ögel, 1993, s. 472).

Türk mitolojisinin temel metinlerinden biri olan Dede Korkut'ta geçen Başat karakterinin kökenini “kaba ağaç” ile açıklaması, ağaç motifinin sadece kutsallıkla değil, aynı zamanda soy ve kimlikle de ilişkilendirildiğini gösterir. Kıpçakların ağaç kovuğundan türediğine dair anlatı da, bu kültürel motifin köklülüğünü kanıtlar (Radloff, 2008, s. 270).

Doğayla kurulan derin bağ, tarih boyunca Karakoçan ve çevresindeki halkın inanç sistemine şekil vermiştir. Özellikle eski dönemlerde, ağaçların kutsal bir varlık olarak görülmesi, bu bölgedeki halkın doğaya atfettiği manevi değerlerin bir göstergesidir. Karakoçan'da bulunan türbelerin çevresindeki ağaçlar ya da çorak alanlarda tek başına yükselen yaşlı ağaçların ziyaret edilmesi, dilek tutulması, adak adanması gibi pratikler, sadece bir ağaç değil, onun temsil ettiği metafizik güçle bir temas kurma arzusunun izlerini taşır.

Bu gelenekler, yalnızca Anadolu'daki yaygın ağaç kültürünün bir uzantısı değildir; aynı zamanda Orta Asya kökenli eski Türk inançlarının Karakoçan'da kültürel bir süreklilikle varlığını sürdürdüğünü de gösterir. Yerel halkın geçmişte, kutsal kabul edilen ağaçların dibinde kurban kesmesi, bez bağlaması ya da dualar etmesi, “ağaç iyesi” yani ağaç ruhuna duyulan saygının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde bu gelenekler her ne kadar zayıflamış gibi görünse de, kültürel hafızada hâlâ canlı kalmayı başarmış örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu da gösteriyor ki, Karakoçan halkının doğa ile kurduğu ilişki, yalnızca maddi değil, aynı zamanda manevi bir boyut taşımaktadır. Bu bağlamda, Karakoçan'daki ağaç kültü, hem Türklerin eski inançlarının bir yansıması hem de doğaya karşı duyulan kadim saygının somut bir simgesidir.

3.3. Hayvanlar İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Tarihsel süreçte insanlar, yaşamlarını sürdürürken doğadan büyük ölçüde yararlanmış; özellikle hayvanlarla kurdukları ilişki, sadece ekonomik değil kültürel ve inançsal düzeyde de derin izler bırakmıştır. Karakoçan yöresi özelinde bakıldığında, hayvanların günlük yaşamın merkezine yerleştiği; yük taşıma, beslenme, tarımsal üretim gibi işlevlerin yanı sıra inanç sisteminde de anlam kazandığı görülmektedir. At, eşek, inek, koyun ve köpek gibi hayvanlar; yalnızca birer yardımcı unsur değil, aynı zamanda toplumsal hafızada kutsal ya da uğursuz anlamlar yüklenmiş simgelerdir (K.K.24, K.K.25).

Tarih boyunca Türk topluluklarının yaşam biçimi, büyük ölçüde iklim koşullarına ve coğrafi imkânlarla bağlı olarak hayvancılık ve tarımla şekillenmiştir. Bu nedenle hayvanlar, yalnızca geçim kaynağı değil, aynı zamanda inanç dünyasının da temel taşlarından biri hâline gelmiştir (Kafesoğlu, 2004, s. 317). Örneğin bazı hayvanların etlerinin tüketilmesi ya da uzak durulması, sadece dini kurallara değil, aynı zamanda bu kuralların halk üzerindeki kültürel etkilerine de dayanır. Özellikle domuz, İslam dini tarafından haram kılındığı için yalnızca bir hayvan değil, aynı zamanda olumsuzluğun simgesi olarak da görülmüştür (Artun, 2010, s. 278).

Türklerin eski dönem inançları incelendiğinde, bazı hayvanların yalnızca fiziksel değil, sembolik anlamda da güçlü birer figür hâline geldiği anlaşılr. Totem inancı ve şamanist düşünce biçimi, hayvanlara mistik bir rol yüklemiştir. At, kurt, kartal ve geyik gibi hayvanlar; kimi zaman koruyucu bir ruhu, kimi zaman da ulusal kimliğin kökenini temsil etmişlerdir (Eröz, 1992, s. 124-140; Demirci, 1998). Özellikle at, Türk kültürünün hem maddi hem manevi yapısında derin bir iz bırakmış; savaşta, göçte, törende ve inançta başrol oynamıştır. Nitekim bazı dini ritüellerde kötü ruhlardan arınmak amacıyla at kurban edilmiştir (Günay ve Güngör, 2015, s. 111).

Karakoçan yöresine gelindiğinde, bu kültürel mirasın etkilerini halen görmek mümkündür. Örneğin eski dönemlerde geyik boynuzlarının evlerin girişine asılması, kötü ruhlardan korunma inancının bir yansımasıdır. Bu tür uygulamalar, yerel halkın geyik figürüne yalnızca bir hayvan olarak değil, aynı zamanda koruyucu bir ruh olarak yaklaştığını gösterir. Geyiğin, Tanrı'nın elçisi ya da yol gösterici bir varlık olarak tasvir edilmesi, farklı Türk topluluklarında anlatılan mitolojik hikâyelerle de paralellik gösterir (Ögel, 1993, s. 569).

Bununla birlikte, İslam inancının da bu geleneksel hayvan kültü üzerinde etkisi olmuştur. Karınca, örümcek, at gibi hayvanların kutsal kabul edilmesi, Hz. Muhammed'in hayatındaki olaylarla ilişkilendirilmiş ve bu hayvanlara saygı halk inancında da yer edinmiştir. Koyun ve koç ise, özellikle kurban ibadetinin etkisiyle, saflığın ve teslimiyetin sembolü hâline gelmiştir. Yine beyaz güvercin, barış ve huzurun temsilcisi olarak Karakoçan halkının kültürel söyleminde yer bulur (Tural ve Kılıç Almas, 1996, s. 60).

Öte yandan, bazı hayvanlara karşı duyulan olumsuz hislerin temelinde ise eski inanç sistemlerinden miras kalan semboller yatmaktadır. Örneğin kara kedi ve baykuş gibi hayvanlar, uğursuzlukla ilişkilendirilirken, bu algının kökeninde Şamanizm ve Budizm etkileri olduğu söylenebilir (Karagöz, 2006, s. 44). Aynı şekilde kargaya yönelik negatif bakış açısı da eski Türk mitolojisinden izler taşır. Yakut Türklerine ait bir efsanede, cehennem zebanisinin parçalanarak bir kargaya dönüştüğü anlatılır; bu anlatım, karganın karanlık ve uğursuz bir figür olarak algılanmasına neden olmuştur (Ögel, 1993, s. 104-106).

Karakoçan yöresindeki hayvan inançları, tarihsel ve kültürel katmanlar açısından oldukça zengindir. Bu inançlar, hem İslam'ın hem de eski Türk inanç sistemlerinin izlerini taşımakta ve hayvanların toplumsal bellekte yalnızca biyolojik varlıklar değil, aynı zamanda anlam yüklenen figürler olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

3.4. Su İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

İnsanlık tarihi boyunca su, yalnızca biyolojik yaşamın sürdürülebilirliği açısından değil, aynı zamanda manevi, kültürel ve kozmolojik anlamlarıyla da hayati bir yere sahip olmuştur. Su, birçok toplumda olduğu gibi Türk inanç sisteminde de kutsallıkla çevrelenmiş; yaşamın kaynağı, ölümün eşiği, arınmanın ve bereketin sembolü olarak değerlendirilmiştir (Kılıç, 2012, s. 88). Nitekim insanların yerleşimlerini su kaynaklarının etrafında kurmaları, bu doğa unsurunun yalnızca pratik bir gereklilik olmadığını, aynı zamanda kültürel bir değer taşıdığını da ortaya koyar.

Eski Türkler, doğa ile kurdukları ilişkide onu canlı, ruhani ve kutsal bir yapı olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşım, suya bakışlarında da belirgindir. Türk inanç sisteminde “yer-su” olarak adlandırılan doğa varlıkları —özellikle dağlar, pınarlar ve ırmaklar— iyi ruhların yaşadığı mekânlar olarak kabul edilmiştir (Oymak, 2010, s. 35-55). Bu sebeple sulak alanların kirletilmesi hoş karşılanmaz; aksine, bu mekânlara saygı göstermek bir tür ahlaki sorumluluk olarak görülürdü. Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi, bu inanç Karakoçan yöresinde de sürdürülmekte;

özellikle ağaç, su ve yüksek tepe üçlemesi, kutsal mekânların belirleyici unsurları arasında yer almaktadır.

Su kültürünün Türk toplulukları arasında bu denli yaygın olmasında, suyun taşıdığı çok yönlü anlamlar büyük rol oynamaktadır. Suyun bereket, temizlik ve sağlıkla özdeşleştirilmesi, onun kültürel değerini arttırmıştır. Altay, Oğuz ve Orta Asya Türklerinde suya tükürmek ya da idrar yapmak büyük bir saygısızlık olarak görülmüş; bu davranışlar doğaya, dolayısıyla iyi ruhlara hakaret sayılmıştır (Günay ve Güngör, 2015, s. 77-78). Eski Bulgarlar suyu “fazilet iksiri” olarak tanımlamış ve suyla temasın insan ruhunu arındıracağına inanmışlardır. Kalafat’ın (2010, s. 52-54) da belirttiği gibi, Türkler suyu yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda metafiziksel bir varlık olarak değerlendirmişlerdir.

Suyun bu denli değerli görülmesi, onun mitolojik düzeydeki yansımalarında da kendisini gösterir. Eliade’ye göre evrendeki tüm suların kaynağı olan “hayat suyu”, gökteki beyaz homa ya da soma olarak adlandırılmış ve kozmik düzeyde bir kutsallıkla ilişkilendirilmiştir (Eliade, 2005, s. 225-231). Bu anlayışa göre su, hem yaratıcı hem de yok edici bir güçtür; korur ama aynı zamanda cezalandırabilir. Akman’ın (2002, s. 4) işaret ettiği gibi, su iyesi Türk mitolojisinde yalnızca bereket getiren değil, aynı zamanda güç ve kudret taşıyan bir varlık olarak kabul edilmiştir.

Karakoçan yöresinde bu geleneksel inançların günümüzdeki izlerini görmek mümkündür. Golan kaplıcaları, sahip olduğu zengin mineral içeriği nedeniyle halk arasında kutsal kabul edilmekte; bu suyun çeşitli rahatsızlıklara şifa olduğuna inanılmaktadır (K.K.25). Bu inanç, geleneksel su kültürünün günümüz versiyonu olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, Karakoçan’ın en önemli doğal kaynaklarından biri olan Peri Çayı, bölge halkının hem geçim kaynağı hem de kültürel belleği açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu çaya atfedilen değer, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda manevi boyutlar da içermektedir. Çayla ilgili türküler yakılmış, efsaneler anlatılmış ve bu su kaynağı bölgenin kimliğinin bir parçası haline gelmiştir.

Benzer bir kutsiyet atfetme durumu Göktürkler ve Uygurlar döneminde de görülmektedir. Örneğin, Tamir, Tola ve Selenga gibi nehirlerin çevresinde yaşayan topluluklar, bu sulara zarar vermeyi —örneğin bu sulardaki canlıları avlamayı— yasaklamışlardır (Roux, 2012, s. 112). Bu yasaklar sadece doğayı koruma refleksi değil, aynı zamanda kutsal varlıklara saygının bir göstergesi olarak algılanmıştır.

Su kültürü Türklerin doğaya, ruha ve kutsallığa dair geliştirdikleri bütüncül dünya görüşünün önemli bir yansımasıdır. Su, yalnızca hayatın değil; aynı zamanda arınmanın, dönüşümün ve kutsallığın sembolü olarak hem geçmişte hem de günümüzde kültürel hafızada varlığını sürdürmektedir.

3.5. Ateş İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Ateş, insanlık tarihinin en kadim ve dönüştürücü unsurlarından biri olarak, yalnızca fiziksel bir araç değil, aynı zamanda kültürel ve inançsal bir simge haline gelmiştir. Tarih boyunca pek çok işlevi olan ateş, insanın hayatta kalmasını kolaylaştıran temel keşiflerden biri olmuştur. Yırtıcı hayvanlara karşı bir savunma aracı, karanlığı delen bir ışık, alet yapımında temel bir güç ve zamanla hastalıkları iyileştiren, arındıran bir unsur haline gelen ateş, özellikle Türk topluluklarının inanç sistemlerinde derin anlamlar taşımıştır. Ancak ateşe yönelik bu saygı, Zerdüştlük ’teki gibi onu ilahlaştırmak ya da tapılacak bir varlık görmekten ziyade, onun taşıdığı özel niteliklere duyulan bir saygı biçiminde şekillenmiştir (Çoruhlu, 2017, s. 57; Tanyu, 1991, s. 52).

Türk mitolojisinde ateşin kaynağına dair anlatılar oldukça zengindir. Altay Türklerinin inanışlarına göre, insanlık ateşi doğrudan Tanrı'dan öğrenmiştir. Radloff'un aktardığına göre, Tanrı Ülgen, göklerden iki taş getirerek, bu taşlar yardımıyla kuru otları tutuşturmuş ve insanlara ilk kez ateş yakmayı öğretmiştir (Radloff, 2008, s. 272). Bu anlatılar, ateşin hem göksel kökenini hem de onun kutsiyetini gözler önüne sermektedir. Nitekim bazı anlatımlarda ateşi insanlığa kazandıran kişinin "Bay Ülgen" ya da yeryüzünde özel bir unvana sahip kutsal bir figür olduğu belirtilir (Güngör ve Bekir, 2017, s. 87-88). Bu nedenle ateş, yalnızca bir doğal kaynak değil, Tanrı'nın insanlığa verdiği özel bir armağan olarak kabul edilmiştir.

Türkler ateşi "od" ya da "ot" olarak adlandırmış ve onu çoğu zaman doğrudan Gök Tanrı'nın bir temsili ya da oğlu olarak tahayyül etmişlerdir. Ateşin sadece fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda koruyucu ve dönüştürücü bir güç olduğu inancı, farklı Türk boylarında da benzer biçimlerde görülmektedir. Örneğin Yakut Türklerinde, göklerin üçüncü katında yaşayan Ulu-Toyon'un, ateşi insanlığa bir ateş kargası aracılığıyla gönderdiği anlatılır (Çoruhlu, 2017, s. 57).

Ateşin temizleyici gücüne dair inançlar da oldukça yaygındır. Karakoçan yöresinde görülen, ateşi salgınları önlemek ve kötü ruhları uzaklaştırmak için kullanma geleneği, Kazaklar ve Başkurtlar gibi Orta Asya Türk topluluklarında da mevcuttur. Bu bağlamda, hastaların üzerinde "alas alas" denilerek bezi gezdirmek suretiyle kötülüklerden arındırılacağı düşünülmüş; şaman dualarında ise ateşe "anamız" denilerek yakarılmıştır (İnan, 1998, s. 68-69). Bu anlayış, ateşin yalnızca fiziksel değil aynı zamanda ruhsal bir arınma aracı olarak da kabul edildiğini göstermektedir.

Ateşe yönelik bu yüksek saygının bir diğer yansıması ise ocak kültüründe görülür. Türk topluluklarında ocak, ailenin temelini simgelerken aynı zamanda soyun devamlılığına da işaret eder. Ocağın sönmesi, sadece bir hanenin değil, bir soyun yok oluşu olarak algılanmıştır. Bugün hâlâ Anadolu'da kullanılan "ocağın sönsün" bedduası, bu kültürel derinliğin bir göstergesidir (Araz, 1995, s. 65). Bu nedenle, ocağa ve ateşe hakaret sayılabilecek davranışlardan -örneğin üzerine su dökmek ya da pis bir şey atmak- kaçınılmış, bu eylemler uğursuzlukla ilişkilendirilmiştir (Kalafat, 2010, s. 61). Karakoçan'daki halkın ateşe idrar yapılmasını uygun görmemesi, bu eski inanç kodlarının modern izlerini taşımaktadır.

Ateş Türk topluluklarının sadece gündelik yaşamında değil, aynı zamanda kozmolojilerinde, mitolojilerinde ve dini törenlerinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Hem fiziksel hem de sembolik düzeyde bir "iye" olarak görülen ateş, doğa ve kutsallık arasında kurulan en eski köprülerden biridir.

3.6. Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirilmesi

Toplumlar, tarih boyunca manevî kudret atfettikleri kişilerin mezarlarını ya da onlara ait olduğuna inanılan kutsal mekânları özel bir saygıyla ziyaret etmişlerdir. Bu tür ziyaretler sadece birer kabir ziyareti olmanın ötesinde; dileklerin tutulduğu, kurbanların kesildiği, duaların edildiği ve içsel arınma arayışının yaşandığı anlam yüklü ritüeller olarak karşımıza çıkar. Halk arasında evliya, pir, şeyh ya da ermiş gibi unvanlarla anılan bu kişiler, yaşamları boyunca gösterdikleri manevî nitelikler sayesinde ölümden sonra da halkın gönlünde yaşamaya devam eder. Bu nedenle onların yattığına inanılan türbe, yatır, kümbet gibi mekânlar da sıradan yerler olmaktan çıkar; inançsal pratiklerin merkezi hâline gelir. Günay ve arkadaşlarının (2001) da belirttiği gibi bu tür ziyaretler, bireylerin içsel dünyasında bir umut ve manevi destek arayışının sembolüdür.

Dolayısıyla ziyaret olgusu, kültürel bellekte yer etmiş ortak bir inancın ve toplumsal dayanışmanın da bir tezahürüdür.

Elazığ'ın Karakoçan ilçesi, tarihsel ve kültürel yapısı bakımından zengin bir halk inanç dünyasına sahiptir. Bu coğrafyada yaşayan insanlar için ziyaret kültürü, sadece dinî bir ibadet biçimi değil; aynı zamanda toplumsal dayanışmayı pekiştiren, bireyin içsel huzur arayışına aracılık eden derin bir gelenektir. Karakoçan halkı, çevrede ermiş veya evliya olarak kabul edilen kişilerin mezarlarını ziyaret ederek hem ruhani destek bulmayı hem de dileklerine ulaşmayı umut eder. Bu yerlerde adaklar adanır, kurbanlar kesilir ve dualar okunur.

Yörede halk arasında “ziyaret” olarak bilinen bu kutsal mekânlara, halk genellikle hastalıklardan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, kötü kaderden korunmak veya sıkıntılardan arınmak amacıyla gider. Ziyaret edilen mekânların birçoğu doğal oluşumlarla iç içe geçmiş, dağ eteğinde ya da su kaynaklarının yakınında yer almaktadır. Bu türbelere ve yatırlara olan inanç, yalnızca bireysel değil; kuşaktan kuşağa aktarılan kolektif bir değer olarak da önem taşır (K.K.26).

Karakoçan'da ziyaret mekânlarına dair inanç ve uygulamalar, Günay ve arkadaşlarının (2001) tanımladığı üzere, halkın manevî güce sahip olduğuna inandığı kişilere olan saygısının ve bu kişilerle ruhsal bir temas kurma arzusunun açık bir yansımasıdır. Bu ritüeller aynı zamanda yerel kimliğin ve halk hafızasının canlı tutulmasına da katkı sunmaktadır. Özellikle bayramlarda, kandil gecelerinde veya özel günlerde bu tür ziyaretlerin artması, bu geleneksel pratiklerin hâlâ diri bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Karakoçan coğrafyasında yüzyıllardır süregelen ziyaret kültürü, sadece geçmişin izlerini değil, aynı zamanda günümüz halkının inanç dünyasındaki güçlü damarları da gözler önüne seriyor. Her bir ziyaretgâh; bir hikâyeyi, bir yolculuğu, bir suskun hikmeti içinde barındırıyor. Bu kutsal mekânlar, halkın manevî sığınağı olduğu kadar, bölgenin kültürel dokusunun da temel taşlarıdır.

Pir Cemal Abdal Türbesi

Selçuklu döneminin manevi öncülerinden kabul edilen Pir Cemal Abdal'ın, 12. yüzyıl ortalarında Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tasavvuf rûzgârının önemli bir taşıyıcısı olduğu rivayet edilir. Onun, Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled ile birlikte Belh'ten yola çıkıp Erzincan üzerinden Karakoçan'a geldiği, burada kendi oymak kardeşleriyle birlikte yerleştiği anlatılır. Bugünkü Okçular Köyü'ne yerleşmeleri ise sanki tarih ile kaderin kesiştiği bir çizgidir. Üçbudak Köyü'nde bulunan ve günümüzde mermer sanduka ile çevrilen mezarı, halk arasında hâlâ dua ve niyazla ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret sadece bir mezar ziyareti değil, aynı zamanda bir gönül bağının tazelenmesidir.

Pir Cemal Abdal'ın türbesini ziyaret etmek için belirli bir gün gerekmez; türbe haftanın her günü açıktır. Ziyaretçilerin burada mum yaktığı ve çevredeki ağaçlara bez bağladığı da gözlemlenmiştir. Ziyaretçiler, kurbanlarını kestikten sonra yemeklerini pişirmek için türbe yanındaki ocakları kullanabilirler. Çevredeki ağaçlar kutsal sayıldığı için, onları kesip eve götürenlerin kötü bir şey yaşayacağına inanılır. Ziyaretçiler, kurban etlerini ve diğer yemeklerini pişirmek için kurumuş ağaç dallarını kullanır. Türbe hem ziyaret amacıyla hem de belirli dilekler ve hastalıklara şifa bulmak için dua etmek amacıyla ziyaret edilir (Kıyak, 2012, s. 177).

Çocuğu olmayan kadınlar türbeyi ziyaret edip adakta bulunurlar (K.K.18).

Garip Baba Türbesi

Adı gibi garip, hikâyesi kadar sade bir zattır. Rivayetlere göre yaklaşık iki asır önce Karakoçan'ın Yeşilbelen köyüne yolu düşer. Yolcudur, misafirdir... Ancak bu topraklara

hastalığıyla sığınır, ama irfanıyla kalır. Vefatından sonra halk onun boş bir misafir değil, hikmetle dolu bir gönül ehli olduğunu fark eder. Mezarının türbeye dönüştürülmesi de halkın ona olan sevgisinin ve sevgisinin bir nişanesidir. Karakoçan yöre halkına göre Garip baba, Sevkâr Baba ile kardeşir; ama bu kardeşlik gönül bağıyla kurulmuş bir kardeşliktir.

Evlenmek isteyen kızlar Garip baba türbesine gelir ve burada adakta bulunup dua ederler (K.K.17).

Güzel Baba Türbesi

Güzel Baba hakkında yazılı belgeler bulunmasa da, halkın gönlünde özel bir yeri olduğu aşikârdır. Onun Pir Cemal Abdal'ın kardeşi olduğu yönündeki söylentiler, manevî bir soy birliğini işaret eder. Türbede on iki imamın fotoğrafları bulunur. Güzel Baba'nın mezarı çevresindeki meşe ormanı, halk tarafından adeta kutsal kabul edilmiş; ağaç kesmek günah sayılmış, doğaya duyulan bu saygı zamanla hem bir inanç ritüeline hem de çevresel bir bilince dönüşmüştür. Bugün, hem dua edilen bir ziyaret yeri, hem de doğa ile iç içe bir mesire alanı olarak yaşatılmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar türbeyi ziyaret edip yanlarında getirdikleri boş beşiği türbenin yanındaki demirlere asarlar sonrasında mum yakıp dua eder ve adaklarını adarlar. Daha sonra hamile kalıp çocuğu olan kadınlar yılbaşından bir hafta önce türbeyi ziyaret edip lokma dağıtır ve adaklarını gerçekleştirirler (K.K.5, K.K.6).

Sefkâr Baba Türbesi

Gerçek ismi Seyit İbrahim olan ve Peygamber soyundan geldiği kabul edilen Sefkâr Baba, manevi yolculuğuna Irak'ın kuzeyinden başlar. Abbasi Halifesi Harun Reşid devrinden itibaren süren bu hikâye, onu Diyarbakır'dan Maden'e, oradan Palu'ya ve en nihayetinde Karakoçan'ın Demirdelen (Kafan) Köyü'ne taşır. 13. yüzyılın ortalarında burada son bulan yolculuğu, aslında halkın gönlünde devam eder. Kabri, sadece bir ziyaretgâh değil, aynı zamanda doğa ile iç içe bir dinlenme ve dua alanıdır. Kulu Baba ile kardeş olduğu da halk arasında anlatılanlar arasındadır; bu kardeşlik aynı yola baş koymuş iki ruhun birlikteliğidir.

Sefkar Baba, Karakoçan'a 4 km mesafedeki Kafan köyü yakınlarında savaşırken şehit düşmüştür. Şehitlerin vefat ettikleri yere defnedilmesi inancı sebebiyle, Sefkar Baba da şehit düştüğü bu yere gömülmüştür (Kıyak, 2013, s. 242).

Sefkar Baba'nın mezarının etrafı eskiden duvarlarla çevriliydi, ancak bazı kişilerin mezar taşlarına zarar vermesi üzerine türbe inşa edildi. Türbe, kendi soyundan gelen Seyyid Molla Sait tarafından restore edildi ve kubbeli bir çatıyla yeniden düzenlenerek ziyarete açıldı (Kıyak, 2012, s. 175)

4. SONUÇ

Yaratılıştan itibaren insanoğlu, inancından ve tecrübelerinden hareketle hayatını kolaylaştıran bir takım inanma ve uygulamaları benimsemiştir. Bu inanma ve uygulamalar zaman içinde toplum tarafından benimsenerek gelenek halini almış ve nesilden nesile aktararak halk inancı şekline dönüşmüştür. Böylece toplumdaki bireyleri birbirine bağlayan kültürel bir zenginlik halini almıştır.

Karakoçan ve çevresinde geçiş dönemlerinin ilk evresi olan ve neslin devamını sağlayan doğum, birbirini takip eden birçok inanış ve uygulamayı barındırmaktadır. Çocuğu olmayan kadının hamile kalması, hamilelikten sonra çocuğun sağlıklı olarak dünyaya gelmesi, çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi, çocuğa isim verilmesi, doğum sırasında doğumun kolay geçmesi, doğumdan sonra anne ve çocuğun al karasından korunması ve kırk çıkarma, sünnet gibi inanış ve ritüellere bakıldığında geleneksel Türk dini ve İslam dininin izleri kendini göstermektedir.

Her toplumda olduğu gibi Karakoçan ve yöresinde evlenme önemli bir geçiş dönemidir. Evlenme öncesinde dünürçülük, söz, nişan, çeyiz hazırlıkları, evlilik sırasında gelin çıkarma, gelin alma, sağdıçlık, düğün yemeği, saç, kına gecesi, testi kırma, şeker saçma; evlilik sonrasında ise gelin görme, el öpme gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bu ritüellerde de geleneksel Türk dini ve İslam dininin izlerine rastlanmaktadır.

Karakoçan ve yöresinde ölümle ilgili inanış ve uygulamalar arasında Kelime-i Şehadet getirme, ölünün yıkanması, sela okunması, cenaze namazının kılınması, defin işlemleri, yakınlarının yas tutması, Kur'an-ı Kerim okunması yer almaktadır. Bu inanışların çoğunda İslam dininin etkisi görülmektedir. Defin, cenaze için yemek verilmesi ve taziye ile ilgili inanış ve uygulamalarda ise genel olarak birlikte geleneksel Türk dininin etkisi bulunmaktadır.

Karakoçan ilçesinde, tabiatla ilgili inanış ve uygulamalar arasında yağmur duası dikkat çekmektedir. Çünkü suyun varlığı rahmet olarak görülmekte ve yaşamın devam etmesinde hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte ağaç, orman, ateş, hayvanlarla ilgili önemli inanış ve uygulamalar bulunmakta ve bu uygulamalarda genel olarak geleneksel Türk dininin izleri görülmektedir.

Halk inanışları, toplumsal dayanışmayı güçlendiren, psikolojik rahatlama sağlayan ve kolektif kimliği pekiştiren önemli işlevlere sahiptir. Ayrıca halk inanışları, sadece geçmişin kalıntıları değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif hafızası, değerleri ve yaşam felsefesini yansıtan canlı dinamiklerdir. Bu dinamikleri anlamak, bir toplumun ruhunu

anlamaktır. Karakoçan ve çevresindeki halk inanışları, bölgenin kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve günümüzde de canlı bir şekilde varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, E. (2002). Türk ve dünya kültüründeki su kültü üzerine düşünceler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 10(1), 1-10.
- Albayrak, K. (2008). Millî dinlerde renk fenomeni. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 8(1), 1-42.
- Altun, E. (2008). Halk Kültürü Araştırmaları. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Altun, I. (2009). Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm. İstanbul: Yayıncı Yayınları.
- Araz, N. (1997). 21. yy. Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi). Ankara: Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu.
- Araz, R. (1995). *Harput'ta eski Türk inançları ve halk hekimliği* (Vol. 108). Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Arslan, M. (1999). Türk edebiyatında manzum surnâmeler: Osmanlı saray düğünleri ve, şenlikleri. (No Title).
- Artun, E. (2010). *Türk halkbilimi* (s. 278). İstanbul Kitabevi.
- Ateş, A. O. (1996). *Cahiliyye ve Ehli Beyt örf ve adetleri*. Beyan Yayınları.
- Azar, B. (2014). *Elazığ/Harput ve çevresinde doğumla ilgili inanışlar*. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, (2014), 268–275.
- Bağlı, M., ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği: Levirat ve sororat. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(9), 1–13.
- Baudrillard, J. (2002). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (O. Adanır, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Berber, O. (2009). *Türk kültüründe eğlence ve birlik unsuru olarak düğünler*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 1–11.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru*. Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi* (R. Özbay, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk mitolojisinin anahtarları*. Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Kabalcı Yayınları.
- Demir, Z. (2009). *Aile huzuru*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Demirci, K. (1998). Hayvan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV İA)*, 17
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2000). *Dinler tarihine giriş*. Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2005). *Dinler tarihi: İnançlar ve ibadetlerin morfolojisi* (M. Ünal, Çev.). Serhat Kitabevi.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut kitabı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, M. (1999). *Dede Korkut kitabı*. Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, P. (2012). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk dini ve Alevilik-Bektaşilik*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Eroğlu, A. H. (2017). Geçiş dönemleri ile ilgili inanışlar. A. H. Durmuş Arık (Ed.), *Geçiş dönemi inanışları* içinde Grafikler Yayınları.
- Ergün, P. (2013). Türk kültüründe ölümle ilgili bazı terimler. *Milli Folklor Dergisi*, (100), 100–137.
- Gönen, S. (2006). Dede Korkut hikâyelerinden günümüze yansıyan evlilik âdetleri. *Milli Folklor*, (70), 62–71.
- Gültepe, N. (2015). *Türk mitolojisi*. Resse Kitabevi.
- Günay, Ü., ve Güngör, H. (1998). *Türk din tarihi*. Laçın Yayınları.

- Günay, Ü., ve Güngör, H. (2015). *Başlangıçtan günümüze Türklerin dini tarihi*. Berikan Yayınevi.
- Güngör, H. (1992). *Kayseri'de yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin bazı âdet ve inanışları*. Milli Folklor, 1–40.
- Güngör, H. (1998). *Türk bodun bilimi araştırmaları*. Kayseri.
- Güngör, H. (2012). *Türk din etnolojisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Güngör, H., ve Bekir, K. (2017). *Türk halk inanışları üzerine notlar*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1998a). Ateş ve sağdıç kelimesinin anlamı. In *Makaleler ve incelemeler* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, A. (1998b). *Makaleler ve incelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Jumabaeov, M. (2006). *Kırgız gelenek ve inanışlarında dini ritüeller* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2004). *Türk milli kültürü* (Genişletilmiş baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Kalafat, Y. (2001). Sivas yöresi örnekleri ile Türk halk inançlarında aşermek/yeriklemek. *TÜBAR*, 168–172.
- Kalafat, Y. (2004). *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kalafat, Y. (2008). *Dedem Korkut aşığı eller*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da eski Türk inancının izleri* (Genişletilmiş baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kapusuzoğlu, G. (2015). Çin kaynaklarına göre Türk kültür çevresinde evlenme ve cenaze gelenekleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(58), 507–522.
- Kılıç, S. (2003). Elazığ'da yaşayan Süryanilerin düğün ile ilgili inanışlar ve uygulamalar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 267–278.
- Kılıç, S. (2011). Uşak ve çevresinde yağmur yağdırma uygulamaları. *Turkish Studies*, 6(3), 503–514.
- Kılıç, S. (2012). *Türk halk inanışlarında yiyecek ve içecekler*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Yayın Komisyonu.
- Kılıç, S., ve Altuncu, A. (2014). Karakoçan'da evlilik adetleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), xx–xx.
- Kıyak, A. (2012). Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri. Manas Yayıncılık
- Kıyak, A. (2013). Elazığ Evliyalari. İstanbul: TBBDYayınları
- Kıyak, A. (2018). *Sinemilli Aleviliği*. Ankara: Gece Akademi Yayınları.
- Kıyak, A. (2023). İslam ve Yorum VII. 1. Cilt. Ensar Neşriyat Yayınları
- Kocasavaş, Y. (2020, Mart). Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri. *TUKAV*. <https://www.tukav.org.tr>
- Köksal, H. (1996). Türk düğünlerinde “saçı” geleneği ve buna bağlı ritler-pratikler. *Bilig*, (1), 75–81.
- Kütük, A. (2014). İslam/Türk devlet ve toplum geleneğinde renkler ve anlamları. *Türkiye Mecmuası*, (4), 133–170.
- Moşe Farsi, Diana Yanni, Selin Saylağ, Baruh Beni Danon. (2002). Tora ve Aftara 1. Kitap Bereşit. (Ravlar, Dü., & M. Farsi, Çev.) İstanbul: Gözlem Yayıncılık.
- Moşe Farsi. (2009). Tora ve Aftara 3. Kitap Vayikra. İstanbul: Gözlem Yayıncılık.
- Ocak, A.Y. (2004). İslami Türk İnançlarında ve Halk Kültüründe Nazar ve Büyü. Ankara: TTK Yayınları. 78-82.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da su kültürünün izleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 35–55.
- Ögel, B. (1988). *Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul.

- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbay, E. (2007). *Türkmenistan'dan Anadolu'ya örf, adet ve halk inançları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Pamuk, A. (1998). *Rüya tabirleri ansiklopedisi*. İstanbul.
- Polat, K. (2005). *Beşikten mezara Kırgız Türklerinde gelenek ve inanışlar*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Polat, K. (2019). *Beşikten mezara Kırgız Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Radloff, W. (1893). *Türklük ve Şamanlık* (A. Temir, T. Andaç, ve N. Uğurlu, Çev.). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Radloff, W. (1994). *Sibirya'dan II* (A. Temir, Çev.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve Şamanlık*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Rayman, H. (2014). Nevruz ve Türk halk kültüründe renkler. *Milli Folklor*, 53, 10–15.
- Roux, J. P. (2012). *Eski Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Roux, J.-P. (1994). *Türklerin ve Moğolların eski dini* (A. Kazancıgil, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Sarıkcıoğlu, E. (2002). *Din fenomenolojisi: Dinlerin mahiyeti ve tezahür şekilleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını.
- Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Selçuk, A. (2008). *Tahtacılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Sencer, M. (1968). *Dinin Türk toplumuna etkileri*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 185–195.
- Tanyu, H. (1988). *Ağaç* (Cilt 1). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanyu, H. (1990). *İslamlıktan önce Türklerde tek tanrı inancı*. Ankara.
- Tanyu, H. (1991). *Ateş* (Cilt 4). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tavkul, U. (2017). Karaçay-Malkar kültüründe şamanizmin izleri. *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*, 10(21), 217–242.
- Tezcan, M. (1977). *Ülkemizde başlık parası uygulaması*. Ankara: Ankara Basımevi.
- Tuna, S. T. (2006). Türk dünyasındaki düğünlerde koltuklama ve kırmızı. *Bilig Dergisi*, 36, 150–160.
- Tural, S., ve Kılıç Almas. (1996). *Nevruz ve renkler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Türkdoğan, O. (1982). Doğu Anadolu'da ana-çocuk bakımı ile ilgili kültür kalıpları. II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri. Ankara.
- Ünal, M. (1996). *A comparative study of funeral customs in Turkey and Azerbaijan with particular*. Birmingham.
- Veyis, S. (1979). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Yeşil, Y. (2014). Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum: Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(8), 117–136.
- Yıldırım, A. (2003). Hıristiyan kirveliği. *Folklor/Edebiyat*, 9(33), 87–98.
- Yüce, M., ve Dosbayeva, B. (2007). Kırgız Türklerinde evlenme geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 7–24.
- URL_1 <https://www.karakocan.bel.tr/icerik/karakocan-hakkinda>(Erişim 29.10.2023)
- URL_2 <https://www.karakocan-online.de/geotr.htm>(Erişim 29.10.2023)
- URL_3 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Karako%C3%A7an#Ekonomi>

URL_4 <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58511/karakocan.html>

URL_5 <https://www.pusulamalatya.com/elazig-in-kurtulus-plani-karakocan/16460>

URL_6. <https://tr.wikipedia.org>

EKLER

Ek 1-Kaynak Kişiler

Kaynak Kişiler	Adı-Soyadı	Doğum Yılı	İkametgah Adresi	Mesleği	Eğitim Durumu
KK 1	Y.A.	1949	Yayladere Köyü	Ev Hanımı	İlkokul
KK 2	M.B.	1970	Tekardıç Köyü	Ev Hanımı	İlkokul
KK 3	Ş.K.	1937	Demirdelen Köyü	Ev Hanımı	Okur-Yazar
KK 4	S.Ç.	1982	Çayırgülü Köyü	Ev Hanımı	İlkokul
KK 5	A.Ç.	1967	Çayırgülü Köyü	Ev Hanımı	İlkokul
KK 6	N.E.	1971	Çayırgülü Köyü	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 7	S.Ç.	1960	Çayırgülü Köyü	Ev Hanımı	İlkokul Mezunu
KK 8	S.D.	1957	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	İlkokul Mezunu
KK 9	A.D.	1980	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Lise Mezunu
KK 10	S.E.	1945	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 11	Z.G.	1975	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Lise Mezunu
KK 12	G.G.	1945	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 13	P.A.	1955	Golan Köyü	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 14	A.A.	1960	Golan Köyü	Ev Hanımı	İlkokul Mezunu
KK 15	G.E.	1971	Bazlama Köyü	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 16	K.A.	1944	Bazlama Köyü	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 17	R.K.	1967	Ağamezrası Köyü	Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu
KK 18	Y.Ç.	1955	Kengerli Mezrası	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil
KK 19	F.Y.	1958	Yeniköy	Ev Hanımı	Okur-Yazar
KK 20	M.A.B.	1965	Tekardıç Köyü	Çiftçi	Lise Mezunu
KK 21	S.B.	1981	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Okur-Yazar
KK 22	S.Ç.	1977	Kengerli Mezrası	Ev Hanımı	Lise Mezunu
KK 23	Y.G.	1980	Karakoçan/Merkez	Öğretmen	Üniversite
KK 24	A.K.G.	1978	Karakoçan/Merkez	Mühendis	Üniversite
KK 25	H.İ.	1965	Okçular Köyü	Esnaf	Ortaokul Mezunu
KK 26	P.K.	1982	Karakoçan/Merkez	Memur	Lise Mezunu
KK 27	G.K.	1978	Karakoçan/Merkez	Memur	Üniversite
KK 28	I.K.	1978	Karakoçan/Merkez	İşçi	Lise Mezunu
KK 29	B.Ç.	1977	Karakoçan/Merkez	Memur	Üniversite
KK 30	M.A.	1974	Karakoçan/Merkez	Öğretmen	Üniversite
KK 31	G.Ç.	1980	Karakoçan/Merkez	Hemşire	Üniversite
KK 32	İ.Y.	1962	Karakoçan/Merkez	Esnaf	Lise Mezunu
KK 33	A.Ü.	1973	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Lise Mezunu
KK 34	S.K.	1970	Karakoçan/Merkez	Çiftçi	Lise Mezunu
KK 35	E.S.	1970	Karakoçan/Merkez	Memur	Üniversite
KK 36	N.A.	1964	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu
KK 37	Ç.A.	1971	Karakoçan/Merkez	Polis	Üniversite
KK 38	Ş.A.	1990	Karakoçan/Merkez	Emlak Danışmanı	Üniversite
KK 39	Z.A.	1992	Karakoçan/Merkez	Öğretmen	Üniversite
KK 40	A.D.	1960	Karakoçan/Merkez	Esnaf	Ortaokul Mezunu
KK 41	H.D.	1963	Karakoçan/Merkez	Çiftçi	Ortaokul Mezunu
KK 42	A.D.	1967	Karakoçan/Merkez	İmam	Lise Mezunu
KK 43	T.D.	1974	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu
KK 44	M.D.	1968	Karakoçan/Merkez	Memur	Lise Mezunu
KK 45	A.B.	1971	Karakoçan/Merkez	Serbest Meslek	Lise Mezunu
KK 46	S.Y.	1980	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Lise Mezunu

KK 47	Ş.Y.	1975	Karakoçan/Merkez	Memur	Üniversite
KK 48	F.Y.	1977	Karakoçan/Merkez	Polis	Üniversite
KK 49	M.A.	1974	Karakoçan/Merkez	Memur	Üniversite
KK 50	H.A.	1979	Karakoçan/Merkez	Serbest Meslek	Lise Mezunu
KK 51	F.Ç.	1985	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	Lise Mezunu
KK 52	H.G.	1962	Karakoçan/Merkez	Ev Hanımı	İlkokul Mezunu
KK 53	T.G.	1967	Karakoçan/Merkez	Öğretmen	Üniversite
KK 54	C.Ç.	1975	Karakoçan/Merkez	Memur	Lise Mezunu
KK 55	N.K.	1961	Ağamezrası Köyü	Çiftçi	Ortaokul Mezunu

Ek 2- Karakoçan İle İlgili Fotoğraflar

Foto 1: Karakoçan ilçesinin haritadaki yeri

Foto 2: Karakoçan ilçesi karayolları haritası

Foto 3:Çoribori Ziyaret

Foto 4.Pir Cemal ABDAL türbesi

Foto 5. Vadideki ağaç (Darabesti)

Foto 6. Ebegümece otu (Tolluk otu)

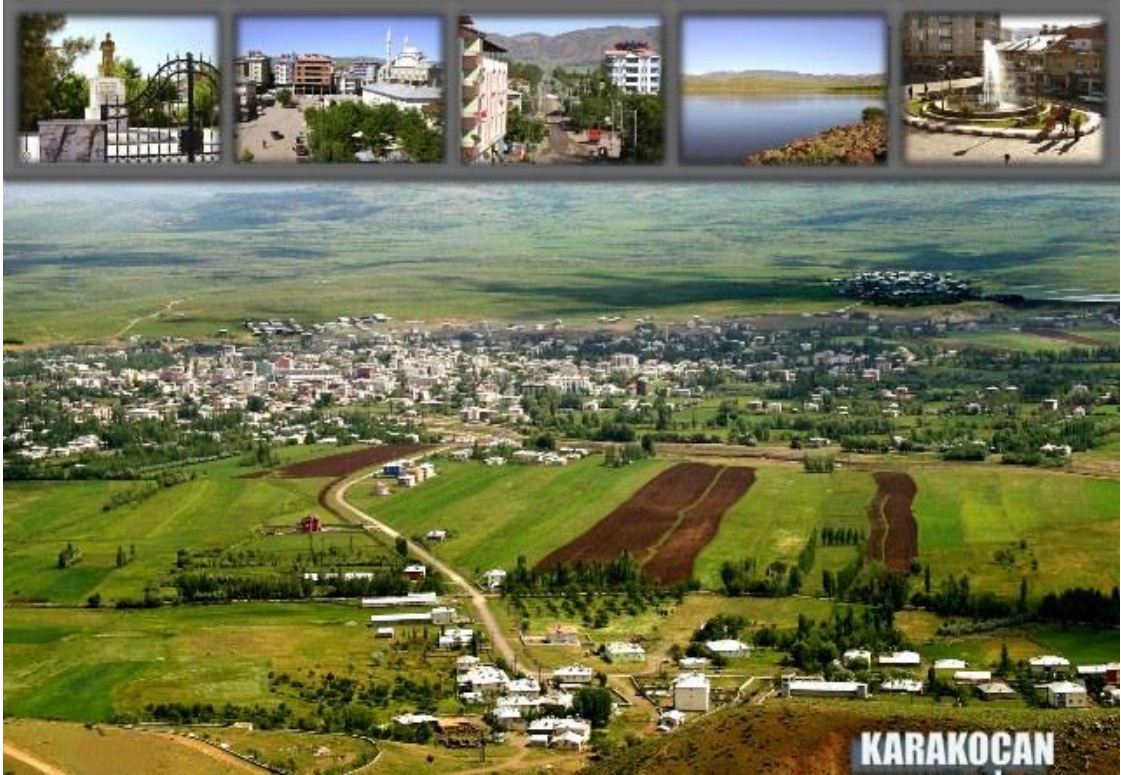

Foto 7. Karakoçan ilçesi görüntüsü

Foto 8. Karakocan Golan Kaplıcaları

Foto 9. Karakocan Peri Suyu

Foto 10. Kuşçu Çayı

Foto 11. Özlüce Barajı

Foto 12. Özlüce Barajı sonrası görüntü

Foto 13. Güzel Baba Türbesi

Foto 14. Güzel Baba Türbesi

Foto 15. Seyit İbrahim Türbesi

Foto 16. Seyit İbrahim Türbesinin İçten Görüntüsü

Foto 17. Sünnet olacak çocuğa özel kıyafetlerin giydirilmesi

Foto 18. Bindalı giyen kadın

Foto 19. Gelin arabası

Foto 20. Geline erkek kardeşi tarafından kırmızı kuşak bağlanması

Foto 21. Kız tarafında yapılan kına eğlencesi

Foto 22. Düğün ve sünnet öncesi yemek hazırlıkları

Foto 23. Çocuklarının erkek olması için yeni evlenen çiftin kucağına erkek çocuk verilmesi

Foto 24. Defn işlemi

Foto 25. Mezarlık